

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ การศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน
ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออก

โดย

ดร. กิจฐุเชต ใกรวาสและคณะ

โครงการวิจัยประเภทงบประมาณเงินรายได้
จากเงินอุดหนุนรัฐบาล (งบประมาณแผ่นดิน)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐

มหาวิทยาลัยบูรพา

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออก

Problem - Based Learning Process for Empowerment Promotion of Community in the Eastern

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออก 2) ศึกษาปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออก 3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออก และ 4) กำหนดแนวทางการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกและในภาคอื่น ๆ ของประเทศโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR) ในชุมชนต้นแบบที่ดี 7 แห่งในภาคตะวันออก ประกอบด้วย (1) ชุมชนบ้านช่อง อำเภอนมสาร จันทบุรี (2) ชุมชนบ้านทุ่งน้อย อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี (3) ชุมชนบ้านจ่า อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (4) ชุมชนบ้านโสนน้อย อำเภอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว (5) ชุมชนบ้านดงจันทน์ อำเภอมะนัง จังหวัดปราจีนบุรี (6) ชุมชน บ้านสองพี่น้อง อำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช และ (7) ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว อำเภอมะนัง จังหวัดตราด โดยทำการ ศึกษาในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) 3 กลุ่มประกอบด้วย (1) กลุ่มผู้นำชุมชน (2) กลุ่มประชาชนชุมชน และ (3) ตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการจำแนกและการเปรียบเทียบข้อมูล

ผลการศึกษาพบว่า ทั้ง 7 ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ที่ครอบคลุม (1) การรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาร่วมกัน (2) การร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา (3) การร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา และ (4) ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง โดยมีปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนที่คล้ายคลึงกัน อาทิ ผู้นำชุมชนมีความเสียสละ ท้วมเทแรงกายแรงใจ, ชาวบ้านในชุมชนมีความสามัคคี, หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน และมีการส่งเสริมการออมเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนของชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้ปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของ 7 ชุมชนมีความแตกต่างกันไป โดยกลุ่มหนึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคในด้านการดำเนินงาน อาทิ ปัญหาการไม่สามารถจัดการกลุ่มที่มีสมาชิกจำนวนมาก และปัญหาการขาดแคลนเยาวชนและคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมและสืบทอดกิจกรรม เป็นต้น ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นปัญหาและอุปสรรคใน

ด้านการจัดการ อาทิ ปัญหาการขาดการเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงผู้นำทำให้กระบวนการส่งเสริมความเข้มแข็งหยุดชะงัก เป็นต้น

คำสำคัญ : กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน, การส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน, ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียง

Abstract

The objectives of this study were to study: 1) The problem - based learning processes, 2) success factors, and 3) problems and obstacles in problem - based Learning for empowerment promotion of the best practice communities in the Eastern. Qualitative research and participation action research were used to collect data in the seven best practice communities in the Eastern including: (1) Bansong community, Phanom Sarakham District, Chachoengsao Province (2) Ban Thung Noi community, Bo Thong District, Chonburi Province (3) Ban Jumrung community, Klaeng District, Rayong Province (4) Ban Snownoi community, Aranyaprathet District, Sa Kaeo Province (5) Ban Dongkelek community, Muang District, Prachinburi Province (6) Ban Songphinong community, Thamai District, Chanthaburi Province and (7) Huangnamkhaw community, Muang District, Trad Province. The Key Informants of this study including: 1) community leaders, 2) philosophers 3) Representatives of various groups in the community. The qualitative data analysis was done by using with typological analysis and comparison analysis.

The results revealed that the seven best practice communities have problem - based learning processes for empowerment promotion of communities as following: (1) recognize the importance of common problems (2) finding the cause of the problems (3) formulating the problem solutions (4) community strengthened. The success factors in using problem - based learning for empowerment promotion of communities are similar such as the community leaders are sacrifice and dedicated, community members are unity, government agencies support and promote the money saving as a source of community funding etc. In addition, the problems and obstacles in the problem - based learning process for empowerment promotion of community are different. The first group, there are the problems and obstacles in operation such as the unmanageable group because of there are too many members, and the shortage of youth and new generations to be a part and inherited activities etc. And another group, there are the problems and obstacles in management such as lack of preparedness for leader changing cause the process to promote strengthened is paused etc.

Keywords: Problem - Based Learning Process, Promotion the Empowerment of Community, Community in the Eastern

สารบัญ

เรื่อง บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์.....	3
ขอบเขตของการวิจัย.....	3
กรอบแนวคิด.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
2 การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	7
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน.....	7
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	26
3 วิธีดำเนินการประเมินผล.....	37
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	37
กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	38
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	38
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	39
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	39

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการศึกษา.....	42
1. บริบทของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน.....	42
2. ผลการศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	54
3. ผลการศึกษาปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	71
4. ผลการศึกษาปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของประชาชนในชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	78
5. ผลการศึกษา แนวทางการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและในภาคอื่น ๆ ของประเทศ.....	83
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	86
สรุปผลการศึกษา.....	86
อภิปรายผล.....	100
ข้อเสนอแนะ.....	101
บรรณานุกรม.....	103

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหา

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ที่ประเทศไทยเริ่มนำเอาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาใช้เป็นแผนแม่บทในการพัฒนาประเทศ ทิศทางการพัฒนาประเทศในช่วงแรก ๆ ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับ 1 – 6) ได้มุ่งไปที่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ด้วยการลงทุนในด้าน โครงสร้างพื้นฐานและการส่งเสริมอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อส่งออก ผลจากการพัฒนาด้วยวิธีดังกล่าวนี้ นอกจากจะทำให้การเจริญโตของประเทศไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่รัฐบาลแทบทุกชุดได้กำหนดไว้แล้ว ปัญหาอันเป็นผลพวงจากการพัฒนาเศรษฐกิจยังได้ทยอยปรากฏให้เห็นในหลาย ๆ ปัญหาไม่ว่าจะเป็นความไม่สมดุลของภาคเศรษฐกิจที่ต้องมีการพึ่งพาต่างประเทศค่อนข้างมาก ทั้งในด้านเครื่องจักร เทคโนโลยี วัตถุดิบ ทูน หรือแม้แต่ตลาดในการจำหน่ายผลผลิตจากภาคอุตสาหกรรมก็ยังคงมีการพึ่งพิงตลาดในต่างประเทศ

ปัญหาสำคัญอันเป็นผลจากการพัฒนาอีกปัญหาหนึ่งคือ ปัญหาความยากจนและปัญหาความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ ซึ่งแม้ว่าในปัจจุบันปัญหาความยากจนจะมีแนวโน้มดีขึ้น โดยจำนวนคนยากจนได้ลดจำนวนลง แต่คนจนส่วนใหญ่ยังอาศัยอยู่ในชนบทและมีอาชีพหลักทางการเกษตร ในขณะที่กระบวนการพัฒนาประเทศได้ให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ระหว่างภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรมอย่างเห็นได้ชัด แนวโน้มของสัดส่วนในผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ของภาคอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น แต่สัดส่วนของภาคเกษตรกรรมกลับลดลง โดยที่การจ้างแรงงานในภาคเกษตรกรรมยังคงมีจำนวนมากใกล้เคียงกับภาคอุตสาหกรรม อีกทั้งการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลและในเมืองขนาดใหญ่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สิงหาคม, 2552) ซึ่งการพัฒนาประเทศตามแนวทางดังกล่าวนี้ได้ส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำในด้านรายได้ของประชาชนในเมืองและในพื้นที่ชนบทเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ นอกจากนี้ยังมีปัญหาสำคัญในด้านคุณภาพชีวิตของประชาชน ที่มีความเชื่อมโยงกับปัญหาสุขภาพจิต ปัญหาเสพติดและปัญหาสังคมอื่น ๆ รวมถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่จะก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิตของประชาชน เช่น การเกิดปัญหาน้ำท่วม การเปลี่ยนแปลงเพิ่มสูงขึ้นของอุณหภูมิ และการเกิดภาวะความแห้งแล้งที่ยาวนาน เป็นต้น

จากการพัฒนาประเทศตามแนวทางที่ได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory) ที่มุ่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม ยังผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมายทั้งในภาพรวมของประเทศและในระดับพื้นที่ อย่างไรก็ตามในหลาย ๆ พื้นที่ของประเทศได้เกิดปรากฏการณ์ความร่วมมือของประชาชน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาทั้งปัญหาส่วนรวมของชุมชนและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสมาชิกของชุมชน ตลอดจนร่วมกันพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้า โดยเป็นการดำเนินงานที่ยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมโดยยึดหลักความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน อีกทั้งยังมีการจัดตั้งกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงาน และมีการประสานความเชื่อมโยงกับเครือข่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้กระบวนการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล และที่สำคัญยังเป็นแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีของชุมชน (กิจจุฑา ไรรวาส, พลศจิกายน 2556)

ตัวอย่างของชุมชนต้นแบบที่ดี (Best Practice) ที่ได้มีการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ประชาชนในชุมชน ทำให้ประชาชนสามารถขับเคลื่อนกระบวนการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ปัญหาพื้นฐานของชุมชนพื้นที่ (Problem-Based Learning : PBL) (ประภาส ปิ่นตบแต่งและคณะ, 2556, หน้า 255-257) ประกอบด้วย (1) ชุมชนบ้านแม่ละนา อำเภอบางมะป่าย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่มีการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ปัญหาพื้นฐานของชุมชนเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชน (2) ชุมชนตำบลคอนศิลา อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ มีการเรียนรู้ปัญหาพื้นฐานของชุมชนเพื่อนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาที่ดินสาธารณะและปัญหาเศรษฐกิจของประชาชนในชุมชน (3) ชุมชนนาฝื่อ อำเภอมือง จังหวัดอำนาจเจริญ ได้นำการเรียนรู้ปัญหาพื้นฐานของชุมชนมาใช้ในการต่อสู้กับกลุ่มทุนค้าปลีกและในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับสมาชิกของชุมชน (4) ชุมชนตำบลบางนางลี่ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น ได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ปัญหาพื้นฐานของชุมชนในการอนุรักษ์วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนริมน้ำ และพลิกฟื้นและพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่ (5) ชุมชนตำบลแม่รำพึง อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ประสบความสำเร็จในการใช้กระบวนการปัญหาพื้นฐานของชุมชนเพื่อต่อสู้กับกลุ่มทุนที่เข้ามาบุกกรุกผืนป่าชายเลนของชุมชน

ในส่วนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีตัวอย่างชุมชนต้นแบบที่ดี ที่มีการนำเอากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไปใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน (ประภาส ปิ่นตบแต่งและคณะ, 2556, หน้า 240 – 251) หลายชุมชน อาทิ ชุมชนบ้านท้ายโหนด อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ได้นำเอากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไปใช้ในการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชนได้อย่างยั่งยืน ชุมชนตำบลสองพี่น้อง อำเภอบางขัน จังหวัดจันทบุรี ได้ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ปัญหาความยากจนและปัญหาสุขภาพที่มีสาเหตุมาจากการใช้สารเคมีในการเกษตรและชุมชนตำบลบางน้ำผึ้งที่ประสบ

ความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและสมาชิกของชุมชน จากที่สมาชิกในชุมชนจำนวนมากเคยประสบปัญหาจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในช่วงปี 2540 เป็นต้น

จากความสำคัญและที่มาของปัญหาตามที่ได้นำเสนอมาทั้งหมดข้างต้น จึงเป็นเหตุผลที่สนับสนุนถึงความสำคัญอย่างเร่งด่วน ที่จะต้องดำเนินการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนปัจจัยความสำเร็จ และปัญหาและอุปสรรคในการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีที่ได้ทำการศึกษา เพื่อนำข้อมูลที่ได้มากำหนดแนวทางในการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และนำไปขยายผลในพื้นที่อื่น ๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและในภาคอื่น ๆ ประเทศต่อไป

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.3 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2.4 เพื่อกำหนดแนวทางการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและในภาคอื่น ๆ ของประเทศ

3. ขอบเขตการวิจัย

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ครอบคลุมเนื้อหาเฉพาะใน 4 ประเด็นหลักดังนี้

3.1.1 ศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.1.2 ศึกษาปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.1.3 ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นพื้นฐาน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของประชาชนในชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3.1.4 กำหนดแนวทางการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นพื้นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงและในภาคอื่น ๆ ของประเทศ

3.2 ขอบเขตด้านประชากร

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญครอบคลุมกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นพื้นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในชุมชนต้นแบบที่ดีของภาคตะวันออกเฉียงประกอบด้วย (1) ผู้นำชุมชน (2) ประชาชนชุมชน (3) ตัวแทนประชาชน

3.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

การศึกษาในชุมชนต้นแบบที่ดีทั้ง 7 ชุมชน ดังนี้

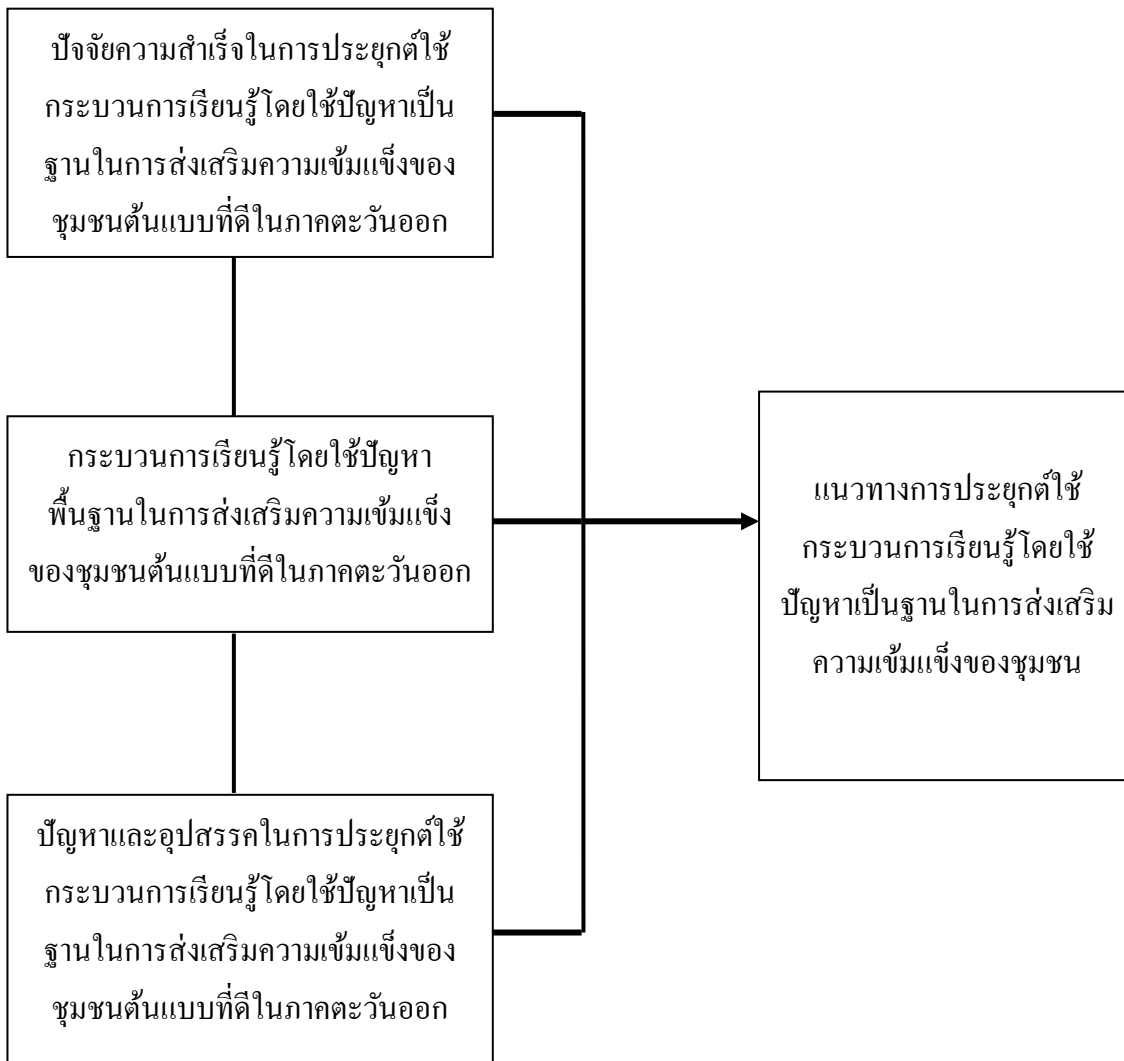
- (1) จังหวัดฉะเชิงเทรา : ชุมชนบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม
- (2) จังหวัดชลบุรี : ชุมชนบ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอบ่อทอง
- (3) จังหวัดระยอง : ชุมชนบ้านจ่ารุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง
- (4) จังหวัดสระแก้ว : ชุมชนบ้านโสนน้อย ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ
- (5) จังหวัดปราจีนบุรี : ชุมชนบ้านดงขี้เหล็ก อำเภอเมืองปราจีนบุรี
- (6) จังหวัดจันทบุรี : ชุมชนบ้านสองพี่น้อง อำเภอท่าใหม่
- (7) จังหวัดตราด : ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว อำเภอเมืองตราด

3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยนับตั้งแต่ขั้นตอนแรกคือ การทบทวนวรรณกรรม ไปจนถึงขั้นตอนสุดท้าย คือการจัดทำรายงานผลการศึกษาลบับสมบูรณ์ ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการรวมทั้งสิ้น 12 เดือน

4. กรอบแนวคิด

จากการทบทวนวรรณกรรมทั้งในส่วนของแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดของโครงการในเบื้องต้นได้ดังนี้

5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

5.1 ได้ข้อมูลกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งและความสามารถในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองของประชาชนในชุมชนต้นแบบที่ดี ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปขยายผลให้ชุมชนอื่น ๆ ใช้เป็นต้นแบบในการส่งเสริมความเข้มแข็ง และความสามารถในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองของประชาชนในพื้นที่ด้วยกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

5.2 ได้ข้อมูลปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็ง และความสามารถในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองของประชาชนในชุมชนต้นแบบที่ดี ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ในการส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาปัจจัยความสำเร็จให้เกิดขึ้นในชุมชน/พื้นที่ที่มีการขยายผล

5.3 ได้ข้อมูลปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็ง และความสามารถในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองของประชาชนในชุมชนต้นแบบที่ดี ซึ่งชุมชน/พื้นที่ที่จะนำเอากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ไปใช้ในการสร้างความเข้มแข็งและความสามารถในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองให้แก่ประชาชนในพื้นที่ สามารถนำเอาข้อมูลส่วนนี้ไปใช้ในการกำหนดแนวทาง/มาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น

5.4 ได้แนวทางการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งและความสามารถในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองของประชาชนในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ขยายผลการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งและความสามารถในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองของประชาชนในพื้นที่ให้ครอบคลุมพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศ

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงใต้ คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวรรณกรรมในส่วนนี้เป็นแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

- 1) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน
- 2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รายละเอียดของวรรณกรรมในแต่ละส่วนจะนำเสนอตามลำดับดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

ในปี ค.ศ. 1971 โฮเวิร์ด บาร์โรว์ (Howard Barrows) เป็นผู้ริเริ่มนำการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้เป็นครั้งแรกกับนักศึกษาแพทย์ มหาวิทยาลัย McMaster ประเทศแคนาดา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักศึกษาแพทย์ได้รับความรู้แบบบูรณาการ สามารถพัฒนาและประยุกต์ใช้ทักษะการแก้ปัญหาเกี่ยวกับผู้ป่วย ซึ่งได้รับการยอมรับและมีการนำไปใช้ในหลักสูตรแพทยศาสตร์ของสถาบันต่างๆ ต่อมา มีการนำรูปแบบของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไปประยุกต์ใช้กันอย่างแพร่หลาย ในสถาบันการศึกษาสาขาวิชาชีพต่างๆ เช่น พยาบาล กฎหมาย วิศวกรรม และสถาปัตยกรรม ในหลักสูตรอุดมศึกษา (Miersen and Parikh, 2000)

สำหรับในประเทศไทยมีการนำแนวคิดของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้เป็นครั้งแรกในหลักสูตรแพทยศาสตร์ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 25231 และมีการประยุกต์ใช้ในหลักสูตรสาธารณสุขศาสตร์ และพยาบาลศาสตร์ ของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาอื่นๆ ในโรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษา

1) ความหมายของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน มาจากคำภาษาอังกฤษ คือ Problem – Based Learning : PBL เมื่อใช้ในภาษาไทยมีผู้แปลไว้แตกต่างกันหลายประการ เช่น การเรียนแบบใช้ปัญหาเป็นหลัก การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน การเรียนรู้จากกรณีปัญหา ในที่นี้ผู้วิจัยจะใช้คำว่า การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ซึ่งมีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ทิสนา แคมมณี (2545) กล่าวถึงความหมายของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไว้ว่า เป็นการจัดสภาพการณ์ของการเรียนการสอนที่ใช้ปัญหาเป็นเครื่องมือในการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมาย โดยผู้สอนอาจนำผู้เรียนไปเผชิญสถานการณ์ปัญหาจริง หรือผู้สอนอาจจัดสภาพการณ์ให้ผู้เรียนเผชิญปัญหา และฝึกกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและแก้ปัญหาพร้อมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในปัญหานั้นอย่าง

ชัดเจน ได้เห็นทางเลือกและวิธีการที่หลากหลายในการแก้ปัญหา นั้น รวมทั้งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความใฝ่รู้ เกิดทักษะ กระบวนการคิด และกระบวนการแก้ปัญหาต่าง ๆ

มันทรา ธรรมมุศย์ (2545) กล่าวว่า การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจาก แนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้ Constructivism โดยให้ผู้เรียนสร้างความรู้ใหม่จากการใช้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกแห่ง ความจริงเป็นบริบท (Context) ของการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการคิดวิเคราะห์และคิดแก้ปัญหา รวมทั้งดึง ความรู้ตามศาสตร์ในสาขาที่ศึกษาด้วย การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานจึงเป็นผลมาจากกระบวนการทำงานที่ต้อง อาศัยความเข้าใจและการแก้ปัญหาเป็นหลัก

วัชร่า เล่าเรียนดี (2549) กล่าวว่า การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นยุทธวิธีในการจัดการเรียนการสอน เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะการคิดแบบหนึ่ง ที่จัดกระบวนการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้น หรือ เป็นฐานสำหรับกิจกรรมการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ โดยที่ปัญหานั้นจะต้องทำให้ผู้เรียนสนใจ ต้องการ แสวงหาค้นคว้าหาเหตุผลมาช่วยแก้ปัญหาหรือทำให้ปัญหานั้นชัดเจนมองเห็นแนวทางแก้ไข ซึ่งจะทำให้เกิดการ เรียนรู้และจะส่งเสริมการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้นของผู้เรียน ได้

แบโรว์ และ แทมบลิน (Barrow and Tamblin, 1980) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็น ฐานไว้ซึ่งสรุปได้ว่าเป็นการเรียนรู้ที่เป็นผลของกระบวนการทำงานที่มุ่งสร้างความเข้าใจและหาทางแก้ปัญหา ตัวปัญหาเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้ และเป็นตัวกระตุ้นต่อไปในการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาด้วย เหตุผล และการสืบค้นข้อมูลที่ต้องการเพื่อสร้างความเข้าใจในตัวปัญหาและวิธีการแก้ปัญหา

วัลลี สัตยาศัย (2547) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไว้ว่าการเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน คือ วิธีการเรียนรู้ที่เริ่มต้นด้วยการใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนไปศึกษาค้นคว้าแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ จากแหล่งวิทยาการที่หลากหลาย เพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหา โดยที่มิได้มีการศึกษาหรือเตรียมตัวล่วงหน้าเกี่ยวกับ ปัญหาดังกล่าวมาก่อน

สุนทรีย คนเที่ยง (2544) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไว้ว่าเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ทำให้ ผู้เรียนควบคุมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนคิดและดำเนินการเรียนรู้ด้วยตนเอง กำหนดวัตถุประสงค์และเลือกแหล่ง เรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้สอนมีบทบาทในการให้คำแนะนำเท่านั้น

บาวด์และเฟเลททิ (Boud and Feletti, 1996) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไว้ว่า การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นวิธีการสำหรับสร้างหลักสูตร โดยใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นและมุ่งประเด็นที่ กิจกรรมการแก้ปัญหาของผู้เรียน

อีเดน (Edens, 2000) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไว้ว่าเป็นรูปแบบการสอนที่ ให้ผู้เรียนเกิดการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ที่จะคิดและแก้ปัญหาโดยปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ ชีวิตประจำวันและมีความซับซ้อนเป็นแรงกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาและเกิดทักษะการแก้ปัญหา

Howard (1999) ได้ให้ความหมาย การเรียน โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นวิธีการทางการศึกษาที่น่าเสนอ ผู้เรียนด้วยปัญหาที่มีรูปแบบของโครงสร้างที่ซับซ้อน ในระยะเริ่มแรกของประสบการณ์การเรียนรู้ ข้อมูลที่ได้ในระยะเริ่มแรกไม่พอเพียงให้แก่ปัญหา คำถามต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับปัญหาจะผลักดันให้ไปทำการสืบเสาะหาความรู้

กล่าวโดยสรุปแล้ว จากความหมาย การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน หมายถึงการจัดการเรียนรู้ที่เริ่มต้นด้วยปัญหาหรือสถานการณ์ที่เป็นอยู่ตามสภาพการณ์จริงกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจอยากรู้ ต้องการที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ตามหลักกระบวนการแก้ปัญหาพร้อมกันทำงานเป็นกลุ่ม โดยครูเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือและสนับสนุนในการเรียน

ในงานวิจัยครั้งนี้ การเรียน โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน หมายถึง การจัดการเรียนการสอน การเรียนของนิสิต ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning / PBL) โดยให้ความพึงพอใจของนิสิตที่มีต่อการเรียนการสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning / PBL) เป็นตัวกระตุ้นให้นิสิตเกิดการแสวงหาความรู้เพื่อแก้ปัญหา โดยสถานการณ์ปัญหาได้จากสภาพปัญหาทางการเรียนรายวิชาภาษากับการสื่อสารที่จัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน

2) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นการเรียนที่เริ่มต้นด้วยปัญหาที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับชีวิตจริง กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสงสัย อยากรู้ อยากเห็น และมีความต้องการที่จะแสวงหาความรู้เพื่อจัดการความสงสัยดังกล่าว การให้ผู้เรียนได้เผชิญปัญหาจริงหรือสถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ และร่วมกันคิดหาทางแก้ปัญหานั้น ๆ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมายและสามารถพัฒนาทักษะกระบวนการต่าง ๆ อันเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมีนัยต่อการศึกษาดังนี้

กิจเซเลียส (Gijsselaers, 1996) กล่าวถึง หลักการของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน สรุปได้ ดังนี้

(1) การเรียนรู้เป็นกระบวนการสร้าง ไม่ใช่กระบวนการรับ การเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างความรู้ เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายมโนทัศน์ที่มีความหมาย จะช่วยในการจำและระลึกข้อมูลซึ่งความรู้เดิมนี้จะเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้สิ่งใหม่

(2) เมตาคognition (Metacognition) เป็นองค์ประกอบของทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียน มีผลกับการเรียน การตั้งเป้าหมายว่าจะทำอะไร การเลือกวิธีการว่าจะทำอย่างไร และการประเมินผลว่าสิ่งนั้นได้ผลหรือไม่ เป็นการตรวจสอบการเรียนรู้ของตนเอง

(3) ปัจจัยทางสังคมและสภาพแวดล้อมทำให้ผู้เรียนได้ประสบปัญหาที่เป็นจริง หรือการได้ปฏิบัติเกี่ยวกับอาชีพ ทำให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้เกี่ยวกับการรู้คิดไปใช้ในการแก้ปัญหา ปัจจัยทางสังคมมีอิทธิพลต่อการ

เรียนรู้ของแต่ละบุคคล การทำงานเป็นกลุ่มทำให้มีการแสดงและแลกเปลี่ยนความคิดก่อให้เกิดทางเลือกหลายแนวทาง

ทองจันทร์ หงส์คารมภ์ (2538) กล่าวถึงแนวคิดของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน อยู่ 2 ประการ คือ การเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student Centered Learning) และการเรียนรู้แบบเอกัตภาพ (Individualized Learning) ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

(1) การเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีแนวคิดอยู่บนพื้นฐานทฤษฎีมนุษยนิยมของโรเจอร์ (Rogers) ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นเป้าหมายของการศึกษา คือ การอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเห็นการเปลี่ยนแปลงในโลกและเกิดการเรียนรู้ การที่คนเราอยู่ในโลกที่สิ่งแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องได้อย่างมั่นคงนั้น คนต้องเรียนรู้ว่าจะเรียนรู้ได้อย่างไร เนื่องจากไม่มีความรู้ใดที่มั่นคง ดังนั้นการที่บุคคลรู้ถึงกระบวนการแสวงหาความรู้เท่านั้น จึงจะทำให้เกิดพื้นฐานที่มั่นคง ซึ่งโรเจอร์ได้เน้นความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) เพราะถือว่าการเปลี่ยนแปลงนั้น กระบวนการสำคัญกว่าความรู้ที่หยุดนิ่ง เป้าหมายของการศึกษา คือ การอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ให้บุคคลมีพัฒนาการและเจริญเติบโตไปสู่การทำงานได้เต็มศักยภาพ

(2) การเรียนรู้แบบเอกัตภาพ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่นำไปสู่การบรรลุจุดประสงค์ของผู้เรียนเป็นรายบุคคล หรือการจัดการเรียนรู้ที่คล้ายคลึงกันให้กับกลุ่มผู้เรียน เทคนิคการสอนอาจใช้อย่างเดียวหรือหลายอย่างร่วมกัน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนระบุเป้าหมาย เลือกวิธีการเรียนเลือกสื่อและอุปกรณ์การเรียนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นการเรียนที่เป็นกระบวนการสร้างความรู้ใหม่ บนพื้นฐานของความรู้ที่มีอยู่ (Gijsselaers, 1996) ซึ่งแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน มีดังนี้

(2.1) คอนสตรัคติวิซึม (Constructivism) มีรากฐานมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ของพียาเจต์ (Piaget) และไวทสกี (Vygotsky) เชื่อว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการพัฒนาทางสติปัญญาที่ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง กระบวนการสร้างความรู้เกิดจากการที่ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและเกิดการซึมซับดูดซึมประสบการณ์ใหม่ และปรับโครงสร้างสติปัญญาให้เข้ากับประสบการณ์ใหม่ (Hmelo and Evensen, 2000)

(2.2) ทฤษฎีการประมวลสารสนเทศหรือข้อมูลข่าวสาร (Information Processing Theories) มีความคิดพื้นฐานว่าในการเรียนรู้สิ่งใด ๆ ก็ตาม ผู้เรียนสามารถควบคุมอัตราความเร็วของการเรียนรู้ และขั้นตอนของการเรียนรู้ได้ และการเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ของผู้เรียนทั้งทางด้านปริมาณและคุณภาพ ซึ่งสนับสนุนโดยมิโล และลิน กล่าวว่า “การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเกี่ยวข้องกับทฤษฎีการประมวลสารสนเทศหรือข้อมูลข่าวสาร คือ เป็นการนำข้อมูลข่าวสารหรือสารสนเทศไปใช้ในการแก้ปัญหา” (Hmelo and Lin, 2000)

(2.3) ทฤษฎีทางสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural Theories) เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวกับการฝึกงานทางพุทธิปัญญา (Cognitive Apprenticeship) ซึ่งสนับสนุนโดย มิโล และลิน กล่าวว่า “ทฤษฎีทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นทฤษฎีที่สนับสนุนการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองในการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน”

(2.4) ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Androgogy) เชื่อว่าการเรียนรู้จะเรียนได้มากที่สุด เมื่อผู้เรียนมีส่วนเกี่ยวข้องในการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Knowles, 1975) ทฤษฎีดังกล่าวนี้ตั้งอยู่บนข้อสมมติฐานการเรียนรู้ 4 ประการ ดังนี้

ก. อัตมโนทัศน์ (Self-Concept) เมื่อบุคคลเจริญเติบโตและมีวุฒิภาวะมากขึ้น ความรู้สึกรับผิดชอบต่อตนเองก็มีมากขึ้นตามลำดับ และถ้าหากบุคคลรู้สึกว่าตนเองเจริญวัยและมีวุฒิภาวะถึงขั้นที่จะควบคุมและนำตนเองได้ บุคคลก็จะเกิดความต้องการทางจิตใจ เพื่อที่จะได้ควบคุมและนำตนเอง นั่นคือผู้ใหญ่จะมองตนเองว่าสามารถควบคุมและนำตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งคนอื่น

ข. ประสบการณ์ (Experience) บุคคลเมื่อมีอายุมากขึ้นก็ยิ่งให้ประสบการณ์เพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่แต่ละคนได้รับจะเสมือนแหล่งทรัพยากรมหาศาลของการเรียนรู้ และในขณะเดียวกันประสบการณ์เหล่านั้นก็จะสามารถรองรับการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวาง

ค. ความพร้อม (Readiness) ผู้ใหญ่พร้อมที่จะเรียน เมื่อเห็นว่าสิ่งที่เรียนไปนั้นมีความหมาย และมีความจำเป็นต่อบทบาทและสถานภาพทางสังคม ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีหน้าที่การงานมีบทบาทในสังคม ดังนั้นผู้ใหญ่จึงพร้อมที่จะเรียนเสมอ หากสิ่งที่เรียนไปนั้นมีประโยชน์ต่อตนเอง นั่นคือ เรียนไปเพื่อเป็นส่วนประกอบสถานภาพทางสังคม เพื่อให้ตนเองเป็นที่ยอมรับของสังคม

ง. แนวโน้มต่อการเรียนรู้ (Orientation to Learning) ผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีบทบาทและสถานภาพทางสังคม การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จึงเป็นการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ยึดปัญหาเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ ผู้ใหญ่จะเรียนก็ต่อเมื่อความรู้ที่ได้รับจากการเรียนนั้นจะต้องนำไปใช้ได้โดยทันที เนื้อหาในการเรียนจะต้องเป็นเรื่องใกล้ตัวผู้เรียน ผู้เรียนเรียนแล้วเกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้ใหญ่จะไม่เสียเวลาไปเรียนในสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ต่อตนเอง

การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นรูปแบบของการเรียนบทบาทผู้ใหญ่เป็นการวางพื้นฐานสำหรับการศึกษาค้นคว้าตลอดชีวิต ทั้งในระบบและนอกระบบ (Boud and Feletii, 1996)

ชมิคท์ (Schmidit, 1983) กล่าวว่า การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน มีหลักการ 3 ประการ ดังนี้

(1) ความรู้เดิม (Prior Knowledge) การเรียนสิ่งใหม่เป็นผลมาจากการเรียนที่ผ่านมา ความรู้เดิมของผู้เรียนจึงมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้เพื่อความเข้าใจและสร้างความรู้ใหม่ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องกระตุ้นความรู้เดิมของผู้เรียน

(2) การสร้างความรู้ใหม่ (Encoding Specificity) ประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความรู้ใหม่มากขึ้น ถ้ายังมีความคล้ายคลึงกันระหว่างสิ่งที่เรียนมาและสิ่งที่จะนำไปประยุกต์ใช้มากเท่าไรก็จะยิ่งเรียนรู้ได้ดีมากขึ้นเท่านั้น

(3) การต่อเติมความเข้าใจให้สมบูรณ์ (Elaboration of knowledge) ความเข้าใจข้อมูลต่าง ๆ จะสมบูรณ์ได้ถ้าหากมีการต่อเติมความเข้าใจด้วยการตอบคำถาม การอภิปรายกับผู้อื่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยทำให้เข้าใจและจดจำได้ง่าย

กล่าวโดยสรุปแล้ว จากแนวคิดและทฤษฎีที่กล่าวมาข้างต้น การเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน มีแนวคิดบนพื้นฐานทางพุทธิปัญญานิยม เป็นแนวคิดของกระบวนการสร้างความรู้ใหม่บนพื้นฐานของความรู้ที่มีอยู่ เป็นกระบวนการเรียนที่ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองจากการที่ผู้เรียนมีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางปัญญาและใช้การสืบเสาะหาความรู้ เรียนรู้ด้วยการค้นพบ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย

3) ลักษณะของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

ลักษณะของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน มีนักวิชาการ กล่าวไว้ ดังนี้

มันทรา ธรรมบุศย์ กล่าวว่า ลักษณะที่สำคัญของการเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL) ได้แก่

- (1) ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้อย่างแท้จริง (Student-centered Learning)
- (2) การเรียนรู้เกิดจากกลุ่มผู้เรียนที่มีขนาดเล็ก
- (3) ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) หรือผู้ให้คำแนะนำ (Guide)
- (4) ใช้ปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้
- (5) ปัญหาที่ใช้มีลักษณะคลุมเครือ ไม่ชัดเจนปัญหาหนึ่งปัญหาอาจมีคำตอบได้หลายคำตอบ

หรือแก้ปัญหาได้หลายทาง (Billed-Structure Problem)

- (6) ผู้เรียนแก้ไขปัญหาโดยการแสวงหาข้อมูลใหม่ ๆ ด้วยตนเอง (Self-directed Learning)
- (7) ประเมินผลจากสถานการณ์จริง โดยดูจากความสามารถในการปฏิบัติ

ดอลแมนท์ และชมิทท์ (Dolmans and Schmidt, 1995) กล่าวว่า “การเรียนรู้อาศัยปัญหาเป็นฐาน มีแนวคิดให้ผู้เรียนพบกับปัญหาในกลุ่มย่อย ภายใต้การควบคุมดูแลของผู้สอนประจำกลุ่ม ปัญหาส่วนมากเป็นการบรรยายปรากฏการณ์จะถูกอธิบายโดยกลุ่มย่อยบนพื้นฐานของหลักการ กลไกการทำงานหรือกระบวนการ”

แบร์โรว์ (Barrows, 1996) กล่าวถึงลักษณะของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน มีดังนี้

(1) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ภายใต้การแนะนำแนวทางของผู้สอนประจำกลุ่ม (Tutor) ผู้เรียนจะต้องรับผิดชอบการเรียนของตนเอง ระบุสิ่งที่ตนต้องการจะรู้เพื่อความเข้าใจที่ดียิ่งขึ้น โดยแสวงหาความรู้จากแหล่งที่จะให้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ซึ่งอาจมาจากหนังสือวารสาร คณาจารย์ หรือแหล่งข้อมูลอื่น ๆ เพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหา

(2) การเรียนเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละประมาณ 5 - 8 คน พร้อมกับผู้สอนประจำกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยความหลากหลายของบุคคลต่าง ๆ

(3) มีผู้สอนประจำกลุ่มเป็นผู้อำนวยความสะดวกหรือแนะแนวทาง ไม่บอกข้อมูลและไม่สอนแบบบรรยาย ไม่บอกผู้เรียนว่าคิดถูกหรือผิด และสิ่งใดที่ผู้เรียนต้องศึกษาหรืออ่านแต่มีบทบาทในการตั้งคำถามให้ผู้เรียนถามตนเองเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งและจัดการปัญหาด้วยตนเอง

(4) รูปแบบของปัญหามุ่งให้มีการรวบรวมข้อมูลและกระตุ้นการเรียนรู้ ปัญหาที่นำเสนอเป็นสิ่งที่ท้าทายผู้เรียนที่จะต้องเผชิญในการปฏิบัติจริง ตรงประเด็นและกระตุ้นการเรียนรู้ให้หาทางแก้ปัญหาเป็นสิ่งที่ผู้เรียนตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้พื้นฐานทางวิทยาศาสตร์และรวบรวมข้อมูลจากศาสตร์วิชาต่างๆ

(5) ปัญหา เป็นเครื่องมือสำหรับการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาทางคลินิก ความรู้ใหม่ได้มา โดยผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างแท้จริง ในระหว่างการเรียนรู้ด้วยตนเองมีการทำงานร่วมกับผู้อื่น อภิปรายเปรียบเทียบ ทบทวนและโต้แย้งสิ่งที่เรียน

เกลดแลคเกอร์ และคณะ (Gallagher, et al., 1995) กล่าวถึง ลักษณะสำคัญที่เป็นสิ่งกำหนดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน 3 อย่าง ดังนี้

(1) เป็นการเรียนที่เริ่มต้นด้วยปัญหา ซึ่งรูปแบบของการเรียนจะเริ่มขึ้นเมื่อผู้เรียนได้เผชิญกับปัญหาแล้ว

(2) การใช้ปัญหาที่มีโครงสร้างซับซ้อน โดยเฉพาะสำหรับการเรียน

(3) ครูเป็นผู้ฝึกสอนทางความคิด แทนการเป็นผู้เชี่ยวชาญหรือผู้สั่งสอนมีบทบาทที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจคำถาม ระหว่างการระบุปัญหา การจำกัดข้อมูล การวิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยผ่านการตีความที่มีศักยภาพและการแก้ปัญหา

อเรน (Arends, 1998) กล่าวเกี่ยวกับลักษณะเด่นของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ดังนี้

(1) เป็นการใช้คำถามหรือปัญหามากกว่าการรวบรวมทเรียนต่าง ๆ

(2) มุ่งเน้นการเรียนแบบสหวิทยาการ

(3) เป็นการสืบเสาะตามสภาพจริง

(4) เป็นการผลิตสิ่งประดิษฐ์และการแสดงที่จะนำเสนอการแก้ไข

(5) เป็นการทำงานร่วมกับผู้อื่น เพื่อสนับสนุนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและพัฒนาทักษะการคิด

และทักษะทางสังคม

ทิสนา แจมมณี (2545) ได้กล่าวถึง ลักษณะที่สำคัญของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน โดยได้เสนอตัวบ่งชี้ไว้ 10 ประการ ดังนี้

(1) ผู้สอนและผู้เรียนมีการร่วมกันเลือกปัญหาที่ตรงกับความสนใจหรือความต้องการของผู้เรียน

(2) ผู้สอนและผู้เรียนมีการออกไปเผชิญสถานการณ์ปัญหาจริง หรือผู้สอนมีการจัดสภาพการณ์

ให้ผู้เรียนเผชิญปัญหา

- (3) ผู้สอนและผู้เรียนมีการร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา และหาสาเหตุของปัญหา
 - (4) ผู้เรียนมีการวางแผนการแก้ปัญหาาร่วมกัน
 - (5) ผู้สอนมีการให้คำปรึกษาแนะนำและช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้เรียนในการแสวงหาแหล่งข้อมูล การศึกษาข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล
 - (6) ผู้เรียนมีการศึกษาค้นคว้า และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
 - (7) ผู้สอนมีการกระตุ้นให้ผู้เรียนแสวงหาทางเลือกในการแก้ปัญหาที่หลากหลายและพิจารณาเลือกวิธีที่เหมาะสม
 - (8) ผู้เรียนมีการลงมือแก้ปัญหา รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุป และประเมินผล
 - (9) ผู้สอนมีการติดตามการปฏิบัติงานของผู้เรียน และให้คำปรึกษา
 - (10) ผู้สอนมีการประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งทางด้านผลงานและกระบวนการ
- กล่าวโดยสรุปแล้ว ลักษณะของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานที่กล่าวมาข้างต้น คือการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นการเรียนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้สถานการณ์ที่เป็นปัญหา มาบรรยายปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์จริงที่พบในชีวิตประจำวัน ให้ผู้เรียนได้ทำการสืบเสาะหาความรู้โดยการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มย่อย และมีผู้สอนประจำกลุ่มเป็นผู้ฝึกสอนทางความคิด ความรู้ที่ได้มาโดยผ่านการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเป็นการบูรณาการความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหา

4) วัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

Barrows and Tamblyn (1980) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมีวัตถุประสงค์ทางการศึกษา อยู่ 2 ประการ ดังนี้

- (1) ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เนื้อหาวิชาการ ได้ตามความต้องการ
- (2) สร้างและพัฒนาทักษะในการแก้ปัญหาการที่ผู้เรียนจะบรรลุวัตถุประสงค์นี้ ผู้สอนจะต้องจัดสถานการณ์ หรือเงื่อนไขที่สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ได้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

(2.1) การกระตุ้นความรู้เดิม (Activation of Prior Knowledge) ความรู้เดิมของผู้เรียนเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้มาก จึงควรกระตุ้นความรู้เดิมออกจากความทรงจำของผู้เรียนให้นำมาใช้มากที่สุดสำหรับเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้

(2.2) เสริมความรู้ใหม่ที่เฉพาะเจาะจง (Encoding Specificity) ส่งเสริมให้ผู้เรียนนำความรู้เดิมมาเป็นฐานในการเรียนรู้ใหม่ จะช่วยให้เข้าใจข้อมูลที่เป็นความรู้ใหม่มากขึ้นยังมีความคล้ายคลึงระหว่างสิ่งที่เรียนรู้ และสิ่งที่จะนำไปประยุกต์ใช้มากเท่าไร ก็ยิ่งเรียนรู้ได้ดีมากเท่านั้น นอกจากนี้ ประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียนควรสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ให้ตรงกับสิ่งที่เขาจะต้องปฏิบัติทางวิชาชีพ

(2.3) ต่อเติมความเข้าใจให้สมบูรณ์ (Elaboration of Knowledge) ความรู้ความเข้าใจในข้อมูลต่าง ๆ จะสมบูรณ์ได้หากผู้เรียนมีโอกาสเสริมต่อความเข้าใจนั้น โดยการกระทำหลายอย่างเช่น การตอบคำถาม การจดบันทึก การอภิปราย การสรุป และการทดสอบสมมติฐาน ซึ่งเหล่านี้จะช่วยให้เกิดการจดจำได้แม่นยำและสามารถนำออกมาใช้ได้อย่างรวดเร็ว

วัชรรา เล่าเรียนดี (2547) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานและผลที่จะเกิดขึ้นจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ไว้ดังนี้

- (1) เพื่อพัฒนาทักษะการแก้ปัญหา
- (2) พัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง
- (3) พัฒนาความสามารถในการแสวงหาข้อมูลที่เหมาะสม
- (4) พัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
- (5) เพื่อใช้ความรู้พื้นฐานที่สามารถวัดได้
- (6) สร้างความพึงพอใจในตัวเองและแรงจูงใจให้ตัวเอง
- (7) ใช้คอมพิวเตอร์เป็น (แสวงหาความรู้)
- (8) พัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ
- (9) พัฒนาความสามารถในการทำงานเป็นทีม
- (10) พัฒนาทักษะการสื่อความหมาย
- (11) พัฒนาการใช้ความคิดเชิงรุก
- (12) พัฒนาทักษะในการทำงานในสถานที่ทำงานร่วมกับบุคคลอื่น

5) กระบวนการของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน มีนักวิชาการได้สรุปเป็นแนวทางปฏิบัติ ได้ดังนี้
ทองจันทร์ หงส์ลดาธรรม (2538) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเริ่มต้นจากปัญหา ซึ่งผู้เรียนจะใช้เป็นหลักในการดำเนินการแก้ปัญหา จนกระทั่งเกิดการเรียนรู้อย่างสมบูรณ์ โดยมีขั้นตอนดังนี้

(1) ทำความเข้าใจกับคำศัพท์ และความหมายต่าง ๆ ของคำและมโนทัศน์ (Clarify Terms and Concepts)
ในขั้นตอนแรก กลุ่มผู้เรียนจะต้องพยายามทำความเข้าใจกับปัญหาที่ได้รับเสียก่อนหากมีคำ ข้อความหรือแนวคิดตอนใดที่ยังไม่เข้าใจจะต้องพยายามหาคำอธิบายให้ชัดเจน โดยอาจจะอาศัยความรู้พื้นฐานของสมาชิกภายในกลุ่ม หรือจากเอกสารตำราอื่นๆ ที่มีคำอธิบายอยู่

(2) นิยามปัญหา (Define the Problem) เป็นการให้คำอธิบายของปัญหาทั้งหมด โดยกลุ่มจะต้องมีความเข้าใจต่อปัญหาที่ถูกต้องสอดคล้องกัน โดยอย่างน้อยที่สุดจะต้องเข้าใจว่ามีเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ใดถูกกล่าวถึง หรืออธิบายอยู่ในปัญหานั้นบ้าง

(3) วิเคราะห์ปัญหาและตั้งสมมติฐาน (Analyses the Problem) การวิเคราะห์ปัญหาจะได้มาซึ่งความคิด และข้อสนับสนุนเกี่ยวกับโครงสร้างของปัญหา ทั้งนี้โดยอาศัยพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียน รวมทั้งความคิดอย่างมีเหตุผล ในการสรุปรวบรวมความคิดเห็นความรู้ และแนวความคิดของสมาชิกภายในกลุ่ม

(4) สร้างสมมติฐานที่เกี่ยวข้องกับปัญหา (Formulate Hypotheses) การสรุปความคิดเห็นของสมาชิก ภายในกลุ่ม เกี่ยวกับกระบวนการและกลไกที่เป็นไปได้ ในการแก้ปัญหา นั่นคือ การพยายามสร้างสมมติฐานอัน สมเหตุสมผลสำหรับปัญหานั้นๆ ในขั้นตอนนี้การแสดงความคิดเห็นแบบระดมสมอง เป็นวิธีการที่ทำให้สมาชิกของ กลุ่มได้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี เพื่อให้ได้มาซึ่งสมมติฐานมากที่สุดเท่าที่จะมากได้

(5) จัดลำดับความสำคัญของสมมติฐาน (Identify the Priority of Hypothesis) จากสมมติฐานต่าง ๆ ที่ ได้มานั้น กลุ่มจะต้องนำมาพิจารณาจัดลำดับความสำคัญอีกครั้งโดยอาศัยข้อสนับสนุนจากข้อมูล ความสมจริง และ ความรู้จากสมาชิกภายในกลุ่มเพื่อพิจารณาหาข้อยุติสำหรับสมมติฐานที่ปฏิเสธได้และคัดเลือสมมติฐานที่ต้อง แสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป

(6) วัตถุประสงค์การเรียนรู้ (Formulate Learning Objectives) เมื่อกลุ่มอภิปรายและตัดสินใจว่าข้อมูลอะไร ที่จำเป็นและยังขาดอยู่ ซึ่งทำให้ไม่สามารถตอบคำถามหรือสมมติฐานที่ตั้งขึ้นได้ กลุ่มจะช่วยกันกำหนด วัตถุประสงค์การเรียนรู้เพื่อไปค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมในการทดสอบสมมติฐานที่คัดเลือกไว้

(7) หาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งอื่น ๆ นอกเหนือจากที่เรียนรู้ภายในกลุ่มด้วยกัน (Collect Additional Information outside the Groups) จากวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้สมาชิกแต่ละคนของกลุ่มจะถูกแบ่งหน้าที่ตามความ รับผิดชอบในการแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมจากภายนอกกลุ่มโดยสามารถหาได้จากแหล่งต่าง ๆ แล้วกลับมาพบกัน ใน กลุ่มอีกครั้งหนึ่ง

(8) สังเคราะห์ข้อมูลใหม่ที่ได้ พร้อมกับทดสอบสมมติฐาน (Synthesize and Test the Newly Acquired Information) กระบวนการของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานจะสมบูรณ์ได้โดยการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้อีกครั้งมา เพื่อพิสูจน์สมมติฐานที่วางไว้ โดยสมาชิกของกลุ่มแต่ละคนจะนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาเสนอต่อสมาชิก อื่นในกลุ่ม เพื่อพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้อาจเพียงพอต่อการพิสูจน์สมมติฐานหรือไม่ ดังนั้นกลุ่มอาจจะพบว่าข้อมูล บางส่วนไม่สมบูรณ์ จำเป็นต้องหาข้อมูลเพิ่มเติมอีกก็ได้

(9) จัดทำเป็นข้อสรุปและหลักการที่ได้จากการศึกษาปัญหา (Identify Generalizations and Principles Derived from studying This Problem) กระบวนการจะสิ้นสุดเมื่อกลุ่มสามารถหาข้อมูลครบถ้วนต่อการพิสูจน์ข้อ สมมติฐานทั้งหมดได้ และสามารถสรุปได้ถึงหลักการต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาปัญหานี้รวมทั้งเห็นแนวทางในการนำ ความรู้และหลักการนั้น ไปใช้ในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ทั่วไปได้

วัชรากล่าวเรียนดี (2547) ได้สรุปกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นแนวทางปฏิบัติดังนี้

(1) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เผชิญกับปัญหา ได้แสวงหาและค้นพบด้วยตนเอง (จัดสถานการณ์ บทบาทสมมติ เรื่องสั้น หรือใช้ V.D.O เป็นต้น)

(2) จัดกลุ่มผู้เรียนร่วมกันเรียนรู้ (3-4 คน) ให้ร่วมอภิปรายแสดงความคิดเห็นเพื่อทำความเข้าใจกับปัญหาให้ชัดเจน

(3) ให้ผู้เรียนถามคำถามในเรื่องที่เขาสงสัย ไม่รู้ หรือเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหา

(4) ผู้เรียนร่วมกันคิดหาวิธีแก้ปัญหาวางแผนแก้ปัญหาระบุสื่อ วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้

(5) ผู้เรียนร่วมกันแสวงหาความรู้และเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อแก้ปัญห

(6) ผู้เรียนร่วมกันแก้ปัญหาคำตอบของปัญหาที่เลือก และนำเสนอผลการเรียนรู้หรือผลการแก้ปัญหอาจนำเสนอในรูปแบบโครงการ การแสดงนิทรรศการ แสดงผลงาน และผลการหาคำตอบของปัญหา

(7) ร่วมกันประเมินผลการทำงานกลุ่มและผลงานกลุ่ม ให้เสนอข้อเสนอแนะในการพัฒนาการเรียนรู้แบร์โรว์ และแทมบลิน (Barrows and Tamblyn, 1980) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไว้ ดังนี้

(1) ผู้เรียนจะต้องเผชิญกับปัญหาเป็นลำดับแรกก่อนที่จะมีการเตรียมการหรือเรียนเกิดขึ้น

(2) สถานการณ์ปัญหาจะถูกนำเสนอแก่ผู้เรียนในแนวทางที่เหมือนกับสถานการณ์จริง

(3) ผู้เรียนทำกิจกรรมเกี่ยวกับปัญหาโดยใช้เหตุผลและการประยุกต์ความรู้ที่มีเพื่อหาแนวทางวิธีการในการหาคำตอบของปัญหาและประเมินผลงานซึ่งเหมาะสมกับระดับการเรียนรู้ นั้น ๆ

(4) ขอบเขตของการเรียนรู้จะเกิดขึ้นหรือนิยามขึ้นในกระบวนการทำงานเกี่ยวกับปัญหาและจะเป็นแนวทางนำไปสู่การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Individualized Study)

(5) ทักษะและความรู้จะได้มาจากการศึกษาเหล่านี้ คือ การนำความรู้ที่มีเพื่อประยุกต์ใช้ปัญหาเพื่อการประเมินผลการเรียนรู้ และเพื่อเสริมแรงการเรียนรู้

(6) การเรียนรู้เกิดขึ้นในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับปัญหาและการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองซึ่งเป็นการรวบรวมสรุปและบูรณาการความรู้และทักษะที่ผู้เรียนมีอยู่แล้ว

วัลลี สัตยาชัย (2547) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ในแต่ละสถาบันอาจมีความแตกต่างกันไปบ้างตามแนวคิด เช่น มหาวิทยาลัยมาสเตอร์คัท เมืองมาสเตอร์คัท ประเทศเนเธอร์แลนด์มี 7 ขั้นตอน ดังนี้

(1) ทำความเข้าใจกับศัพท์หรือมโนทัศน์ (Clarify Terms and Concepts Not Readily Comprehensible) ขั้นตอนนี้ กลุ่มนักศึกษาจะต้องพยายามทำความเข้าใจกับคำศัพท์หรือมโนทัศน์ (Concept) ของโจทย์ปัญหาที่ได้รับก่อน หากมีคำศัพท์หรือมโนทัศน์ใดที่ยังไม่เข้าใจหรือเข้าใจไม่ตรงกันอยู่ จะต้องพยายามหาคำอธิบายให้ชัดเจน โดยใช้ความรู้เดิมของสมาชิกกลุ่ม หรือในบางกรณีอาจต้องใช้พจนานุกรมมาช่วยในการอธิบาย

(2) ระบุปัญหา (Define the Problem) หลังจากทำความเข้าใจกับศัพท์และมโนทัศน์ในขั้นตอนแรกแล้ว กลุ่มจะต้องช่วยระบุปัญหาจากโจทย์ปัญหาดังกล่าว โดยสมาชิกกลุ่มจะต้องมีความเข้าใจต่อปัญหาที่ตรงกัน หรือ สอดคล้องกัน

(3) วิเคราะห์ปัญหา (Analysis the Problem) ขั้นตอนนี้ สมาชิกกลุ่มจะระดมสมองช่วยกันวิเคราะห์ ปัญหาและหาเหตุผลมาอธิบาย โดยอาศัยความรู้เดิมของสมาชิกกลุ่ม เป็นการ ใช้ Brainstorming ในการช่วยกันคิด อย่างมีเหตุผล สรุปรวบรวมความรู้และแนวคิดสมาชิกเกี่ยวกับกระบวนการและกลไกของการเกิดปัญหา เพื่อนำไปสู่การสร้างสมมติฐาน (Hypothesis) ต่าง ๆ อันสมเหตุสมผลสำหรับใช้แก้ปัญหานั้น ๆ

(4) การตั้งและจัดลำดับความสำคัญของสมมติฐาน (Draw a Systematic Inventory of the Hypothesis) หลังจากวิเคราะห์ปัญหาแล้ว กลุ่มจะช่วยกันตั้งสมมติฐานที่เชื่อมโยงกับปัญหาดังกล่าวตามที่ได้ร่วมกันวิเคราะห์ใน ขั้นตอนที่ 3 แล้วนำสมมติฐานดังกล่าวมาจัดเรียงลำดับความสำคัญ โดยอาศัยข้อมูลสนับสนุนจากความจริงและ ความรู้เดิมของสมาชิกในกลุ่มเพื่อพิจารณาหาข้อยุติสำหรับสมมติฐานที่สามารถปฏิเสธได้ในขั้นต้น และคัดเลือก สมมติฐานสำคัญที่จำเป็นต้องแสวงหาข้อมูลความรู้มาเพิ่มเติมต่อไป

(5) สร้างวัตถุประสงค์การเรียนรู้ (Formulate learning Objectives) จากขั้นตอนที่ 5 กลุ่มจะต้องร่วมกัน กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ในการแสวงหาข้อมูลที่จำเป็นเพิ่มเติม เพื่อนำมาใช้ในการพิสูจน์หรือล้มล้าง สมมติฐานที่ได้คัดเลือกไว้

(6) รวบรวมข้อมูลนอกกลุ่ม (Collect Additional Information outside the Group) ขั้นตอนนี้สมาชิกแต่ละ คนของกลุ่มจะมีหน้าที่รับผิดชอบในการแยกย้ายกันไปแสวงหาความรู้เพิ่มเติมตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ วิธีหา ข้อมูลควรมาจากแหล่งวิทยากรต่าง ๆ ที่หลากหลาย เช่น ตำราวารสาร อินเทอร์เน็ต เอกสารวิชาการ หรือสื่อต่าง ๆ ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการทำงานดังกล่าว อาจช่วยกันทำเป็นกลุ่มหรือแยกกันทำเป็น รายบุคคลก็ได้ หากมีเวลาน้อยก็จำเป็นต้องแยกกันเป็นรายบุคคล และในระหว่างนี้กลุ่มอาจมีการนัดหมายพบปะกัน ตามความจำเป็นก่อนจะถึงขั้นตอนที่ 7 ก็ได้

(7) สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาใหม่ (Synthesize and Test the Newly Acquired Information) ในขั้นตอน สุดท้าย กลุ่มจะนำข้อมูลที่ได้เรียนรู้เพิ่มเติมตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ตามขั้นตอนที่ 5 กลับมาอภิปรายร่วมกัน เพื่อพิสูจน์หรือล้มล้างสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้แต่แรก โดยสมาชิกกลุ่มแต่ละคนจะนำความรู้ใหม่ที่ตนแสวงหามาได้ เสนอต่อสมาชิกในกลุ่ม เพื่อช่วยกันพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้นั้นเพียงพอหรือไม่ ถ้าพบว่าข้อมูลบางส่วนยังไม่สมบูรณ์ อาจต้องมีการหาข้อมูลเพิ่มเติมอีก กระบวนการของการเรียนแบบใช้ปัญหาเป็นฐานจะสิ้นสุดต่อเอากลุ่มสามารถหา ข้อมูลได้ครบถ้วนมาพิสูจน์สมมติฐานทั้งหมดได้ พร้อมทั้งสามารถสรุปหลักการต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาปัญหานี้ เป็นแนวทางในการนำไปแก้ปัญหานั้น ๆ ในอนาคตได้ต่อไป

นอกจากนี้ สำหรับขั้นตอนของการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ที่คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทยก็มีความคล้ายคลึงกัน แต่ได้แยกแยะรายละเอียดของขั้นตอนออกเป็น 9 ขั้นตอน ดังนี้

- (1) ทำความเข้าใจกับศัพท์หรือมโนทัศน์ของโจทย์ปัญหา หรือสถานการณ์นั้น
- (2) ระบุตัวปัญหาจากสถานการณ์หรือโจทย์ปัญหา
- (3) วิเคราะห์ปัญหาที่ได้จากขั้นตอนที่ 2
- (4) ตั้งสมมติฐาน
- (5) จัดเรียงลำดับความสำคัญของสมมติฐาน
- (6) กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้
- (7) แสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองเพื่อเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นตามขั้นตอน 6
- (8) รวบรวมความรู้ที่ได้มาใหม่มาทดสอบร่วมกับสมาชิกกลุ่ม
- (9) สรุปการเรียนรู้ที่ได้มา และพิจารณาว่าความรู้ที่ได้เหมาะสมและเพียงพอที่จะใช้แก้ปัญหาดังกล่าวหรือไม่ พร้อมทั้งสรุปเป็นหลักการที่จะนำไปใช้ได้ต่อไป

6) การสร้างโจทย์ปัญหา

โจทย์ปัญหาเป็นการนำผู้เรียนไปสู่กระบวนการและกิจกรรมการเรียนรู้ในวิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้ตรงตามวัตถุประสงค์การศึกษา หรือมโนทัศน์ ที่ต้องการรวมทั้งยังสามารถใช้เป็นเครื่องทดสอบความรู้เดิมและความรู้ใหม่ตลอดจนการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ของผู้เรียนได้ด้วย โจทย์ปัญหานั้นเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนในการเรียนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นแรงผลักดันที่นำไปสู่การศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองเพื่อให้เกิดความรู้เพิ่มเติมตามที่ต้องการ

6.1) หลักในการสร้างโจทย์ปัญหาให้มีประสิทธิภาพ

วัลดี สัตยาชัย (2547) ได้กล่าวถึงหลักการในการสร้างโจทย์ปัญหาให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้

- (1) ต้องเชื่อมโยงกับพื้นฐานความรู้เดิมของผู้เรียน ความรู้เดิมที่เชื่อมกับความรู้ใหม่จะมีผลทำให้จดจำความรู้ใหม่ได้ดีและได้นาน การสร้างโจทย์ปัญหาจึงต้องอยู่บนพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับความรู้เดิมของผู้เรียน เพื่อช่วยให้เรียนสามารถดึงความรู้เดิมที่มีอยู่มาใช้ในการอภิปรายได้ การใช้โจทย์ปัญหาที่ยากเกินโดยนักศึกษาไม่สามารถนำความรู้เดิมที่มีอยู่มาใช้ได้จะทำให้กระบวนการกลุ่มด้อยประสิทธิภาพ เพราะไม่สามารถอภิปรายได้ หรืออภิปรายได้เพียงเล็กน้อยเนื่องจากไม่มีความรู้เดิมอยู่เลย เป็นผลทำให้ขาดแรงจูงใจในการศึกษาความรู้เพิ่มเติมและยังทำให้ไม่เกิดการเชื่อมโยงความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิมที่มีอยู่

(2) ต้องมีข้อมูลบางส่วนที่ทำให้ความรู้เดิมของนักศึกษาที่มีอยู่ไม่เพียงพอที่จะอธิบายหรือแก้ปัญหาได้ ต้องอาศัยความรู้เพิ่มเติมมาช่วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการแสวงหาความรู้ใหม่มาเพิ่มเติมนอกเหนือจากความรู้เดิมที่มีอยู่

(3) ควรสร้างให้คล้ายคลึง หรือเชื่อมโยงกับปัญหาจริงในอนาคตที่นักศึกษาจะต้องประสบจริงในวิชาชีพ เพราะจากการศึกษาวิจัย พบว่าการเรียนในสภาพแวดล้อมที่คล้ายคลึงกับของจริงจะทำให้สามารถจดจำและนำความรู้มาใช้ได้ดี เช่น การเรียนเกี่ยวกับการดำน้ำในบรรยากาศใต้น้ำจริง จะสามารถทำให้ผู้เรียนจดจำได้ดีกว่าการเรียนเกี่ยวกับการดำน้ำในห้องเรียนหรือบนพื้นดิน หรือการเรียน โดยใช้ปัญหาจริงของผู้ป่วยในทางการแพทย์และสาธารณสุข ก็จะทำให้สามารถนำความรู้ที่ได้นั้นมาใช้ได้ดีในอนาคตเมื่อได้พบกับผู้ป่วยจริง

(4) ต้องมีลักษณะที่กระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถสร้างวัตถุประสงค์การเรียนรู้ได้ด้วยตนเองในบางกรณี การสร้างโจทย์ปัญหาโดยมีคำถามระบุไว้ท้ายโจทย์ หรือมีคำสั่งให้อธิบายเหตุการณ์ปรากฏการณ์ สาเหตุ หรือมีเอกสารอ้างอิงที่มีคำตอบให้โดยสมบูรณ์อยู่แล้ว กรณีเช่นนี้มักจะทำให้นักศึกษาไม่สร้างวัตถุประสงค์การเรียนรู้ด้วยตนเอง และไม่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมจากเอกสารหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ ที่ไม่ได้กำหนดไว้

(5) ควรเป็นปัญหาที่สามารถกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน เช่น ปัญหาที่ผู้เรียนเคยได้ฟังได้ยินมาบ่อย ๆ หรือเคยพบเห็นด้วยตนเองในชีวิตจริงหรือเป็นปัญหาสาธารณสุขที่พบบ่อยของประเทศ เช่น การสร้างโจทย์ที่มีการระบาดของโรคท้องเสียหลังการกินเลี้ยงในงานรับน้องใหม่ การเปลี่ยนแปลงร่างกายหลังการเม้าเหล้า เป็นต้น ความสนใจในโจทย์ปัญหาจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับเวลาที่ใช้ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และมีอิทธิพลในทางบวกต่อความสามารถในการเรียนรู้

ดอลแมนส์ และสเนเลน-บาเลนดอง (Dolmans & Snellen-Belendong, 1997) นำเสนอหลักการสำหรับการสร้างกรณีตัวอย่างที่มีประสิทธิภาพ 7 หลักการ ดังนี้

- (1) เนื้อหาของกรณีตัวอย่าง ควรปรับปรุงให้เข้ากับความรู้เดิมของนักเรียน
- (2) กรณีตัวอย่างควรประกอบด้วยแนวทางหลายอย่าง ที่กระตุ้นให้นักเรียนเพิ่มเติมรายละเอียด
- (3) การนำเสนอกรณีตัวอย่างในบริบทที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพในอนาคตหรืออย่างน้อยที่สุดแสดงความเกี่ยวข้องกับอาชีพในอนาคต
- (4) นำเสนอสมมติฐานพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ในบริบทของปัญหาทางคลินิกเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้
- (5) กรณีตัวอย่าง ควรกระตุ้นการเรียนรู้ด้วยตัวเอง โดยส่งเสริมให้นักเรียนสร้างประเด็นการเรียนรู้และดำเนินการค้นคว้า วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง
- (6) ควรเพิ่มคุณค่าความสนใจของผู้เรียนในเนื้อหาวิชาโดยสนับสนุนการอภิปรายเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของคำตอบและช่วยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนสำรวจทางเลือก

(7) กรณีตัวอย่างควรจะส่งเสริมการสร้างประเด็นการเรียนรู้ให้เข้ากับจุดประสงค์ของคณาจารย์

กล่าวโดยสรุปแล้ว ลักษณะของโจทย์ที่ดี ควรมีลักษณะ คือ เป็นปัญหาที่เป็นกรณีตัวอย่างจริง สถานการณ์เป็นความจริง หลักการในการสร้างโจทย์ปัญหานั้นสรุปได้ว่าต้องเป็นโจทย์ปัญหาที่ผู้เรียนต้องใช้ทั้งความรู้เดิมที่มีอยู่และเป็นความรู้ใหม่ที่ต้องศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและมีลักษณะปัญหาที่เกิดขึ้นจริง ดึงดูดความสนใจ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

6.2 แนวทางการสร้างโจทย์ปัญหา

วัลลี สัตยาชัย (2547) ได้กล่าวถึงแนวทางการสร้างโจทย์ปัญหาว่า ประการแรกของการสร้าง คือ ต้องเขียนวัตถุประสงค์ของการศึกษาก่อน วัตถุประสงค์ดังกล่าวควรมาจากผู้เชี่ยวชาญหลาย ๆ สาขาวิชามาร่วมกันเขียน และควรต้องมีความชัดเจน เพื่อให้ผู้เขียนโจทย์ปัญหาสามารถกระทำได้อย่างถูกต้องและง่ายขึ้น ในทางปฏิบัติ การเริ่มต้นเขียนวัตถุประสงค์ตั้งแต่แรกอาจจะเป็นการยาก ดังนั้นจึงอาจเริ่มด้วยการเขียนมโนทัศน์ หรือความคิดรวบยอดแล้วจึงนำมาเขียนเป็นวัตถุประสงค์ เมื่อได้วัตถุประสงค์แล้วจึงมาพิจารณาว่าจะปัญหาชนิดใดในรูปแบบอย่างไร ใช้จำนวนกี่ปัญหา แต่ละปัญหาครอบคลุมวัตถุประสงค์ข้อใดบ้าง และใช้เวลาในการศึกษาเท่าใดจึงจะเหมาะสม เมื่อเขียนเสร็จแล้วต้องนำมาตรวจสอบกันดูว่า เนื้อหาที่คาดว่ามันศึกษาจะเกิดการเรียนรู้หลังจากได้อ่านโจทย์ปัญหาและอภิปรายกันแล้ว จะได้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ ถ้าพบว่ายังขาดไปหรือไม่ครอบคลุม อาจใช้วิธีให้นักศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมจากการบรรยาย หรือจากห้องปฏิบัติการ แต่อย่างไรก็ตาม การเรียนรู้จากโจทย์ปัญหาควรจะต้องครอบคลุมให้ได้ตามวัตถุประสงค์หลัก ส่วนวัตถุประสงค์รอง หรือวัตถุประสงค์ย่อยอาจใช้วิธีการตามที่กล่าวมาแล้ว หรืออาจตั้งเป็นโจทย์ปัญหาเล็ก ๆ เพิ่มเติมให้ไปศึกษาด้วยตนเองตามความสนใจต่อไป ดังนั้น ในการเขียนวัตถุประสงค์การศึกษา จึงควรพิจารณาและกำหนดเป็นวัตถุประสงค์หลักและวัตถุประสงค์รองด้วย และสำหรับแหล่งวิทยาการที่จะให้นักศึกษาไปค้นคว้าหาความรู้ในแต่ละปัญหานั้น ก็ต้องมีการเตรียมการให้พร้อมล่วงหน้า โดยครูผู้สอนจะต้องพิจารณาว่าจำเป็นต้องใช้อะไรบ้าง เช่น ตำรา วารสาร วิดีโอเทป สไลด์คอมพิวเตอร์ช่วยสอน คอมพิวเตอร์ ซึ่งเอกสารและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ต้องใช้นี้จะต้องตรวจสอบดูก่อนว่ายังทันสมัยอยู่หรือไม่ นอกจากนี้ก็ต้องสำรวจด้วยว่ามีจำนวนเพียงพอต่อความต้องการใช้หรือเปล่า ข้อมูลต่าง ๆ ของแหล่งวิทยากรดังกล่าวจะต้องมีเขียนไว้ข้างท้ายของแต่ละโจทย์ปัญหาในคู่มือที่แจกให้นักศึกษาเพื่อใช้ในการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองหลังจากได้กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้จากโจทย์ปัญหาในการอภิปรายกลุ่มครั้งแรกแล้ว

7) บทบาทของผู้สอนและผู้เรียนในการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นการปรับเปลี่ยนบทบาททั้งผู้สอนและผู้เรียน ดังนี้

7.1) บทบาทของผู้สอน

บทบาทสำคัญในการเรียนการสอน โดยปัญหาเป็นฐาน ผู้สอนประจำกลุ่มต้องเปลี่ยนบทบาทจากการสอนแบบเดิม ที่เป็นศูนย์กลางของความสนใจ และแหล่งความรู้ทั้งหมด ไปสู่บทบาทใหม่ ดังที่นักศึกษหลายท่านได้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้สอนประจำกลุ่ม มีดังนี้

เอลเลน และคณะ (Allen, et al., 1996) กล่าวว่า ผู้สอนประจำกลุ่มมีบทบาทในการให้อำนาจแก่ผู้เรียน เป็นผู้กระตุ้นการเรียนรู้ ให้แนวทางสนใจ และสืบเสาะกระบวนการให้เหตุผลของผู้เรียน

เกลแลคเตอร์ (Gellagher, 1995) กล่าวว่า บทบาทของผู้สอนประจำกลุ่มในการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นผู้ฝึกสอนทางความคิดแทนที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญหรือผู้สั่งสอน ทำให้ผู้เรียนเข้าใจคำถาม ผู้สอนประจำกลุ่มจะเป็นผู้ตั้งคำถามระหว่างการระบุปัญหา การหาแหล่งข้อมูล การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อจัดประเภทโดยผ่านการตีความหมายและการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุปแล้ว บทบาทของผู้สอน คือ ผู้สอนมีบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา กระตุ้นความคิดของผู้เรียน แนะนำและจัดเตรียมทรัพยากรการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้เรียนจัดระบบการเรียนรู้และเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง นอกจากนี้ผู้สอนต้องคอยชี้แนะข้อบกพร่องแก่ผู้เรียน

7.2 บทบาทของผู้เรียน

การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ซึ่งมีนักการศึกษากล่าวเกี่ยวกับบทบาทของผู้เรียน ดังนี้

แบร์โรว์และแทมบลิน (Barrows and Tamblyn, 1980) กล่าวเกี่ยวกับบทบาทของผู้เรียน ไว้ว่า ผู้เรียนเป็นผู้กระทำโดยตรง ไม่ใช่ผู้รับ ผู้เรียนไม่ใช่ผู้ฟัง สังเกต เขียน และจดจำแต่เป็นการถามเพื่อปฏิบัติ คิด เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผยและเรียนด้วยความพยายาม

วิลเคอร์สัน (Willkerson and Gijsselaers, 1996) กล่าวถึงบทบาทของผู้เรียน ไว้ว่าผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนมีบทบาทในการตัดสินใจสิ่งที่จะได้เรียนและวิธีการเรียน มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น ถามคำถาม อธิบายความเป็นไปได้ พิสูจน์ให้เห็น ประเมินผลอย่างวิพากษ์วิจารณ์ และทำงานร่วมกับผู้อื่นในการสืบเสาะหาความรู้

ฮาวาร์ด (Haward, 1999) กล่าวว่า “ในการเรียนแบบการใช้ปัญหาเป็นหลักผู้เรียนจะถูกมอบหมายให้รับบทบาทเป็นผู้ถือเงินเดิมพัน (Stakeholder) ซึ่งแสดงบทบาทในธรรมชาติของบุคคลในปัญหาที่ให้แง่คิด โดยเฉพาะความสนใจในผลลัพธ์ที่ผู้เรียนปัญหาที่เป็นจริงนั้นเป็นเป้าหมายที่ให้ผู้เรียนแก้ปัญหาและเรียนรู้ด้วยตนเอง”

วัลลี สัตยาศัย (2547) ได้กล่าวว่า ในสถาบันส่วนใหญ่ เช่น มหาวิทยาลัยมาสเตอร์ริคท์ ประเทศเนเธอร์แลนด์ จะมีการตั้งผู้นำกลุ่มในการอภิปราย (Discussion Leader) โดยการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป หน้าที่และบทบาทของผู้นำกลุ่มมี ดังนี้

- (1) เป็นผู้เริ่มหรือนำการอภิปราย
- (2) กระตุ้นให้สมาชิกกลุ่มทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและอภิปราย
- (3) ความคุมดูแลให้กระบวนการอภิปรายเป็นไปตามขั้นตอนที่วางไว้
- (4) คอยจับประเด็นที่สมาชิกกลุ่มอภิปราย พร้อมทั้งทำหน้าที่สรุป
- (5) ความคุมและรักษาเวลาให้เป็นไปตามที่กำหนด
- (6) ดูแลให้ผลของกระบวนการกลุ่มเป็นไปตามวัตถุประสงค์

ในการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน มุ่งที่การจัดการเรียนรู้ในระหว่างสมาชิกด้วยกันเองในกลุ่ม การทำงานของกลุ่มจึงต้องร่วมมือกันไม่เพียงแต่ในชั้นเรียนเท่านั้น แต่ยังต้องร่วมมือกันทำงานนอกเวลา เพื่อช่วยเหลือเพื่อนที่เรียนอ่อนให้เรียนทันเพื่อนด้วย บางครั้งบางครั้งอาจมีผู้เรียนอาจนัดพบกันเองในกลุ่มโดยปราศจากผู้สอนก็ได้ เมื่อเกิดปัญหาการดำเนินงานภายในกลุ่ม เช่น สมาชิกทะเลาะกัน งานกลุ่มไม่ก้าวหน้า ขวัญกำลังใจตกต่ำผู้เรียนในกลุ่มจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบร่วมกันในการดำเนินการแก้ปัญหาของกลุ่มเอง

กล่าวโดยสรุปแล้ว ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้ทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนด้วยตนเอง เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ตัดสินใจว่าจะอะไรที่จะต้องเรียนและต้องเรียนอย่างไร ผู้เรียนจะต้องมีความรับผิดชอบ เรียนรู้ด้วยความคิดริเริ่มของตนเองตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ และการประเมินผล บทบาทของผู้เรียนเปรียบเสมือนผู้แก้ปัญหาด้วยตนเองอย่างแท้จริง

8) การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในวิชาภาษากับการสื่อสาร (Language and Communication)

เมียร์สัน และปาร์ก (Mierson and Parikh, 2000) กล่าวว่า “การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นวิธีการที่เหมาะสมกับเขาในกลุ่มการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ผู้เรียนไม่เพียงแก้ปัญหา เรียนเนื้อหาและเรียนรู้วิธีการเรียน แต่ยังมีส่วนร่วมกับคนอื่น ๆ มีการยินยอมเพื่อพูดคุยเกี่ยวกับความรู้สึก ต่อสู้ สนุก เฝ้ามองและดูแลผู้อื่นบางโอกาส”

วิธีการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานของ Hmelo และ Lin (2000) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

- (1) ขั้นทำความเข้าใจสถานการณ์ปัญหา หมายถึง การประเมินความรู้ที่สัมพันธ์กับสถานการณ์ปัญหาที่ได้รับ นักเรียนจะต้องพยายามทำความเข้าใจกับคำศัพท์หรือโมโนทัศน์แล้วระบุคำสำคัญของปัญหา หากมีคำศัพท์หรือโมโนทัศน์ใดที่ยังไม่เข้าใจไม่ตรงกันอยู่จะต้องพยายามหาคำอธิบายให้ชัดเจน โดยใช้ความรู้เดิมของสมาชิกกลุ่ม
- (2) ขั้นสร้างประเด็นการเรียน หมายถึง ขั้นตอนที่นักเรียนแต่ละแต่ละกลุ่มจะช่วยกันระบุปัญหาจากสถานการณ์ปัญหา โดยสมาชิกกลุ่มจะต้องมีความเข้าใจต่อปัญหาที่ตรงกันหรือสอดคล้องกันจากนั้นสมาชิกกลุ่มช่วยกันวิเคราะห์ปัญหาและหาเหตุผลมาอธิบาย โดยอาศัยความรู้เดิมของสมาชิกในกลุ่ม สรุปรวบรวมความรู้และแนวคิดของสมาชิกเกี่ยวกับการเกิดปัญหาและสร้างสมมติฐานสำหรับใช้แก้ปัญหานั้น ๆ
- (3) ขั้นดำเนินการวางแผนเพื่อเพิ่มเติมประเด็นการเรียน หมายถึง นักเรียนศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองตามกรอบที่กำหนดไว้ด้วยการสอบถาม การค้นคว้า การทดลอง การศึกษานอกสถานที่ โดยครูช่วยกำกับทิศทางการ

ค้นคว้าและช่วยแก้ปัญหาในการค้นคว้า เพื่อให้นักเรียนรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการตัดสินใจแก้ปัญหาตามที่กำหนดไว้ในกรอบการศึกษาเป็นการคิดหาวิธีวางแผนเพื่อแก้ปัญหา

(4) ขึ้นใช้ความรู้ใหม่ในการแก้ปัญหา หมายถึง นักเรียนร่วมกันปฏิบัติงานกลุ่มเพื่อสร้างชิ้นงานหรือดำเนินการตามแนวทางที่กำหนดไว้ จะเป็นการใช้ความรู้ที่ได้ไปลงมือแก้ปัญหาตามที่ได้วางไว้

(5) ขึ้นไตร่ตรองเมื่อพบเป้าหมาย หมายถึง การประเมินว่าวิธีการแก้ปัญหาและผลที่ได้ถูกต้องหรือได้ผลอย่างไร ถ้าการแก้ปัญหาคำทำได้ถูกต้องก็ประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหา แต่ถ้าพบว่าการแก้ปัญหานั้น ไม่ประสบผลสำเร็จ ก็ต้องย้อนกลับไปเลือกวิธีการแก้ปัญหาอื่น ๆ ในขั้นที่ 3 แล้วดำเนินการแก้ปัญหาใหม่

กล่าวโดยสรุปแล้ว จึงสรุปได้ว่า การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานวิธีการที่เหมาะสมสำหรับนำมาใช้ในการเรียนวิชาภาษากับการสื่อสาร (Language and Communication) เป็นวิธีการที่สร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียน เพื่อหาความรู้หรือแก้ปัญหาโดยผ่านการสืบเสาะหาความรู้ การเรียนแบบค้นพบ และเรียนรู้วิธีการแสวงหาความรู้ และสามารถบูรณาการความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหา

9) แนวทางการวัดและประเมินการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

แนวทางการวัดและประเมินการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน มีดังนี้

(1) ให้เสนอรายงานการดำเนินงานแก้ปัญหาทั้งที่เป็นงานเดี่ยวและงานกลุ่ม

(2) ตรวจสอบบันทึกผลการเรียนรู้ของตนเองของนักเรียนแต่ละคน

(3) ใช้แบบประเมิน โดยให้เพื่อนประเมินกันและกัน ซึ่งต้องกำหนดเกณฑ์การประเมินให้ชัดเจน

(4) ใช้แบบสังเกตประเมินผลระหว่างการเรียนรู้

(5) ทดสอบด้วยการให้วิเคราะห์ปัญหา คิดหาแนวทางการแก้ปัญหาและดำเนินการแก้ปัญหาเป็นรายบุคคลโดยกำหนดปัญหาให้ปฏิบัติตามขั้นตอน

(6) สัมภาษณ์เป็นรายบุคคล

(7) ใช้ข้อสอบ

จะเห็น ได้ว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการใช้ปัญหาเป็นสื่อในการเรียนรู้และวิธีแสวงหาความรู้ การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานนอกจากจะฝึกทักษะการแก้ปัญหาเป็นกระบวนการแล้ว ยังฝึกทักษะการคิดประเภทต่าง ๆ เช่น ศีกษาศัพท์ สังเคราะห์และประเมินผล ซึ่งหมายถึง การคิดอย่างมีวิจารณญาณและคิดสร้างสรรค์ การปฏิบัติกิจกรรม นิสิตอาจไม่คุ้นเคยกับวิธีการเรียนรู้แบบดังกล่าว อาจารย์ผู้สอนจึงควรติดตามดูแลและส่งเสริม การปฏิบัติงานอย่างใกล้ชิด

นันทชัย ทองแป้น และกาญจนา รัตน โชติ กล่าวว่า หัวใจสำคัญของการสอนแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน คือ ครูต้องเป็นผู้ที่มีความรู้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งในวิชาที่รับผิดชอบ มีวิสัยทัศน์ที่จะนำความรู้ไปประยุกต์เข้ากับการดำรงชีวิตในสังคมและต้องเป็นผู้ที่สามารถให้เวลากับการเป็นที่ปรึกษาอย่างเต็มที่ เมื่อผู้เรียน

ต้องการคำปรึกษาหรือคำแนะนำ หนังสือ ตำรา เอกสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่จะให้ผู้เรียนสามารถค้นคว้าได้ การสอนในลักษณะนี้สำเร็จได้เมื่อผู้สอนมีการเตรียมตัวดีและพร้อมที่จะให้เวลากับผู้เรียนอย่างเต็มที่

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning หรือ PBL หากมองในภาพรวมแล้วเป็นรูปแบบการสอนที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพอีกหนึ่งวิธี ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการวิเคราะห์ คิดแก้ปัญหา และคิดอย่างสร้างสรรค์ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนและได้ลงมือปฏิบัติสอดคล้องกับแนวการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาให้ความรู้ในส่วนของครูผู้สอนก็ลดบทบาทของการเป็นผู้ควบคุมในชั้นเรียนลง ผู้เรียนมีอำนาจในการจัดการควบคุมตนเอง ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทำให้การเรียนรู้เป็นกระบวนการตลอดชีวิต (Lifelong Process) เพราะความรู้เก่าที่ผู้เรียนมีอยู่แล้วจะนำมาเชื่อมโยงให้เข้ากับความรู้ใหม่ตลอดเวลา จึงทำให้ไม่เป็นคนล้าหลัง ทันเหตุการณ์ทันโลก และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมโลกในอนาคตได้อย่างดี

ทักษะการแก้ปัญหา ความสามารถในการแก้ปัญหาของแต่ละบุคคลนั้น มีความแตกต่างกันออกไป เพราะคนเรามีความสามารถในการแก้ปัญหาได้ดั้นด้น ขึ้นอยู่ที่สติปัญญา ความรู้ประสบการณ์ตลอดจนการได้รับการจูงใจที่ดีหรือไม่เพียงใด ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญต่อความสามารถในการแก้ปัญหาและวิธีการแก้ปัญหานั้น ไม่มีขั้นตอนที่แน่นอนตายตัวเสมอไป ดังนั้นการจัดการเรียนรู้จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาปัจจัยต่าง ๆ อันจะส่งผลให้ความสามารถในการแก้ปัญหของนักเรียนดีขึ้น แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาประกอบด้วย ความหมายของการแก้ปัญหา ความสำคัญของการแก้ปัญหา องค์ประกอบของความสามารถในการแก้ปัญหา การคิดแก้ปัญหาในอนาคต หลักการสืบวิธีค้นคว้า ทักษะการคิด ประเภทของการคิด มีรายละเอียด ดังนี้

วาริ ธีระจิตร กล่าวว่า การแก้ปัญหา หมายถึง ความรู้สึกที่เกิดขึ้นและไม่รู้วิธีการที่จะไปให้ถึงหมายที่ต้องการได้ หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลพยายามคิดหรือปฏิบัติให้ถึงจุดหมายบางอย่าง แต่ยังไม่สำเร็จในขั้นแรก ส่วนประเภทของปัญหานั้นอาจเป็นปัญหาที่มีแนวทางการแก้ปัญหาแตกต่างกันไป เช่น ปัญหาในชีวิตประจำวัน หรือปัญหาที่นอกจากการอยาก رؤอยากเห็นของเรา เป็นปัญหาที่ส่งเสริมให้คนฉลาดขึ้นเรื่อย ๆ ช่วยให้เกิดความเจริญขึ้นหลาย ๆ ด้าน

วัชรมา เล่าเรียนดี (2547) ได้ให้ความหมายการแก้ปัญหาคือเป็นความสามารถในการเข้าใจปัญหามองเห็นสาเหตุของปัญหาและผลที่จะเกิดขึ้นจากปัญหานั้น รวมทั้งสามารถคิดหาวิธีการแก้ปัญหานั้น ๆ ได้อย่างมีเหตุผล ทักษะการแก้ปัญหประกอบด้วย ทักษะการคิดหลายประเภท เช่น ทักษะการคิด สังเคราะห์ การคาดคะเนเหตุผล รวมทั้งทักษะการเข้าใจกับปัญหา คิดหาทางแก้ปัญหที่เป็นไปได้หลายแนวทาง ประเมินผลแนวทางการแก้ปัญห นำแบบการแก้ปัญห ทบทวนวิธีการแก้ปัญหและประเมินผลการแก้ปัญห เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนในการแก้ปัญหอาจใช้ขั้นตอนการวิจัยหรือขั้นตอนแบบวิทยาศาสตร์ก็ได้

สรุปได้ว่า การแก้ปัญหา หมายถึง กระบวนการคิดหาแนวทางปฏิบัติเพื่อจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้หมดไป โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์มาช่วยในการแก้ปัญหาสถานการณ์นั้น ๆ

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิเชียร บุราณรักษ์ (บทคัดย่อ, 2548) ได้ศึกษาเรื่อง ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ศึกษากรณี : กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน กรณีกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี การพัฒนาการ การดำเนินการ การร่วมมือกับขบวนการเครือข่ายพันธมิตร รวมทั้งการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อม 2) เพื่อศึกษาถึงแนวทางการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน กรณีกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี รวมทั้งการตอบโต้จากกลุ่มเป้าหมายและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และ 3) เพื่อวิเคราะห์ถึงปัญหา อุปสรรคของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนกรณีกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี วิธีการศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการดำเนินเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย โดยการสัมภาษณ์กลุ่มแกนนำ สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี กลุ่มนักวิชาการ ผู้สื่อข่าว เจ้าหน้าที่ทางราชการ และประชาชนทั่วไปในพื้นที่ ใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนกรณีกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี เกิดจากปัจจัยด้านปัญหาเชิงโครงสร้าง ได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากโครงการของรัฐ ซึ่งมีที่มาจากยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออก นำความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในส่วนประเด็นของการพัฒนาการดำเนินการ การร่วมมือกับขบวนการเครือข่ายพันธมิตรของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จังหวัดอุดรธานี รวมทั้งการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นจากปัจจัยด้านบริบทส่งเสริมและเอื้ออำนวยซึ่งแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ วัฒนธรรมชุมชนการระดมทรัพยากร ปัจจัยภายนอก ได้แก่ โครงสร้างโอกาสทางการเมือง โครงสร้างโอกาสทางสังคม ฝ่ายต่อต้าน

แนวทางการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชนกรณีกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี รวมทั้งการตอบโต้จากกลุ่มเป้าหมายและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ พบว่ามีแนวทางการเคลื่อนไหวอย่างหลากหลาย เช่น กลยุทธ์การยึดพื้นที่ทางการเมือง, กลยุทธ์ชุมนุมนิยม/วัฒนธรรมชุมชน, กลยุทธ์การต่อสู้ทางการเมืองเชิงสัญลักษณ์, กลยุทธ์การสื่อสารทางการเมือง, กลยุทธ์การต่อสู้ทางการเมืองปกติในระดับท้องถิ่น, กลยุทธ์การต่อสู้ทางกฎหมายและนโยบายต่อภาครัฐ, กลยุทธ์การแสวงหาเครือข่ายพันธมิตร กลยุทธ์ต่าง ๆ ใช้เป็นแนวทางการเคลื่อนไหว โดยวิเคราะห์สถานการณ์และการตอบโต้ของกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญในการปรับเปลี่ยนแนวทางการเคลื่อนไหว ยุทธศาสตร์ยุทธวิธีในครั้งต่อ ๆ ไป ในประเด็นการตอบโต้ทั้งภาครัฐ ภาคทุนภายในและภายนอก รวมทั้งภาคประชาชนด้วยตนเอง ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นผลลัพธ์จากการเคลื่อนไหวทั้ง

ในรูปแบบ การปะทะข้อมูลความรู้ ค่านิยม อำนาจ นำมาสู่การต่อรอง การร่วมเสนอทางออก การแย้งชิงพื้นที่ทางความคิด ก่อเกิดความขัดแย้ง ตลอดจนการเผชิญหน้าระหว่างขบวนการภาคประชาชนกับกลุ่มเป้าหมายและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภายใต้บริบทเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในสถานะสถานการณ์ขณะนั้นด้วย

ปัญหา/อุปสรรค ของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนกรณีกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี พบว่า ประการแรก เกิดจากปัจจัยภายใน ได้แก่ 1) กระบวนการยังขาดผู้นำและแกนนำ ตลอดจนสมาชิกที่เข้มแข็งและมีความหลากหลาย 2) แนวคิดที่นำมาสู่การก่อเกิดขบวนการความชัดเจนในเป้าหมาย และกระบวนการดำเนินการ 3) ด้านการบริหารจัดการ การขยายพลังมวลชน ประการที่สอง เกิดจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ 1) สถานการณ์ทางการเมืองที่เป็นแบบ “การเมืองปิด” หรือสภาวะรัฐรวมศูนย์อำนาจหรือการเมืองที่เน้นประชาธิปไตยแบบตัวแทนเป็นสำคัญ ยึดมั่นระบบพรรคในการพัฒนาประชาธิปไตย อันนำไปสู่การปิดกั้นกระบวนการทางการเมืองอื่น ๆ เน้นให้ความสำคัญการพัฒนาการเมืองผ่านกระบวนการพรรคการเมืองจนเกินไป 2) ปัญหาเชิงโครงสร้างอำนาจในสังคมไทย 3) ปัญหาการทำหน้าที่ของประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่ไม่มีอำนาจที่จะปกป้องหรือเข้ามามีส่วนร่วมอย่างชัดเจนในการร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน 4) ฝ่ายต่อต้านมีกระบวนการที่แบบเนียนในการเคลื่อนไหวต่อการตอบโต้มีการปรับตัวตลอดเวลา และ 5) สื่อมวลชนมีการตอบรับข้อมูล/ประเด็นอยู่ในระดับแคบเพียงระดับท้องถิ่น ส่วนสื่อในระดับชาติยังคงไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร

สมทรง บรรจงจิตินันต์ และคณะ (บทคัดย่อ, 2554) ได้ศึกษาเรื่องการบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยองค์กรชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา กระบวนการปรับตัวทางสังคมที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของหมู่บ้าน และศึกษารูปแบบวิธีการ บูรณาการ แก้ไขปัญหาความยากจนด้วยองค์กรชุมชน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จากกรณีศึกษา 3 กรณี ประกอบด้วย หมู่บ้านบุกลาง หมู่ 10 ตำบลบุเปือยอำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานีหมู่บ้านหนองพระ หมู่ 7 ตำบลเสียว อำเภอน้ำขุ่นจังหวัดศรีสะเกษ และบ้านนาคุณ หมู่ 2 ตำบลเปือย อำเภอลืออำนาจ จังหวัดอำนาจเจริญ โดยใช้กรอบการศึกษาจากสภาพความยากจนและสาเหตุความยากจน ในมุมมองของ ทฤษฎีภาวะทันสมัย และแนวคิดการปรับตัวและวิธีการแก้ปัญหาความยากจน เก็บรวบรวมข้อมูลจาก แหล่ง ข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างการสนทนากลุ่มและการ สังเกตแบบมีส่วนร่วมข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลด้วยการตีความ ผลการศึกษาพบว่า ความยากจนได้กลายเป็นปัญหาที่ส่งผลให้เกิดคนจนขึ้นในสังคมและการ แก้ไขปัญหาความยากจนไม่สามารถดำเนินการจัดการแก้ไขปัญหาได้เพียงด้านใดด้านหนึ่งเพราะการสั่งสม และความทับซ้อนของปัญหามีปัจจัยสาเหตุร่วมหลายมิติหมู่บ้านบุกลาง หมู่บ้านหนองพระ และหมู่บ้านนาคุณ ได้ใช้วิธีการบูรณาการองค์กรชุมชนและโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งเป็น ทูตทางสังคมที่ดำรงอยู่ ได้ ถูกนำมาประยุกต์ปรับใช้เป็นกลไกขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาความยากจน ผ่านการจัดตั้งองค์กรชุมชน ลักษณะสถาบันการเงินชุมชน และการ

ดำเนินกิจกรรมโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและภายใต้วิธีการ บูรณาการองค์กรชุมชน ที่มีความสำคัญในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และสร้างการมีส่วนร่วมของ ประชาชน การบริหารจัดการองค์กรชุมชน การสร้างเครือข่ายทางสังคมส่งผลให้ประชาชนในหมู่บ้านเกิด ศักยภาพด้านงานพัฒนา มีขีดความสามารถจัดการปัญหาด้วยตนเองได้ซึ่งนำไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่าง ยั่งยืน มั่นคง ด้านเศรษฐกิจและสังคมในระดับครอบครัวและหมู่บ้าน อาทิ การแก้ไขปัญหาหนี้สิน การประกอบอาชีพ การพัฒนาคุณภาพชีวิตสิ่งแวดล้อมการสืบสานภูมิปัญญาก่อเกิดการเกื้อกูลและยึดโยงให้ ครอบครัว หมู่บ้านไม่ล่มสลายไปพร้อมกับกระแสการพัฒนาประเทศเพื่อก้าวไปสู่การสร้างสังคมทันสมัย

ไพสิฐ พาณิชกุล (2544) ได้ศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ “แนวทางการออกข้อบัญญัติ/เทศบัญญัติขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสนับสนุนงานพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน” ดำเนินการเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้เรียนรู้กฎหมายเกี่ยวกับ การจัดการที่ดิน ที่อยู่อาศัยและทรัพยากรธรรมชาติ นำไปสู่การออกข้อบัญญัติท้องถิ่น และสนับสนุนให้สถาบันการศึกษาด้านนิติศาสตร์ เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุน และ เป็นที่ปรึกษาในการพัฒนากฎหมายท้องถิ่น ที่จะเป็นประโยชน์ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แม้จะได้ชื่อว่าเป็น โครงการวิจัย แต่การดำเนินการภายใต้โครงการนี้ก็มิได้มี การดำเนินการเช่นการวิจัยโดยทั่วไป ทั้งนี้ เนื่องจากการออกแบบกระบวนการเพื่อ ดำเนินโครงการขึ้นอยู่กับความพร้อมของ ชุมชนท้องถิ่นเป็นเงื่อนไขสำคัญ แต่ก็มีได้หมายความว่า จะดำเนินการต่าง ๆ ไปโดยไม่มี เหตุผล ในทางตรงกันข้าม มีการตกลงการ ทำงานร่วมกัน 3 ฝ่าย ทั้งชุมชน องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา การหารือร่วมกันดังกล่าว อาจจะถือ ได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดประการหนึ่งของการ ดำเนินการ ทั้งนี้เนื่องจากสิ่งที่จะช่วยเป็น อย่างมากที่จะทำให้ชุมชนและองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นเกิดการเรียนรู้ สามารถก้าวข้าม ความกลัวและเห็นศักยภาพของตนเองได้ ก็คือ สิทธิของชุมชนท้องถิ่นในการมีส่วนร่วม กับรัฐในการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและ ความหลากหลายทางชีวภาพ ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 66 และ 67 พุทธศักราช 2550 ในระยะ 9 เดือนของการดำเนิน โครงการ มีท้องถิ่นที่เข้าร่วมเรียนรู้กว่า 23 ตำบล ซึ่งมี 2 ตำบลที่จัดกระบวนการภายใน ชุมชนท้องถิ่นและมีความชัดเจนว่าจะจัดทำข้อบัญญัติในเรื่องใดจน สำเร็จเป็น ร่าง ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล ว่าด้วย การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่ง แวดล้อม ตำบลทาเหนือ และตำบลแม่ทา อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่ ซึ่งทั้งสองตำบลสามารถ ดำเนินการร่างข้อบัญญัติได้ เนื่องจากมี การเตรียมความพร้อมภายในชุมชนสำหรับ การจัดการตนเองมาเป็นเวลานานแล้ว มิได้ หมายความว่าเริ่มโครงการแล้ว ตำบลแม่ทา และตำบลทาเหนือจะดำเนินการได้ทันที ซึ่งกระบวนการร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นดำเนินการโดยกระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1) ทำความเข้าใจกับคนในชุมชนเตรียมความคิด จุดประกาย สร้างพลัง กำหนดเป้าหมายและแนวคิดร่วมกัน

2) รวมพลัง สร้างกลุ่ม เครือข่ายหรือคณะทำงาน และขยายความคิดสู่ชุมชน

3) สร้างพลังข้อมูล สืบหาข้อมูลและตรวจสอบข้อมูล เช่น ข้อมูลแผนที่ทรัพยากร กฎ ระเบียบ กติกาในการใช้ทรัพยากร องค์กรชุมชน กองทุนและการบริหารจัดการกองทุน เป็นต้น

4) การระดมความคิดเห็น วางแผนการประชุมเพื่อวางกฎระเบียบร่วมกันของชุมชน

5) ประชาคมหมู่บ้าน วางกฎกติกาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมระดับตำบล

6) ยกร่างข้อบัญญัติท้องถิ่น (ตั้งคณะกรรมการยกร่าง ยกร่างจัดเวทีแลกเปลี่ยนเสริมความคิด นักวิชาการ และนักกฎหมายมาร่วมปรับร่างข้อบัญญัติ)

7) เสนอข้อบัญญัติสู่การพิจารณาของสภาและเสนอต่อนายอำเภอ (เสนอโดยการเข้าชื่อของประชาชน เสนอโดยผู้บริหารหรือเสนอโดยสภาฯ)

8) การพิจารณาและการประกาศใช้ ข้อบัญญัติฯ

แม้ว่าตำบลเรียนรู้หลายที่จะยังไม่ได้ ยกร่างข้อบัญญัติ แต่ตำบลเรียนรู้ที่เข้าร่วม โครงการมีความก้าวหน้าในการเตรียมการ เตรียมคน เตรียมความพร้อม เตรียมข้อมูล ความรู้ ความคิด และอื่นๆ มากขึ้น พอสมควร ยกตัวอย่างเช่น ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ ต.ปางหินฝน และ ต.บ้านทับ อ.แม่วิน จ.เชียงใหม่ ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อรับรอง ตรวจสอบ และปรับปรุงเขตที่ดิน ชุมชน โดยคณะทำงานมาจากหลายส่วน เช่น ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน นายกองกิจการ บริหารส่วนตำบล และหน่วยงานที่รับผิดชอบ ในที่ดินนั้น ๆ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นต้องเน้นกระบวนการเรียนรู้ มีฐานองค์กรชุมชนหรือเครือข่ายเดิมในการ ขับเคลื่อนกระบวนการ มีข้อมูลที่ชัดเจน น่าเชื่อถือ ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย เป็น ข้อมูลสำคัญ ๆ เพื่อแปรมาสู่การจัดทำข้อบัญญัติท้องถิ่นด้านการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่แม้ว่าการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก และใช้ระยะเวลายาวนานพอสมควร เนื่องจากเกี่ยวข้องกับระบบราชการ ระบบ การเมือง ซึ่งเป็นเรื่องของอำนาจและผล ประโยชน์ ดังนั้นจึงต้องดำเนินการด้วยความ ระมัดระวัง ไม่ติดกับดักของระบบการเมือง และระบบราชการกับดักที่ควรจะต้องระวังเช่น เวทีพิจารณาข้อบัญญัติท้องถิ่น กลายเป็น เวทีทางการเมือง การใช้แต่มาตรการเชิงลบ โดยไม่คิดถึงทางออก ทางเลือกที่เป็นเชิงบวก ความกังวล เรื่องการใช้คำศัพท์ทางกฎหมาย มากเกินไป เป็นต้น “แนวคิดเบื้องต้นของการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ชุมชนท้องถิ่นกล้าที่จะใช้อำนาจ หน้าที่ทาง กฎหมายที่มีอยู่ เพื่อจัดการปัญหาพื้นที่ทับซ้อน น้ำ แล้ง ไฟป่า ป่าไม้ถูกทำลาย และอื่น ๆ โดย การออกกฎหมายของคนในชุมชน มารองรับ สถานะของพี่น้อง ชาวบ้านหรือรองรับกฎ ระเบียบในเรื่องนั้น ๆ แม้ว่าจะไม่ใช่กฎหมายที่ ผ่านสภาใหญ่ แต่สภาใหญ่ให้อำนาจท้องถิ่น ในการทำเรื่องราวเหล่านี้ ซึ่งการทำเรื่องป่า ของตำบลทาเหนือ อ.แม่อน จ.เชียงใหม่ หลายปีที่ผ่านมา

ก่อเกิดผลกับชุมชนจริง และเห็นว่าที่ดินทำกินเริ่มมีปัญหา เพราะอยู่ในเขตป่า อุทยานฯ ซึ่งมีกฎหมายป่าไม้ครอบงำทับซ้อนกับพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย ของชุมชน ประกอบกับนโยบายของรัฐที่พยายามแก้ไขปัญหาความยากจนของคน ในชุมชนจนเกิดการรับรองแผนที่รายแปลง และข้อมูลต่าง ๆ ที่ชุมชนร่วมกันจัดทำขึ้น จึงนำมาสู่ข้อบัญญัติครอบคลุมทุกเรื่อง ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า ที่สำคัญยังใช้กระบวนการออกข้อบัญญัติ ท้องถิ่นในการจัดความสัมพันธ์กับหน่วยงานต่าง ๆ” (ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ทาเหนือ อ.แม่อน จ.เชียงใหม่)

“การกระจายอำนาจจากรัฐส่วน กลางไปสู่ท้องถิ่นจะเป็นแนวทางในการ บริหารจัดการท้องถิ่นที่สามารถตอบสนอง การแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างเป็น รูปธรรมอีกทางหนึ่ง ท้องถิ่นในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะองค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น แต่เป็นลักษณะโครงสร้าง ความสัมพันธ์ทางอำนาจของกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ใน ท้องถิ่น ทั้งสมาชิก อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประชาสังคม และองค์กรชาวบ้าน จากกลุ่มต่างๆ ที่ทับซ้อนกันในท้องถิ่น และประเด็นนี้ เองจึงเป็นสิ่งท้าทายต่อแนวทางการทำงาน ในระดับท้องถิ่นในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมทางตรงหรือแนวทางที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งอาจต้องใช้เวลาพอสมควรในการผลักดัน แต่ก็ต้อง พยายามร่วมกันในหลาย ๆ ฝ่าย” (โอฬาร อ่องพะ สถาบันพัฒนาท้องถิ่น)

ญารศ อัครพัฒนานุกูล (บทสรุปผู้บริหาร, 2556) ได้ศึกษาโครงการวิจัยเรื่อง การกระจายอำนาจกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของการเมืองภาคประชาชน: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดอุบลราชธานี โดยงานวิจัยนี้มุ่งค้นหาตัวชี้วัดที่เหมาะสมในการวัดความเข้มแข็งของการเมืองภาคประชาชนในระดับท้องถิ่น และทำการศึกษาการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 5 แห่งในจังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ ตำบลแพงใหญ่ หนองแวง แจระแม จีเหล็ก และหัวเรือ เพื่อประเมินผลการกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน อันนำไปสู่การสร้าง ความเข้มแข็งของการเมืองภาคประชาชนในระดับท้องถิ่น โดยเลือกใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) อันได้แก่ การศึกษาจากเอกสาร (documentary research) การศึกษาภาคสนาม (field research) และการวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) เป็นวิธีการสำคัญในการศึกษา และเพิ่มการสำรวจและรวบรวมข้อมูลแบบปริมาณ (quantities research) เพื่อนำข้อมูลตัวเลขและสถิติที่ได้จากการสำรวจมาใช้เป็นส่วนประกอบหนึ่งของการศึกษาวิเคราะห์เพื่อเสริมการศึกษาเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า หลักการหรือฐานคิดของการกระจายอำนาจได้ทำให้ความเข้าใจต่อการเมืองภาคประชาชนของชาวบ้านดีขึ้น โดยกระตุ้นให้ประชาชนมีความสนใจทางการเมืองและมีฐานะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการบริหารจัดการในระดับที่ใกล้ชิดได้มากขึ้น รวมไปถึงท้องถิ่นในมิติของการกระจายอำนาจยังถือเป็นเวทีการเมืองระดับย่อยที่ประชาชนสามารถเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการแสดงบทบาทต่าง ๆ ได้มากขึ้น นอกจากนี้ ความชอบธรรมหรือความเป็นเลิศขององค์กรปกครองท้องถิ่นก็มาจากภาพลักษณ์ด้านการส่งเสริม

การมีส่วนร่วมของประชาชนและการบริหารจัดการที่มีคุณธรรมและความโปร่งใส แต่เมื่อพิจารณาที่มุมมองของกระบวนการกระจายอำนาจ ผู้วิจัยกลับพบว่าในภาพรวมการดำเนินงานต่างๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ต่างๆ ดังกล่าว ไม่ได้นำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งของการเมืองภาคประชาชน ตามตัวชี้วัดที่ได้ตั้งไว้ได้แก่ (1) การส่งเสริมให้เกิดการกำกับ ดูแล ควบคุม นักการเมืองระดับชาติ/ท้องถิ่น (2) การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ชุมชนอย่างทั่วถึง และ (3) การส่งเสริมให้เกิดความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน/ท้องถิ่น นอกจากนี้ ปัญหาต่างๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ปัญหาโครงสร้างและการบริหารงานของการกระจายอำนาจ ปัญหาการสร้างวัฒนธรรมเชิงอำนาจทางการเมืองของท้องถิ่น และปัญหาการขาดกระบวนการที่ส่งเสริมประชาธิปไตย ได้กลายเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการสร้างการเมืองภาคประชาชน ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลจึงต้องพัฒนากระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง อันเป็นแนวทางในการปรับกระบวนการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่นอกเหนือไปจากการสร้างตัวผู้นำ โครงสร้าง งบประมาณ หรือการเปลี่ยนแนวทางการบริหารท้องถิ่น

พรทิพย์ อุกุศลรัตน์ และคณะ (2556) ได้ทำการศึกษา โครงการแหลมใหญ่การพลิกฟื้นวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรซึ่งการปรับตัวด้วยกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างพลังท้องถิ่น นอกจากผลกระทบของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและ การพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจการเกษตรอุตสาหกรรม และภาคธุรกิจที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ลุ่มน้ำแม่กลองตอนล่างอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว ช่วงเวลากว่า 10 ปีที่ผ่านมาชุมชนตำบลแหลมใหญ่ได้เผชิญกับการ เปลี่ยนผ่านในหลายสถานการณ์ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงและ รวดเร็วกว่าที่เคยเป็นมาในอดีตมากมายนัก ทั้งจากภายในชุมชนเอง และกระแส จากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระแสของการพัฒนาแบบสมัยใหม่ มีผลทำให้ คนแหลมใหญ่จำเป็นต้องเลือกตัดสินใจว่าจะให้วิถีของชุมชนก้าว ไปอย่างไรจึงจะ อยู่รอดอย่างมั่นคงยั่งยืน สำหรับคนแหลมใหญ่แล้วไม่ปฏิเสธการพัฒนา และยอมรับว่าการพัฒนา มีส่วนช่วยอย่างมากที่ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านดีขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ผลกระทบ จากการพัฒนาที่ผ่านมาได้ทำให้ชาวบ้านหลายคนเริ่มตั้งข้อสังเกตกันว่า การ พัฒนามักจะมองเห็นแต่ในด้านดี อาทิ เรื่องเศรษฐกิจ และการยกระดับคุณภาพ ชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น แต่การพัฒนาเหล่านั้น หลายๆ ครั้งต้องแลกกับการ ทำลายความอุดมสมบูรณ์ของสภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรทางธรรมชาติ และ วัฒนธรรมชุมชน มีการพัฒนาของรัฐหลายเรื่องที่อาจส่งผลเสียโดยที่ไม่สามารถ ควบคุมหรือแก้ไขได้ดังที่เห็นตัวอย่างมากมาย ซึ่งวาทกรรมการพัฒนาของรัฐ นั้น ล้วนแต่ทำให้ชาวบ้านรู้ไม่เท่าทันกับกลไกการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นกฎหมาย กฎระเบียบ และกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่อาจจะเป็นสิ่งกีดขวางไม่ให้ชาวบ้านเข้าถึง การพัฒนา ขาดอำนาจการต่อรอง และเสียเปรียบอยู่เสมอ ดังนั้น คนแหลมใหญ่ ซึ่งอาจหมายรวมและสะท้อนภาพไปถึงชาวบ้านในชุมชนอื่นๆ ชายฝั่งทะเลอ่าว แม่กลองด้วย จึงมีความเห็นว่าเป็นเรื่องจำเป็นเสียแล้วที่ชาวบ้านจะต้องแสวงหา ความรู้ชุดใหม่ที่ต่างไปจากความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและ ความรู้

ในการดำรงชีวิต ประจำวัน ซึ่งเป็นความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ได้มาจากประสบการณ์ที่ ถ่ายทอดมาจาก ครั้งปู่ย่าตายายแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ ยังมีข้อเท็จจริงที่ ปฏิเสธไม่ได้เกี่ยวกับการพัฒนาของรัฐที่ผ่านมาว่า ยังขาดสิ่งสำคัญอันเป็นหัวใจ ของการพัฒนา นั่นคือ ขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากชาวบ้าน หากแต่กลับ กดทับชาวบ้านให้ยังคงเป็นฝ่ายตั้งรับ และปรับยุทธวิธีในการต่อสู้เพื่อให้เท่าทัน กระแสการพัฒนาจากรัฐและ จากภายนอกอยู่ตลอดเวลา เพราะหากภาครัฐผู้นำ การพัฒนาจะปรับทัศนคติการทำงาน โดยให้โอกาสชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ในการพัฒนาแล้ว จะเกิดการเสริมพลังที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต่อไปในอนาคต

ความพยายามในการต่อสู้กับกระแสการเปลี่ยนแปลงของคนแหลมใหญ่ นั้นได้รับการปลุกเร้าด้วย กระบวนการเรียนรู้ศักยภาพของตนเองว่า มีทั้งทุนด้าน นิเวศที่เป็นฐานทรัพยากรคุณค่ามหาศาล ทุนทางสังคม วัฒนธรรมที่แข็งแกร่งไม่แพ้ ชุมชนอื่นๆ ในแถบชายฝั่งทะเลอ่าวแม่กลอง ซึ่งนับย้อนหลังไปประมาณ 6 - 7 ปี ที่ โครงการ “เครือข่ายการวิจัยบูรณาการ” ของมหาวิทยาลัยมหิดล โดย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย ได้ เข้ามาดำเนินการวิจัยโดยใช้ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในตำบลแหลมใหญ่ เพื่อ ทำให้เกิดการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนแหลมใหญ่ ด้วยจุด มุ่งหมายที่จะนำเอาองค์ความรู้ที่ได้ นั้นกลับไปขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนอย่าง ยั่งยืน โดยโครงการวิจัยเริ่มต้นด้วยการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ได้ทำให้ทีมวิจัย และชุมชนได้ทราบประวัติความเป็นมา ผลที่เกิดขึ้นอย่างสำคัญจากกระบวนการ เรียนรู้ก็คือ เมื่อมีการจัดเวทีคืนความรู้สู่ชุมชนในรูปแบบของการเสวนาจากนัก วิชาการที่ทำงานในพื้นที่ ผู้ทรงคุณวุฒิใน ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน โดยการเข้าร่วมรับฟังของชาวบ้านแหลมใหญ่ พร้อมกับการจัดทำสื่อ นิทรรศการ ทั้งภาพวาดความงามของชุมชนแหลมใหญ่จากศิลปินที่มีชื่อเสียง และจากวิดิทัศน์ ชุดแหลมใหญ่ ได้ ทำให้คนแหลมใหญ่รู้จักรากเหง้าของตนเอง รับรู้ถึงการมีอยู่ของ ศักยภาพของตนเอง และเข้าใจถึงความสำคัญ ของฐานทรัพยากรอันมั่งคั่งที่ชุมชน เป็นเจ้าของ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ รักและหวงแหนท้องถิ่นของตนเอง อยากรักษาไว้ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน จากนั้น โครงการวิจัยยังได้ทำกิจกรรมร่วมกับ ชุมชนในหลายรูปแบบ อาทิ จัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่าง ๆ กับชุมชน เปิดพื้นที่ทาง วิชาการให้ชุมชนเข้าร่วมประชุม และนำเสนองานกับนักวิชาการในระดับมหาวิทยาลัย และองค์กรเครือข่ายภาค ประชาชนทั้งเวทีใหญ่และเวทีย่อยหลายครั้ง จัดทัศนศึกษาดูงานใน โครงการที่ เป็นประโยชน์ต่อชุมชน จัดนำ นักวิชาการ นักเรียนนักศึกษาทุกระดับ สื่อ รวมทั้ง ผู้ที่สนใจเข้าไปศึกษาดูงาน ฝึกงาน และเยี่ยมชมชุมชนหลาย ครั้ง ที่สำคัญทีม วิจัยได้ร่วมทำงานกับชุมชนอย่างใกล้ชิดสม่ำเสมอ และให้การยอมรับนับถือว่า ชาวบ้านชุมชน ตำบลแหลมใหญ่มีศักยภาพ มีความรู้ความสามารถทำงานเคียงบ่า เคียงไหล่กับทีมวิจัยได้

อย่างไรก็ตาม หากจะกล่าวถึงการทำงานปฏิบัติการวิจัยที่จะให้เกิด กระบวนการมีส่วนร่วมอย่าง แท้จริงเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อน ไปพร้อมกันทั้งชุมชน นั้น ยังทำได้ไม่ถนัดนัก ทั้งนี้ เนื่องจากคนในตำบลแหลม

ใหญ่แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ตามเขตที่อยู่อาศัยและการทำมาหากินซึ่งผูกโยงอยู่กับระบบนิเวศ 2 แบบ คือ กลุ่มชาวสวนในเขตนิเวศบก และกลุ่มชาวประมงในเขตนิเวศทะเล ซึ่งคนทั้ง 2 กลุ่มนี้มีลักษณะการดำเนินชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพต่างกัน โอกาสที่จะได้มาทำกิจกรรมร่วมกันมีน้อย การขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ในกิจกรรมต่าง ๆ จึงต้องทำผ่านกลุ่มผู้นำชุมชน อาทิ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. บุคคล ผู้เป็นที่ยอมรับนับถือของชาวบ้าน ครู และเจ้าหน้าที่ประจำโรงพยาบาลส่งเสริม สุขภาพ ซึ่งบุคคลดังกล่าวนี้สามารถเรียนรู้และนำไปพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ เพื่อนำกลับมาใช้ในการขับเคลื่อนชุมชนตำบลแหลมใหญ่ให้ไปในทิศทางที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความมั่นคงและความยั่งยืนของชุมชน สำหรับภาพรวมของชุมชนตำบลแหลมใหญ่ในปัจจุบัน ยังอยู่ในขั้นตอน การริเริ่มจัดรูปองค์กรความร่วมมือทางสังคมอย่างเป็นทางการ และมีความพยายามอย่างยิ่งในการผลักดันที่จะให้ก่อเกิดองค์กรความร่วมมือทางสังคม และ สร้างระเบียบกฎเกณฑ์ของชุมชนในการดูแล จัดสรร และใช้ประโยชน์ทรัพยากร หรือสมบัติสาธารณะร่วมกันมากกว่าที่จะปล่อยให้มิอิสระในการใช้ประโยชน์ได้ แบบเสรี (Open access) อย่างที่เคยเป็นมา เพราะทรัพยากรเสื่อมโทรมและ ลดลงความอุดมสมบูรณ์ไปมาก ส่วนการใช้แรงงานร่วมกัน หรือกิจกรรมรวมหมู่ ก็เกิดจากเงื่อนไขของกิจกรรมทางสังคมมากกว่าเป็นกิจกรรมการผลิต ดังจะเห็น ได้จากการร่วมมือในกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี อาทิ งานประจำปีวัดปากสมุทร งานนมัสการปิดทองหลวงพ่อดำ งานก่อพระเจดีย์ทรายและขนทรายเข้า วัด งานทอดกฐิน ทอดผ้าป่า งานประเพณีลอยเรือ รวมทั้งงานประเพณี พิธีกรรม เกี่ยวกับชีวิต อย่างเช่น งานศพ งานบวช เป็นต้น ซึ่งการรวมตัวเพื่อกิจกรรม ดังกล่าวยังคงมีคุณค่าและสำคัญอยู่ เพราะเป็นกลไกทำให้เกิดการบูรณาการทาง สังคมของชุมชน ซึ่งการที่ชาวบ้านยังพยายามรักษาความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เอาไว้ และยังคงมีการพึ่งพาอาศัยเอื้ออาทรกัน แลกเปลี่ยนอาหาร สิ่งของต่างๆ กันยังมีขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี และความเชื่อทางศาสนา ร่วมกัน แม้จะไม่ เหนียวแน่นอย่างในอดีต และมีการปรับรูปแบบหรือลดขั้นตอนบางอย่างลงไป เช่น เรื่องเวลา สถานที่ และกำลังคนให้เหมาะสมกับยุคสมัยนั้น สายใยเหล่านี้ ยังสามารถที่จะพัฒนาและผลิตซ้ำ หรือผลิตใหม่ให้เป็นวัฒนธรรมชุมชนเพื่อ เป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับตัวของชุมชนตำบลแหลมใหญ่ได้ เพราะท่ามกลาง กระแสการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีอำนาจรัฐและอำนาจทุนกำกับอยู่ อย่างแข็งแกร่ง และ ทวีความซับซ้อนขึ้นทุกขณะนั้น การตั้งรับด้วยพลังชุมชนที่มีการจัดรูปแบบความร่วมมือกันอย่างหลวมๆ หรือจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยแนวทาง หรือวิธีการ ตามที่แต่ละบุคคลถนัด หรือเป็นไปเพื่อประโยชน์ของปัจเจกบุคคลไม่น่าจะทำได้ อีกต่อไปแล้ว เนื่องจากการเคลื่อนไหวที่ไม่มีพลังพอที่จะต่อรองผลประโยชน์ ต่ออำนาจรัฐและอำนาจทุนได้ ซึ่งบทเรียนที่ผ่านมาได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า การที่ จะจัดการหรือแก้ไขปัญหของชาวบ้านและชุมชนให้ได้รับความสนใจจนสามารถ แก้ไขปัญหาได้ลุล่วงนั้นต้องอาศัยพลังท้องถิ่นที่เข้มแข็ง

ทวิ วัชรเกียรติศักดิ์ (บทคัดย่อ, 2559) ได้ศึกษา การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทเชิงพื้นที่ในการดำเนินงานและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ขององค์การบริหารส่วนตำบล แนวทางและการดำเนินการส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ และผลการดำเนินการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา โดยการมีส่วนร่วมของภาคี การวิจัย และพัฒนาทั้งภายในและภายนอกชุมชน ด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกลุ่มเป้าหมาย คือ คณาจารย์และ นักศึกษา บุคลากรองค์กรปกครองท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และสมาชิกกลุ่มอาชีพในชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสังเกตแบบมีและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก บันทึกการปฏิบัติงาน และการเรียนรู้ นำมาวิเคราะห์ข้อมูล สรุปอุปนิสัยและวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า บริบทเชิงพื้นที่ในการดำเนินงานและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชน มีความพร้อมต่อการพัฒนา แนวทางและการดำเนินการส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ จะต้องสร้างจากภายใน ภายนอก และทั้งภายใน และภายนอกชุมชน ตามปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ ความรู้ การยอมรับ ศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมของภาคีสมาชิก และการ มีชุมชนเป้าหมายเป็นศูนย์กลางของการสร้างความเข้มแข็ง โดยที่ผลการดำเนินการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ให้กับชุมชน โดยการพัฒนากลุ่มอาชีพเชิงรูปธรรมได้ ทำให้มีการพัฒนา จัดตั้ง ดำเนินงานและขับเคลื่อนการจัดหาทุน ของกลุ่มอาชีพในทั้ง 15 หมู่บ้านตามความเหมาะสมและการตัดสินใจของแต่ละชุมชน

กัญชเชต ไกรवास (บทคัดย่อ, 2557) ได้ศึกษาเกี่ยวกับประชาธิปไตยชุมชนที่ผลิตานในดินแดนอีสานของไทย โดยการสังเคราะห์ข้อมูลจากการถ่ายทอดบทเรียนประสบการณ์การขับเคลื่อนกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบที่ดี (Best Practice) 3 แห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วยชุมชนตำบลปะอ่าว อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ชุมชนตำบลนาฝื่อ อำเภอเมืองอำนาจเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ และชุมชนตำบลท่านางแนว อำเภอเวียงชัย จังหวัดขอนแก่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการประชาธิปไตยชุมชนในชุมชนต้นแบบที่ดีทั้ง 3 แห่ง เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้การนำกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนไปสู่การปฏิบัติในชุมชนต้นแบบมีประสิทธิภาพ และเพื่อศึกษาอุปสรรคที่เป็นปัญหาในการนำกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนไปสู่การปฏิบัติในชุมชนต้นแบบ ในกระบวนการศึกษาเพื่อถอดบทเรียนจากชุมชนต้นแบบได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงค้นแบบ (Exploratory Research) ร่วมกับวิธีการวิจัยเชิงประเมิน (Evaluative Research) และใช้วิธีการแบบผสมผสาน ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบและวิธีการประชาธิปไตยในชุมชนต้นแบบที่ดีทั้ง 3 แห่ง เป็นประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) เหมือนกัน แต่วิธีการและเป้าหมายของกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนในชุมชนแต่ละแห่งอาจมีความแตกต่างกัน โดยรูปแบบประชาธิปไตยชุมชนของชุมชนตำบลปะอวเป็นประชาธิปไตยทางตรงในลักษณะของการปรึกษาหารือ (Deliberative) ระหว่างสมาชิกในชุมชนและระหว่างผู้นำกับสมาชิกในชุมชน เพื่อร่วมกันหาแนวทางและวิธีการในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านศิลปหัตถกรรม ส่วนชุมชนตำบลนาฝือเป็นรูปแบบประชาธิปไตยทางตรงในลักษณะของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยผู้นำและสมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยการร่วมกันจัดทำและขับเคลื่อนแผนชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชน และชุมชนตำบลท่านางแนวเป็นรูปแบบประชาธิปไตยทางตรง ที่ใช้วิธีการจัดเวทีประชาคมเพื่อรับฟังปัญหาและความต้องการของชุมชน จากนั้นจึงนำมติที่ประชุมเสนอไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อประสานความร่วมมือและการสนับสนุนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้การนำกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนไปสู่การปฏิบัติในชุมชนต้นแบบมีประสิทธิภาพคือการที่ชุมชนต้นแบบมีผู้นำและแกนนำที่มีภาวะผู้นำสูง มีความเสียสละและทุ่มเทในการขับเคลื่อนกระบวนการประชาธิปไตยชุมชน รวมถึงความร่วมมือ ร่วมแรงร่วมใจจากสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชน และปัจจัยสนับสนุนอื่นๆ อาทิ สภาพสังคมที่ยังคงเป็นสังคมชนบทวิถีเกษตรกรรมทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนยังเป็นแบบเครือญาติ และการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากองค์กรหลักของชุมชน เป็นต้น ส่วนอุปสรรคที่เป็นปัญหาสำคัญในการนำกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนไปสู่การปฏิบัติในชุมชนต้นแบบประกอบด้วย อุปสรรคจากการที่คนหนุ่มสาวในชุมชนส่วนใหญ่ต้องอพยพเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่ช่วงนอกฤดูการเพาะปลูก ทำให้กระบวนการประชาธิปไตยชุมชนขาดความต่อเนื่อง นอกจากนี้จากกระแสบริโภคนิยมและวัฒนธรรมตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาสู่ชุมชน ทำให้เกิดการบั่นทอนประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนประชาธิปไตยชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

Kittachet Krivart (Abstract, 2015) ได้ศึกษาเกี่ยวกับประชาธิปไตยชุมชนที่ผลิตานในดินแดนล้านนาของไทย โดยเป็นการสังเคราะห์ข้อมูลจากการถ่ายถอดบทเรียนประสบการณ์การขับเคลื่อนกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาท้องถิ่นของชุมชนต้นแบบที่ดี (Best Practice) 3 แห่งในภาคเหนือ ประกอบด้วยชุมชนบ้านแม่ละนา ตำบลปางมะผ้า อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชุมชนตำบลดอนศิลา อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย และชุมชนวัดพระบรมธาตุคอกยผาสัม ตำบลยั้งเมิน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการประชาธิปไตยชุมชนในชุมชนต้นแบบที่ดีทั้ง 3 แห่ง เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้การนำกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนไปสู่การปฏิบัติในชุมชนต้นแบบมีประสิทธิภาพ และเพื่อศึกษาอุปสรรคที่เป็นปัญหาในการนำกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนไปสู่การปฏิบัติในชุมชนต้นแบบในกระบวนการศึกษาเพื่อถอดบทเรียนจากชุมชนต้นแบบได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงค้นแบบ (Exploratory Research)

ร่วมกับวิธีการวิจัยเชิงประเมิน (Evaluative Research) และใช้วิธีการแบบผสมผสานในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation)

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบและวิธีการประชาธิปไตยในชุมชนต้นแบบที่ดีทั้ง 3 แห่ง เป็นประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) เหมือนกัน แต่วิธีการและเป้าหมายของกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนในชุมชนแต่ละแห่งอาจมีความแตกต่างกันไปบ้าง โดยรูปแบบประชาธิปไตยชุมชนของชุมชนบ้านแม่ละนาเป็นประชาธิปไตยทางตรงในลักษณะของการปรึกษาหารือ (Deliberative) ระหว่างสมาชิกในชุมชนเพื่อร่วมกันหาแนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหาจากการท่องเที่ยวที่ทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวถูกทำลาย วิถีชีวิตที่เรียบง่ายและวัฒนธรรมที่ดีงามของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ส่วนตำบลคอนศิลาเป็นรูปแบบประชาธิปไตยทางตรงในลักษณะการพูดคุยในเวทีหมู่บ้านระหว่างแกนนำและสมาชิกในชุมชนเรื่องปัญหาการเข้าไปถือครองที่ดินสาธารณะของกลุ่มนายทุน จากนั้นจึงจัดทำข้อสรุปเสนอไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และมีกระบวนการติดตามอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลสิ่งแวดล้อมเข้ามาทำหน้าที่วางแผน ดูแล รักษา พัฒนาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน และชุมชนวัดพระบรมธาตุคอยผาสัมเป็นรูปแบบประชาธิปไตยทางตรงลักษณะการจัดประชุมกลุ่มย่อยให้สมาชิกของชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึงในเรื่องวิธีการแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวบ้านในชุมชน โดยการลงมติจะใช้หลักของเสียงทั้งหมดในที่ประชุม จากนั้นสมาชิกในชุมชนจะฉีกกำลังกันแก้ไขปัญหา โดยมีวัด บ้าน (สถาบันการปกครอง) และโรงเรียนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของชุมชน ผลการศึกษายังจับสำคัญที่ทำให้การนำกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนไปสู่การปฏิบัติในชุมชนต้นแบบทั้ง 3 แห่งมีประสิทธิผลคือ การมีผู้นำและแกนนำที่มีภาวะผู้นำสูง มีความเสียสละและทุ่มเทในการขับเคลื่อนกระบวนการประชาธิปไตยชุมชน รวมถึงความร่วมมือ ร่วมแรงใจจากสมาชิกส่วนใหญ่ในชุมชน ส่วนผลการศึกษาอุปสรรคที่เป็นปัญหาร่วมกันของทั้ง 3 ชุมชนในการนำกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนไปสู่การปฏิบัติในชุมชนประกอบด้วย 1) กลไกในระดับท้องถิ่น อาทิ ผู้นำชุมชน หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ยังไม่สนับสนุนและในบางกรณีเป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชน 2) อุปสรรคจากปัญหาพื้นฐานคือ ความยากจนของประชาชน ทำให้มีสมาชิกของชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนค่อนข้างน้อย เนื่องจากชาวบ้านส่วนหนึ่งต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพ และคนหนุ่มสาววัยแรงงานส่วนใหญ่ต้องอพยพเข้าไปทำงานในเมืองหรือต่างจังหวัด

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงใต้ครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research: PAR) โดยจะเริ่มต้นจากการศึกษาสภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหาทางเศรษฐกิจและปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชน ด้วยกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem – Based Learning) รวมทั้งการมีส่วนร่วมและการยอมรับของประชาชนในพื้นที่ ในการร่วมกันกำหนดรายละเอียดของสภาพปัญหา ค้นหาสาเหตุหรือต้นตอของปัญหา ร่วมกันกำหนดแนวทาง/มาตรการในการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ตลอดจนร่วมกันแสวงหาและนำองค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสมมาใช้ในการขับเคลื่อนแนวทาง/มาตรการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ซึ่งรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการศึกษามีดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3.1.1 ประชากร

ประชากรในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ ชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงใต้ จำนวน 7 ชุมชน เป็นชุมชนที่มีการใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความสามารถในการแก้ไขด้วยตนเองของประชาชนในชุมชน โดยมีหลักฐานเป็นที่ประจักษ์ชัด

ชุมชนที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกข้างต้นและคณะวิจัยได้เลือกขึ้นมาเป็นพื้นที่ศึกษาประกอบด้วย

- (1) จังหวัดฉะเชิงเทรา : ชุมชนบ้านช่อง อำเภอนมสารคาม
- (2) จังหวัดชลบุรี : ชุมชนบ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอบ่อทอง
- (3) จังหวัดระยอง : ชุมชนบ้านจ่ารุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง
- (4) จังหวัดสระแก้ว : ชุมชนบ้านโสนน้อย ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ
- (5) จังหวัดปราจีนบุรี : ชุมชนบ้านดงขี้เหล็ก อำเภอเมืองปราจีนบุรี
- (6) จังหวัดจันทบุรี : ชุมชนบ้านสองพี่น้อง อำเภอท่าใหม่
- (7) จังหวัดตราด : ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว อำเภอเมืองตราด

3.1.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่มีบทบาทสำคัญในการใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความสามารถในการแก้ไขด้วยตนเองของประชาชนในชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อนำมาเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ได้ทำการศึกษา มี 3 กลุ่มดังนี้

(ก) ผู้นำชุมชน : กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, นายก/รองนายกอบต., นายก/รองนายกเทศมนตรี, ส.อบต., ส.ท.

(ข) ประชาชนชุมชน

(ค) ตัวแทนประชาชนสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ (1) ประเด็นและคำถามที่ใช้ในการระดมความคิดเห็นและอภิปรายในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และ (2) แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

3.2.1 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ มีรายละเอียดดังนี้

1) การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Literature review) เป็นการรวบรวมและศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อาทิ

(1) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน

(2) ข้อมูลพื้นฐานและข้อมูลการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งทางการเมืองและความสามารถในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองของประชาชนในชุมชนต้นแบบที่ดี

(3) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) นำประเด็นที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมสร้างเป็นแนวคำถาม เพื่อนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมโดยการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview)

3) นำแนวคำถามที่ได้สร้างขึ้น ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญที่ใช้ในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

4) นำคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญมาปรับแก้ไขแนวคำถาม ให้มีความตรงเชิงเนื้อหาและมีความสมบูรณ์ ก่อนที่จะนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงต่อไป

3.2.2 เครื่องที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาคั้งนี้คือ แนวคำถาม ที่ใช้ในการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

ประเด็นคำถาม

- 1) ชื่อ – สกุล, ตำแหน่งในชุมชน, ระยะเวลาดำรงตำแหน่ง และระยะเวลาอยู่อาศัยในชุมชน
- 2) ปัจจุบันชุมชนที่ท่านอาศัยอยู่มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจอย่างไร
- 3) ปัจจุบันชุมชนที่ท่านอาศัยอยู่มีความเข้มแข็งทางด้านสังคมอย่างไร
- 4) ก่อนที่ชุมชนจะมีความเข้มแข็งเช่นในปัจจุบันนี้ชุมชนได้เผชิญกับปัญหา หรือวิกฤตการณ์สำคัญอะไรบ้าง และชุมชนสามารถหลุดพ้นจากปัญหาหรือวิกฤตดังกล่าวได้อย่างไร
- 5) ชุมชนได้นำเอาประสบการณ์ที่ได้รับจากการที่ได้เผชิญกับปัญหา หรือวิกฤตการณ์สำคัญในอดีตมาใช้เป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งชุมชนอย่างไรบ้าง
- 6) กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจากปัญหาหรือวิกฤตที่ชุมชนประสบ เพื่อนำมาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน มีกระบวนการ/ขั้นตอนอย่างไรบ้าง
- 7) ปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนของท่านมีปัจจัยใดบ้าง และปัจจัยมีผลต่อความสำเร็จมากน้อยเพียงใด
- 8) ปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนที่ชุมชน/กลุ่มที่ขับเคลื่อนต้องประสบทั้งในระยะเริ่มต้น ระยะที่เริ่มประสบความสำเร็จ (เริ่มเข้มแข็ง) และในปัจจุบันมีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง
- 9) ท่านมีแนวทาง/คำแนะนำ/ข้อเสนอแนะในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน จากประสบการณ์ในชุมชนของท่านเพื่อนำไปแบ่งปันให้แก่ชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และชุมชนในภาคอื่น ๆ ของประเทศที่มีความสนใจในเรื่องนี้หรือไม่บ้าง

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะนักวิจัยจะได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์ในชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 7 ชุมชน โดยจะใช้วิธีการแบบผสมผสานดังต่อไปนี้ในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

(Key Informant) ที่มีบทบาทสำคัญในการกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความสามารถในการแก้ไขด้วยตนเองของประชาชนในชุมชน โดยการประชุมกลุ่มย่อยจะแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

- (1) ผู้นำชุมชน
- (2) ปราชญ์ชุมชน
- (3) ตัวแทนประชาชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลจะใช้วิธีการระดมความคิดเห็นและการอภิปรายในประเด็นหรือคำถามที่ตัวแทนคณะนักวิจัยซึ่งเป็นผู้ดำเนินการประชุมได้ป้อนให้แก่ที่ประชุม เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นหรือคำถามดังกล่าว

2) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แนวคำถามแบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในรายชื่อที่คณะนักวิจัยได้พิจารณาจากการให้ข้อมูลในกระบวนการประชุมกลุ่มย่อยแล้ว เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังกล่าวจะให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม คณะนักวิจัยจึงทำการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกเพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

3) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นการเก็บข้อมูลโดยการเข้าไปสังเกตการณ์การในการกระบวนการดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมความเข้มแข็งของประชาชนในชุมชนต้นแบบที่ดี ในการส่งเสริมความสามารถในการแก้ไขด้วยตนเองของประชาชนในชุมชน และกิจกรรมการในรูปแบบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในขณะที่เริ่มลงมือเก็บรวบรวมข้อมูลจากชุมชนต้นแบบที่ดี ผู้วิจัยจะเริ่มลงมือวิเคราะห์ข้อมูลในเบื้องต้นไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการศึกษาเชิงปฏิบัติการ จะดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และไปสิ้นสุดหลังจากที่ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากชุมชนต้นแบบที่ดีทั้ง 7 ชุมชน ครบถ้วนแล้ว โดยกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ตามกรอบของวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังนี้

1) การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดี

การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ จะใช้วิธีการจำแนกประเภทกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดี จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาใช้วิธีการเปรียบเทียบเพื่อหาความเหมือนและแตกต่างของข้อมูลจากชุมชนต้นแบบทั้ง 7 ชุมชน

2) การวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จและปัญหาและอุปสรรคในการใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดี

การวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ จะใช้วิธีการจำแนกปัจจัยความสำเร็จและปัญหาและอุปสรรคในการใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดี จากนั้นจะนำข้อมูลที่ได้มา ใช้วิธีการเปรียบเทียบเพื่อหาความเหมือนและความแตกต่างระหว่างข้อมูลของแต่ละชุมชนต้นแบบ

3) การกำหนดข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงใต้ มีขั้นตอนดังนี้

(1) การกำหนดข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงใต้และในภาคอื่น ๆ ของประเทศ จะใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (analytic induction) โดยหลังจากที่ผู้วิจัยได้สัมผัสกับข้อมูลจากชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จทั้ง 7 ชุมชน จะนำข้อมูลที่ได้มาสร้างเป็นข้อสรุปชั่วคราวในเรื่องข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงใต้และในภาคอื่น ๆ ของประเทศ จากนั้นจึงเชื่อมโยงข้อสรุปย่อยต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่ใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ จนได้เป็นร่างข้อเสนอแนะ

(2) ผู้วิจัยนำร่างข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงใต้และในภาคอื่น ๆ ของประเทศ นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ทำการตรวจสอบและให้คำแนะนำในการปรับแก้ไข

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะนำเสนอผลการศึกษาดังต่อไปนี้

- 1) บริบทของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน
- 2) ผลการศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 3) ผลการศึกษาปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 4) ผลการศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของประชาชนในชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 5) แนวทางการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและในภาคอื่น ๆ ของประเทศ

รายละเอียดของผลการศึกษาในแต่ละส่วนจะนำเสนอโดยลำดับดังนี้

1. บริบทของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

1.1 ชุมชนบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

1.1.1 สภาพทั่วไปของชุมชน

ชุมชนบ้านช่องตั้งอยู่ในตำบลบ้านช่อง ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอพนมสารคามไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 319 (พนมสารคาม – ปราจีนบุรี) เป็นระยะทาง 11 กิโลเมตร 400 เมตร ตำบลบ้านช่องได้ยกระดับเป็นเทศบาลตำบลในปี 2552 มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 69 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 43,025 ไร่

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลโคกไทย อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลท่าถ่าน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลหนองยาว อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ในอดีตตำบลบ้านช่องเป็นช่องทางค้าวัวควาย จากภาคอีสานลงมายังเมืองพนัสนิคมและชลบุรี แต่ด้วยลำเนียงอีสานและลาวซึ่งจะออกเสียง "ช" เป็น "ซ" จึงทำให้เรียกชื่อ "บ้านช่อง" เป็น "บ้านซ่อง" ขณะที่อีกตำนานหนึ่งบอกว่า "ขุนซ่อง" เป็นกำนันคนแรก ทางราชการจึงตั้งชื่อตำบลตามนั้น ดังเพลงแปลของอาจารย์อิฐพิงเกษม ศิลปินพื้นบ้านที่เล่าขานตำนานของบ้านช่องตอนหนึ่งว่า...

"บ้านซ่อง นามเดิม บ้านซ่องนั้น คนรู้จักกันทุกถิ่นฐาน เป็นช่องทางค้าโค กระบืองาน จากอีสานสู่พนัสนิคม และเป็นเกียรติแก่กำนันของบ้านซ่อง ชื่อขุนซ่องคนแรกตำบลนี้ ประชาชนอยู่สุขสบายดี ตำบลมี 14 หมู่ คุ้มชำม"

1.1.2 สภาพภูมิประเทศ

ลักษณะสภาพพื้นที่ตำบลบ้านช่องส่วนใหญ่จะเป็นที่ราบลุ่มและที่ราบลูกฟูกเชิงเขาลาดจากตอนตะวันออกเฉียงใต้มายังด้านตะวันตกเฉียงเหนือ และทางด้านตะวันตกของตำบลพื้นที่ที่มีความลาดชันประมาณ 2 เปอร์เซ็นต์ มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 10 – 40 เมตร ดินมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง มีการระบายน้ำดี สภาพพื้นที่เหมาะสำหรับการเกษตรประมาณร้อยละ 95 ของพื้นที่ทั้งหมด

พื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลบ้านช่องจะใช้ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมสำหรับที่ลุ่มได้แก่ การทำนาสลับกับการเพาะปลูกพืชไร่ สำหรับที่ราบสูงส่วนใหญ่เกษตรกรรมจะเพาะปลูกมันสำปะหลัง, ถั่วเหลือง, ปลูกไม้ผลยืนต้น เช่น มะม่วง ขนุน และเลี้ยงสัตว์ เช่น สุกร เป็ด ไก่ เป็นต้น

1.1.3 การคมนาคม

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 319 (ถนนสาย สุวินทวงศ์ – ปราจีนบุรี) 1 สาย ผ่านตลอดทั้งตำบล ระยะทางของถนนในเขตเทศบาลตำบลบ้านช่อง รวมทั้งสิ้น 1,431.84 กิโลเมตร เป็นถนนดิน ระยะทางทั้งสิ้น 50.5 กิโลเมตร ถนนลูกรัง ระยะทางทั้งสิ้น 656.47 กิโลเมตร ถนนคอนกรีต ระยะทางทั้งสิ้น 115.17 กิโลเมตร และถนนลาดยาง ระยะทางทั้งสิ้น 609.70 กิโลเมตร

1.1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

เป็นที่ราบลุ่มและที่ราบลูกฟูกเชิงเขา มีความสูงจากระดับน้ำทะเล 10 – 40 เมตร ดินมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง มีการระบายน้ำดี สภาพพื้นที่เหมาะสำหรับการเกษตร แหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ ห้วยหนอง คลอง ต่างๆ เช่น หนองหม้อหอย หนองลาดเค้า หนองคอกควาย หนองหลวง คลองธารพุด เป็นต้น

1.1.5 ประชากร

จำนวนประชากรในเขตรับผิดชอบของเทศบาลตำบลบ้านช่อง มีประชากรทั้งสิ้น 9,996 คน จำนวน 3,236ครัวเรือน แยกเป็นชาย 4,896 คน หญิง 5,100 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ยต่อพื้นที่ประมาณ 155 คน/ตารางกิโลเมตร

1.1.6 สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยทำนาประมาณ 80 % นอกจากนั้นก็ปลูกมันสำปะหลัง มะม่วง ปลูกไม้ประดับ เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา และทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

1.2 ชุมชนบ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี

1.1.1 สภาพทั่วไปของชุมชน

ชุมชนบ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี ยังคงความเป็นชุมชนชนบท ยังคงความเป็นชุมชนชนบทอยู่ พื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก เช่นยางพารา,อ้อย,มันสำปะหลัง ยูคาลิปตัส สับปะรด เป็นต้น เส้นทางคมนาคมในตำบลค่อนข้างดี มีทั้งลูกรัง ลาดยาง และคอนกรีต

ชุมชนบ้านทุ่งน้อย มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลธาตุนทอง และ ตำบลบ่อทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลเกษตรสุวรรณ อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลธาตุนทอง อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี

1.1.2 สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ

สภาพพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขา ที่ราบสูงต่ำสลับกับป่าเขา ส่วนใหญ่เป็นต้นน้ำลำธาร สภาพภูมิอากาศส่วนใหญ่เป็นแบบร้อนอบอ้าว มีฝนตกชุกในเดือนมิถุนายน – ตุลาคม และมีสภาพแห้งแล้งช่วงเดือนมีนาคม – พฤษภาคม

1.1.3 การคมนาคม

ใช้เส้นทางรถยนต์ ตามเส้นทางสายมอเตอร์เวย์ กรุงเทพ-พัทยา แยกเข้าทางอำเภอบ้านบึง และมุ่งเข้าสู่ อำเภอบ่อทอง โดยตำบลวัดสุวรรณจะอยู่ทางด้านเหนือสุดของอำเภอบ่อทอง

1.1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขา ที่ราบสูงต่ำสลับกับป่าเขา ส่วนใหญ่เป็นต้นน้ำลำธาร มีคลองส่งน้ำจำนวน 23 แห่ง บึง จำนวน 1 แห่ง ฝาย จำนวน 14 แห่ง สระน้ำ จำนวน 38 แห่ง บ่อน้ำบาดาล จำนวน 59 แห่ง ประปาหมู่บ้าน 18 แห่ง และบ่อน้ำตื้น 105 แห่ง

1.1.5 ประชากร

บ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ หมู่ 4 มีประชากร 1,093 คน ชาย 546 คน หญิง 547 คน มีครัวเรือนทั้งหมด 281 ครัวเรือน

1.1.6 สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือเกษตรกรรม นอกจากนั้นก็ทำการค้าขาย รับจ้าง รับราชการ และใช้เวลาว่างมาทำงานหัตถกรรมเพื่อเป็นรายได้เสริม

1.3 ชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

1.1.1 สภาพทั่วไปของชุมชน

บ้านจำรุงตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 7 ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง อยู่ห่างจากตัวอำเภอแกลงประมาณ 12 กิโลเมตร การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวบ้านจะอยู่รวมเป็นกลุ่มก้อนโดยอาศัยอยู่บริเวณริมทุ่งเป็นหลัก ต่อมาเมื่อการหักร้างถางป่าบนพื้นที่เนินเพื่อทำสวนผลไม้และสวนยางพารา จึงได้มีการแยกครอบครัว มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณสวนผลไม้ที่อยู่บนพื้นที่เนินเพิ่มมากขึ้น

บ้านจำรุง มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลวังหว้า อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลชากโดนและตำบลกร่ำ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ทิศตะวันออก ติดกับ อ่าวไทย อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลห้วยยาง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

1.1.2 สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ

ลักษณะของพื้นที่ทางด้านทิศตะวันออกเป็นที่ราบลุ่มมีเนิน เหมาะแก่การทำนา ทำสวนผลไม้ และสวนยางพารา ส่วนทางด้านทิศตะวันตกเป็นที่ราบบนเนินเขาบางส่วน สภาพของดินมีความอุดมสมบูรณ์ ในทุ่งนาดินจะมีลักษณะเป็นดินเหนียวสีดำ ทำนาได้ผลดี สภาพดินบนเนินมีสีแดงมันปู เหมาะแก่การทำสวนผลไม้และสวนยางพารา อากาศร้อนชื้นมีฝนตกแทบตลอดทั้งปี เหมาะแก่การเพาะปลูก โดยฤดูร้อนจะเริ่มประมาณเดือนมีนาคม ถึงเดือนมิถุนายน ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ถึงเดือนกันยายน และฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่ปลายเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน

1.1.3 การคมนาคม

1) ใช้เส้นทางสายบ้านบึง - แกลง (สาย 344) จากกรุงเทพฯ-มอเตอร์เวย์-ชลบุรี-บ้านบึง-แกลง เมื่อถึงอำเภอแกลงให้เลี้ยวขวาเข้าสู่ถนนสุขุมวิท (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3) ที่บริเวณตัวอำเภอแกลง และขับรถตรงไปทางตัวจังหวัดระยอง ประมาณ 8 กิโลเมตร เมื่อถึงหลัก กม.ที่ 261 (บริเวณ โค้งหน้าวัดคงคาราม) ให้ตรงไปตลอดใต้สะพานลอยคนข้ามไปประมาณ 100 เมตร จะมีป้ายบอกทางไปบ้านจ่ารุง ให้เลี้ยวซ้ายและตรงผ่านสวนยางพาราไปประมาณ 4.5 กม. (ถนนสาย อบจ.รย.-218) จะถึงศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนและผู้สูงอายุบ้านจ่ารุง

2) ใช้เส้นทางสายสุขุมวิท (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3) จากตัวจังหวัดระยองมุ่งสู่จังหวัดจันทบุรี ช่วงก่อนถึงตัวอำเภอแกลงประมาณ 8 กิโลเมตร (บริเวณทางแยกเข้าบ้านห้วยยาง) เมื่อเลยช่วงหลักกิโลเมตรที่ 261 ให้กลับและเลี้ยวซ้ายเข้าสู่ทางเข้าบ้านจ่ารุง

1.1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

พื้นที่ของตำบลเนินฆ้อมีแม่น้ำประแสไหลผ่าน และเป็นแนวเขตระหว่างตำบลเนินฆ้อกับตำบลปากน้ำประแส นอกจากนี้ในพื้นที่ของตำบลยังมีลำคลองน้อยใหญ่ไหลผ่าน ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์สำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม กสิกรรม และการประมง เช่น คลองเนินฆ้อ คลองเนินทราย คลองท่าครก คลองสามตำบล คลองชายสูง คลองหัวสมเสร็จ คลองพังหัก เป็นต้น

1.1.5 ประชากร

ปัจจุบัน (2559) มีจำนวนประชากรตามที่ปรากฏในทะเบียนราษฎร รวมทั้งสิ้น 4,653 โดยเป็นเพศชายจำนวน 2,306 คน เพศหญิง จำนวน 2,347 คน มีอาคารบ้านเรือน จำนวน 1,251 หลัง

1.1.6 สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมง โดยมีจำนวนประมาณร้อยละ 72.14 อาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำสวนยางพารา สวนผลไม้ ปลูกพืชไร่ เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา เป็นต้น เลี้ยงสัตว์บก เช่น วัว ควาย เป็ด ไก่ หมู ตะพาบน้ำ เป็นต้น และการประมง นอกจากนี้ประชาชนอีกส่วนหนึ่งยังมีอาชีพรับจ้าง

1.4 ชุมชนบ้านโสนน้อย ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

1.1.1 สภาพทั่วไปของชุมชน

บ้านโสนน้อย หมู่ 2 ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว บ้านโสนน้อย สมัยก่อนบริเวณหน้าหมู่บ้านจะมีหนองน้ำที่มีดินโสนขึ้นอยู่มากมายจนชาวบ้านเรียกหมู่บ้านว่า “บ้านหนองโสน” ต่อมา

พ.ศ. 2519 หมู่บ้านได้ขึ้นทะเบียนเป็น “บ้านโสนน้อย” อย่างเป็นทางการตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองพื้นที่ พ.ศ. 2457 เป็นหมู่ที่ 14 ตำบลท่าข้าม อำเภอรัฐประเศ จังหวัดปราจีนบุรี โดยมีนายคำน้อย ปันส่วน เป็นกำนันตำบลท่าข้ามคนแรก ต่อมาตำบลท่าข้าม มีการเปลี่ยนแปลงแยกเป็นตำบลใหม่สองตำบล คือ ตำบลป่าไร่ และในปี พ.ศ. 2529 แยกเป็นตำบลปากห้วย หมู่บ้านในตำบลท่าข้ามจึงมีการจัดเรียงหมู่บ้านใหม่ โดยบ้านโสนน้อยและบ้านวังมน ได้แยกออกมาเป็นสองหมู่บ้าน คือ บ้านวังมน หมู่ที่ 3 และบ้านโสนน้อย หมู่ที่ 2 โดยมี นายศิริ วิเชียรสมุด (จิต) เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก ในระยะเริ่มแรกนั้นมีประชากรประมาณ 200 คน จำนวน 60 หลังคาเรือน โดยส่วนใหญ่เป็นชาวพื้นเมืองและเรียกตัวเองว่า “คนญ้อ”

บ้านโสนน้อย มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ราชอาณาจักรกัมพูชา

ทิศใต้ ติดกับ บ้านนาคง หมู่ที่ 11 ตำบลท่าข้าม

ทิศตะวันออก ติดกับ บ้านวังมน หมู่ที่ 3 ตำบลท่าข้าม

ทิศตะวันตก ติดกับ บ้านท่าข้าม หมู่ที่ 1 ตำบลท่าข้าม

1.1.2 สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ

บ้านโสนน้อยพื้นที่ทั้งหมด 1,615 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่การเกษตร จำนวน 1,352 ไร่ ที่อยู่อาศัย จำนวน 265 ไร่ สภาพภูมิประเทศส่วนใหญ่พื้นที่ราบลุ่ม เนื้อดินมีสภาพเป็นดินร่วนปนทราย และดินเหนียวปนทราย สภาพภูมิอากาศแบ่งเป็นสามฤดู ได้แก่ ฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝน

1.1.3 การคมนาคม

1) ทางรถยนต์

การเดินทางโดยเส้นทางรถยนต์จากกรุงเทพฯ สามารถไปได้ 4 เส้นทาง ได้แก่

(1) ใช้ทางหลวงหมายเลข 1 (พหลโยธิน) ถึงรังสิต แล้วใช้สะพานวงแหวนแยกขวา เข้าสู่เส้นทางหมายเลข 305 เลียบคลองรังสิต ผ่านอำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก แล้วแยกขวาใช้เส้นทางหมายเลข 33 ผ่านอำเภอ กบินทร์บุรี ไปจนถึงจังหวัดสระแก้ว รวมระยะทางประมาณ 214 กิโลเมตร

(2) ใช้ทางหลวงหมายเลข 1 (พหลโยธิน) ผ่านอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ถึงแยกหินกอง ประมาณ กิโลเมตรที่ 90 แยกขวาใช้เส้นทางหมายเลข 33 ผ่านอำเภอวิหารแดง จังหวัดสระบุรี จังหวัดนครนายก และอำเภอกบินทร์บุรี ไปจนถึงจังหวัดสระแก้ว รวมระยะทางประมาณ 245 กิโลเมตร

(3) ใช้ทางหลวงหมายเลข 304 ผ่านเขตมีนบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอพนมสารคาม ถึงอำเภอกบินทร์บุรี แยกขวา เข้าสู่เส้นทางหมายเลข 33 ไปจนถึงจังหวัดสระแก้ว รวมระยะทางประมาณ 210 กิโลเมตร

(4) ใช้ทางหลวงหมายเลข 304 ผ่านเขตมินบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอพนมสารคาม ศูนย์ศึกษาการพัฒนา เขาหินซ้อน จนถึงประมาณกิโลเมตรที่ 54 ให้แยกขวาไปตามทางหมายเลข 359 อีกประมาณ 65 กิโลเมตรถึงจังหวัดสระแก้ว

2) ทางรถโดยสารประจำทาง

การเดินทางสู่อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว จะมียอดโดยสารประจำทางปรับอากาศให้บริการระหว่างกรุงเทพฯและอรัญประเทศ จากสถานีขนส่งสายเหนือ หมอชิต 2 ถนนกำแพงเพชร 2 และจากอำเภออรัญประเทศทุกวัน วันละหลายเที่ยว

3) ทางรถไฟ

การรถไฟแห่งประเทศไทยมีบริการรถไฟออกจากสถานีรถไฟกรุงเทพ (หัวลำโพง) ไปยังอำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วทุกวัน ใช้เวลาเดินทางประมาณ 4.5 - 5.0 ชั่วโมง

1.1.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

แหล่งน้ำในชุมชน ประกอบด้วย บ่อบาดาลสาธารณะ จำนวน 6 แห่ง คลองส่งน้ำ จำนวน 2 สาย สระหนองแซ่ สระน้ำในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

1.1.5 ประชากร

บ้านโสนน้อยมีจำนวนครัวเรือนตามฐานทะเบียนราษฎรทั้งหมด 141 ครัวเรือน โดยเป็นประชากรที่อาศัยอยู่จริง จำนวน 367 คน แยกเป็นเพศชาย 193 คน เพศหญิง 174 คน มีผู้สูงอายุ จำนวน 29 คน แยกเป็นผู้สูงอายุเพศชาย 14 คน ผู้สูงอายุเพศหญิง 15 คน มีผู้พิการ จำนวน 7 คน แยกเป็นผู้พิการเพศชาย 6 คน ผู้พิการเพศหญิง 1 คน (ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน : จปฐ., 2559)

1.1.6 สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพหลัก ทำการเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา ทำไร่ และปลูกผัก อาชีพรอง รับจ้างทั่วไป เลี้ยงสัตว์ ผลิตภัณฑ์/ผลผลิตหลักของหมู่บ้าน คือ ข้าวหอมมะลิ

1.5 ชุมชนบ้านดงจีเหล็ก อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

1.5.1 สภาพทั่วไปของชุมชน

ชุมชนบ้านดงจีเหล็กเดิมที่เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ตั้งเมื่อประมาณ พ.ศ.2440 ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างหมู่บ้านหนองทะเล และบ้านดงขวาง หมู่บ้านตั้งอยู่บนดอนมีความอุดมสมบูรณ์หมู่บ้านหนึ่ง คนที่มาตั้งบ้านดงจีเหล็กคนแรกมาจากเวียงจันทน์ เห็นความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ก็จับจองพื้นที่ทำนา ทำสวน พื้นที่แห่งนี้มีต้นจีเหล็กขึ้นอยู่มากชาวบ้านสมัยนั้นก็เรียกชื่อบ้านตามชื่อต้นไม้คือ “บ้านดงจีเหล็ก” ต่อมาก็ใช้ชื่อ “ดงจีเหล็ก” นี้เป็น

ชื่อตำบล เนื่องจากขณะนั้นบ้านดงขี้เหล็กมีความเจริญและเป็นหมู่บ้านที่อยู่กลางพื้นที่ของตำบล จึงได้ชื่อว่า ตำบลดงขี้เหล็ก เป็นต้นมา

ตำบลดงขี้เหล็ก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของอำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี ห่างจากตัวอำเภอเมืองปราจีนบุรีประมาณ 13 กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลเนินหอม อำเภอเมืองปราจีน จังหวัดปราจีนบุรี

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลคงพระราม อำเภอเมืองปราจีน จังหวัดปราจีนบุรี

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลโนนหอม อำเภอเมืองปราจีน จังหวัดปราจีนบุรี

ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลบ้านพระ อำเภอเมืองปราจีน จังหวัดปราจีนบุรี

1.5.2 สภาพภูมิประเทศ

ทางด้านทิศเหนือของตำบลดงขี้เหล็กมีพื้นที่ติดกับภูเขา และลาดเทมาทางทิศใต้ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขาที่ลุ่มและที่ดอน เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกข้าว ปลูกผลไม้ ปลูกไม้ยืนต้น ไม้ประดับ มีแหล่งน้ำธรรมชาติและแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นเหมาะสำหรับการเกษตรกรรม ประมง ปศุสัตว์

1.5.3 การคมนาคม

ทางรถยนต์ส่วนตัว จากกรุงเทพฯ ใช้ถนนทางหลวงหมายเลข 305 (กรุงเทพฯ - รังสิต - ออรัญ - นครนายก) หรือถนนทางหลวงหมายเลข 33 (กรุงเทพฯ - สระบุรี - บ้านนา - นครนายก) ออกจากตัวเมืองนครนายก มุ่งหน้าไปยังปราจีนบุรี - กบินทร์บุรี ใช้ทางหลวงหมายเลข 33 เลี้ยวขวาที่หลักกิโลเมตรที่ 165

1.5.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

เป็นพื้นที่ราบจากทิศเหนือมาทิศใต้ เหมาะแก่การเพาะปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น เช่น ทุเรียน กระท้อน มะไฟ ฝรั่ง และไม้ดอกไม้ประดับ พื้นที่บางส่วนมีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เป็นแหล่งพืชผลทางการเกษตรซึ่งเป็นวัตถุดิบสำหรับโรงงานอุตสาหกรรมอาหารกระป๋อง มีสถานที่ท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบล อาทิ น้ำตกวังป้อ ศูนย์การท่องเที่ยวเชิงเกษตร(หมู่บ้านดงบัง)ดิน สภาพดินเป็นดินร่วน และดินปนทราย เหมาะแก่การเพาะปลูกไม้ผล และไม้ยืนต้น เช่น ทุเรียน กระท้อน ขนุน ฝรั่ง ไม้ดอกไม้ประดับและพืชสมุนไพร

น้ำ มีคลองสายหลัก 2 สาย คือ คลองห้วยเกษียร ผ่านหมู่ที่ 3 – หมู่ที่ 12 และคลองเรือ ผ่านหมู่ที่ 11 และหมู่ที่ 9

ป่าไม้ มีพื้นที่ป่าบริเวณ เขาอีโต้ เขามดแดง และเขาชีปัด

1.5.5 ประชากร

มีจำนวนครัวเรือน 3,535 หลังคาเรือน และ จำนวนประชากร ณ กันยายน 2560 มีทั้งสิ้น 10,306 คน แยกเป็น ชาย 4,939 คน หญิง 5,367 คน

1.5.6 สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพ ทำสวน ไม้ผล และสวนผลไม้, ค้าขายและรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม และผลิตไม้ดอกไม้ประดับ

1.6 ชุมชนบ้านสองพี่น้อง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

1.6.1 สภาพทั่วไปของชุมชน

ชุมชนตำบลสองพี่น้อง ตั้งอยู่ในเขตอำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี ประกอบด้วยหมู่บ้าน 17 หมู่บ้าน มีพื้นที่ทั้งหมด 74.1 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 46,312 ไร่

ชุมชนตำบลสองพี่น้อง มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ ตำบลเขาบายศรี และตำบลทุ่งเบญจา อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลเขาบายศรี อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

ทิศตะวันออก ติดกับตำบลทุ่งเบญจา อำเภอท่าใหม่ และตำบลวังโตนด อำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี

ทิศตะวันตก ติดกับตำบลเขาบายศรี ตำบลท่าใหม่ และตำบลโขมง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

1.6.2 สภาพภูมิประเทศ

ตำบลสองพี่น้อง มีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม มีภูเขาเป็นบางส่วน เหมาะแก่การปลูกผลไม้จำพวกทุเรียน เงาะ มังคุด กล้วย สาคู ลองกอง แก้วมังกร

1.6.3 การคมนาคม

ตำบลสองพี่น้องมีถนนสายสุขุมวิทตัดผ่านตำบลเพื่อไปสู่จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดตราด การเดินทางสู่ตำบลสามารถทำได้ดังนี้

1) ทางรถยนต์

การเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนบุคคลจากกรุงเทพฯ สามารถใช้เส้นทางใน 5 เส้นทาง ได้ดังนี้

(1) ใช้ทางหลวงหมายเลข 3 (ถนนสุขุมวิท) ผ่านสมุทรปราการ ชลบุรี บางแสน ศรีราชา พัทยา สัตหีบ บ้านฉาง จังหวัดระยอง จนถึงจังหวัดจันทบุรี รวมระยะทางประมาณ 330 กิโลเมตร

(2) ใช้ทางหลวงหมายเลข 34 (บางนา-บางปะกง) และทางหลวงหมายเลข 3 (สุขุมวิท) จนถึงตัวเมืองชลบุรี บริเวณกิโลเมตรที่ 98 แยกเข้าทางหลวงหมายเลข 344 (ชลบุรี-แกลง) ผ่านอำเภอบ้านบึง อำเภอวังจันทร์ และอำเภอแกลง ระยะทางประมาณ 110 กิโลเมตร จากนั้นแยกซ้ายเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 3 ต่อไปอีกประมาณ 58 กิโลเมตร จนถึงจังหวัดจันทบุรี รวมระยะทางประมาณ 266 กิโลเมตร

(2) ใช้ทางหลวงหมายเลข 34 (บางนา-บางปะกง) และทางหลวงหมายเลข 3 (สุขุมวิท) จนถึง

กิโลเมตรที่ 140 แยกซ้ายเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 36 ที่อำเภอบางละมุง ต่อไปอีกประมาณ 60 กิโลเมตร จนถึง อำเภอเมืองฯ จังหวัดระยอง แล้วแยกซ้ายเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 3 (สุขุมวิท) ต่อไปอีกประมาณ 108 กิโลเมตร จนถึง จังหวัดจันทบุรี รวมระยะทางประมาณ 308 กิโลเมตร

(3) ใช้ทางหลวงพิเศษหมายเลข 7 (กรุงเทพฯ-ชลบุรี หรือมอเตอร์เวย์) ไปจนถึงเมืองพัทยา จังหวัด ชลบุรี ระยะทาง 90 กิโลเมตร จากนั้นแยกซ้ายเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 36 อีกประมาณ 50 กิโลเมตร จนถึง อำเภอเมืองฯ จังหวัดระยอง แล้วแยกซ้ายเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 3 (สุขุมวิท) ต่อไปอีกประมาณ 108 กิโลเมตร จนถึงจังหวัดจันทบุรี รวมระยะทางประมาณ 248 กิโลเมตร

(5) ใช้ทางหลวงพิเศษหมายเลข 7 (กรุงเทพฯ-ชลบุรี หรือมอเตอร์เวย์) ไปจนถึงอำเภอเมืองฯ จังหวัดชลบุรี จากนั้นแยกซ้ายเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 344 (ชลบุรี-แกลง) ผ่านอำเภอบ้านบึง อำเภอวังจันทร์ และ อำเภอแกลง ระยะทางประมาณ 110 กิโลเมตร จากนั้นแยกซ้ายเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 3 ต่อไปอีกประมาณ 58 กิโลเมตร จนถึงจังหวัดจันทบุรี

2) ทางรถโดยสารประจำทาง

การเดินทางโดยรถโดยสารประจำทาง จะมีรถโดยสารประจำทางทั้งแบบธรรมดาและรถโดยสาร ประจำทางแบบปรับอากาศของบริษัท ขนส่ง จำกัด และของเอกชน สายกรุงเทพฯ - จันทบุรี ออกเดินทางจาก ทั้งสถานีขนส่งสายตะวันออก หรือเอกมัย ถนนสุขุมวิท และสถานีขนส่งสายเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือ หรือหมอชิต 2 ถนนกำแพงเพชร 2 ทุกวัน วันละหลายเที่ยว ใช้เวลาเดินทางประมาณ 3 ชั่วโมงครึ่ง

3) ทางรถตู้โดยสาร

รถตู้โดยสารไปจันทบุรี มีให้บริการทุกวันทั้งที่สถานีขนส่งผู้โดยสารเอกมัย เริ่มตั้งแต่ 06.00 – 17.00น. ราคา เที่ยวละ 200 บาท โดยรถตู้จะจอดที่ห้างโรบินสัน ซึ่งตำบลสองพี่น้อง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี จะอยู่ติดกับ ถนนสุขุมวิท ห่างจากอำเภอท่าใหม่ 8 กิโลเมตร

1.6.4 ทรัพยากรธรรมชาติ

ในตำบลสองพี่น้องมีพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 7,500ไร่ มีลำน้ำ และลำห้วย 10 สาย มีบึง และหนองน้ำ 9 แห่ง

1.6.5 ประชากร

มีจำนวนครัวเรือน 2,352 ครัวเรือน จำนวนประชากรรวม 7,334 คน ชาย 3,549 คน หญิง 3,785 คน ความหนาแน่นเฉลี่ย 99.64 คน/ตารางกิโลเมตร (ข้อมูลจากสำนักบริหารการทะเบียนอำเภอท่าใหม่ ณ เดือน สิงหาคม 2559)

1.6.6 สภาพทางเศรษฐกิจ

อาชีพส่วนใหญ่ของประชากรในตำบลสองพี่น้อง คือ การทำเกษตรกรรมส่วนมากจะเป็นสวนผลไม้ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด พริกไทย สละ แก้วมังกร และสวนยางพารา เป็นต้น อาชีพเสริม คือ รับจ้างทั่วไป

1.7 ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

1.7.1 สภาพทั่วไปของชุมชน

ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด อยู่ห่างจากตัวอำเภอเมืองประมาณ 12 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 16,103.92 ไร่ จำแนกเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยและสวน ประมาณ 1,924.31 ไร่ ประกอบด้วย สวนยางพารา และสวนผลไม้ พื้นที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ประมาณ 3,621.96 ไร่ และ พื้นที่ป่าชายเลนมีพื้นที่ประมาณ 10,557.65 ไร่ ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านทางทิศตะวันตกประมาณ 1 กิโลเมตร

ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลหนองคันทรัง

ทิศใต้ ติดต่อกับหมู่ที่ 3 ตำบลห้วยน้ำขาว

ทิศตะวันออก ติดต่อกับหมู่ที่ 1 ตำบลห้วยน้ำขาว

ทิศตะวันตก ติดต่อกับทะเล

จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุ พบว่าชาวเปรีคใน หมู่ที่ 2 ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด มีบรรพบุรุษเป็นชาวจีนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มแรก ประมาณปีพ.ศ. 2396 ซึ่งเดินทางโดยเรือมาตั้งถิ่นฐานและทำมาหากิน โดยในตอนแรกมีเพียง 10 ครั้วเรือน เข้ามาทำนา ข้าวไร่ และรับจ้างลอกเปลือกไม้ไปโรงเพื่อนำไปขาย จับหาอาหารจำพวกสัตว์น้ำตามป่าชายเลนและชายฝั่งทะเลของหมู่บ้านเป็นอาหาร ค้าขายแลกเปลี่ยนกับชุมชนภายนอก ต่อมาชุมชนได้ขยายใหญ่ขึ้น มีคนอพยพจากที่อื่นๆ เข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น โดยกระจายอยู่ตามสวนและเส้นทางคมนาคม แต่ชุมชนเชื้อสายจีนก็ยังคงเป็นกลุ่มใหญ่และมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติอย่างใกล้ชิด โดยมีตระกูลหลักๆ คือ เสี่ยงเคราะห์ สังก์นาค เสี่ยงมสุข ชุมณี และ เปรีคแก้ว เป็นหลัก มีการสร้างบ้านเรือนตามแบบดั้งเดิม ซึ่งบริเวณหน้าบ้านจะมีลักษณะเปิดโล่ง อันเป็นเอกลักษณ์ของชาวเปรีคใน อันแสดงให้เห็นถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชุมชนที่นี่ ส่วนวัฒนธรรมประเพณี แม้จะมีการผสมผสานกับวัฒนธรรมไทยพุทธ ก็ยังมีประเพณีเช่นไหว้บรรพบุรุษในเทศกาลสำคัญๆ

1.7.2 สภาพภูมิประเทศ

บ้านเปรีคใน มีลักษณะภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อน ช่วงฤดูหนาวจะเริ่มจากเดือนพฤศจิกายนไปจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ฤดูร้อนจะเริ่มประมาณกุมภาพันธ์ไปจนถึงเดือนพฤษภาคม และฤดูฝนเริ่มจากเดือนพฤษภาคมไปจนถึงเดือนตุลาคม จากข้อมูลอุณหภูมิจนเฉลี่ย และปริมาณน้ำฝน ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเดือนตุลาคม 2554 เปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยรอบ 30 ปี (พ.ศ. 2504-2533) ณ สถานีอุตุนิยมวิทยาคลองใหญ่ จังหวัดตราด พบว่าอุณหภูมิเฉลี่ยของปี พ.ศ. 2554 คือ 27.29 องศาเซลเซียส สูงกว่าค่าเฉลี่ยรอบ 30 ปี คือ 27.13 องศาเซลเซียส อยู่ 0.16 องศาเซลเซียส และปริมาณน้ำฝนสะสม 10 เดือน (ม.ค.-ต.ค.) ของปี พ.ศ. 2554 คือ 5,453.7 มิลลิเมตร สูงกว่าค่าเฉลี่ยรอบ 30 ปี (ซึ่งรวม 12 เดือน) คือ 4,709.9 มิลลิเมตร อยู่ 743.8 มิลลิเมตร ปริมาณเดือนที่ฝนตกมาก

2. ผลการศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดี ในภาคตะวันออกเฉียง

2.1 ชุมชนบ้านช่อง อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ชุมชนบ้านช่องมีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

1) มีการรวมตัวเพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกร และกลุ่มส่งเสริมอาชีพของชุมชน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ในตำบลบ้านช่องประมาณ 80% มีอาชีพทำนาปลูกข้าว ดังนั้นจึงมีการรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวมากมายหลายกลุ่ม โดยมีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลบ้านช่องเป็นศูนย์กลาง มีกลุ่มต่างๆ เข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่าย เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวหอมมะลิ (ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด) กลุ่มธารทิพย์ ผลิตข้าวกล้อง ข้าวซ้อมมือมะลิแดง ศูนย์ข้าวตำบลบ้านช่อง ฯลฯ

ในปี 2550 ได้เริ่มเพาะเห็ดฟางในโรงเรือนออกจำหน่าย โดยใช้ทลายปาล์มและฟางเป็นวัตถุดิบในการเพาะเห็ด ซื่อเชื้อเห็ดจากผู้ผลิตมาเพาะในโรงเรือน มีสมาชิกทั้งหมด 15 ราย เห็ดที่เพาะได้ก็นำมารวมกันเพื่อนำไปขายให้แก่พ่อค้าเร่ในหมู่บ้านและพ่อค้าในอำเภอสนามชัยเขต เมื่อได้ผลดีจึงมีชาวบ้านสมัครเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 30 ราย ปัจจุบันกลุ่มเพาะเห็ดบ้านหนองหว้า ซึ่งยกระดับเป็นศูนย์เรียนรู้แก่ประชาชนที่สนใจทั่วไป มีสมาชิกทั้งหมด 110 ราย มีโรงเรือนเพาะเห็ดทั้งหมด 385 โรงเรือน สามารถเพาะเห็ดได้ประมาณเดือนละ 16 ตัน หรือประมาณวันละ 500 กิโลกรัม คิดเป็นมูลค่าตลอดทั้งปีประมาณ 15 ล้านบาท โดยทางกลุ่มจะรับซื้อเห็ดในราคาประกันให้แก่สมาชิก เช่น ดอกตูมราคา กิโลกรัมละ 70 บาท ดอกตูมเล็ก กิโลกรัมละ 50 บาท และดอกบาน กิโลกรัมละ 40 บาท มีเงินทุนจากกลุ่มออมทรัพย์ทั้งหมดประมาณ 980,000 บาทเศษ

ในปี 2550 เริ่มมีการเพาะเห็ดในโรงเรือนออกจำหน่าย โดยใช้ทลายปาล์มและฟางเป็นวัตถุดิบในการเพาะเห็ด เริ่มแรกมีสมาชิก 15 ราย ซึ่งผลผลิตเห็ดที่เพาะได้ก็นำมารวมกันเพื่อนำไปจำหน่ายให้แก่พ่อค้าเร่ในหมู่บ้านและพ่อค้าใน อ.สนามชัยเขต เมื่อได้ผลดีจึงมีชาวบ้านสมัครเป็นสมาชิกเพื่อเพิ่มขึ้น ปัจจุบันกลุ่มเพาะเห็ดบ้านหนองหว้า ซึ่งยกระดับเป็นศูนย์เรียนรู้แก่ประชาชนที่สนใจทั่วไป มีสมาชิกทั้งหมด 110 ราย มีโรงเรือนเพาะเห็ดทั้งหมด 385 โรง สามารถเพาะเห็ดได้เดือนละ 16 ตัน หรือวันละประมาณ 500 กิโลกรัม คิดเป็นมูลค่าประมาณ 15 ล้านบาทต่อปี

ชุมชนได้มีการพัฒนากิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยมีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ขึ้นเป็นวิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มผลิตข้าว กลุ่มทำรองเท้า วิสาหกิจชุมชน ฯลฯ โดยมีหน่วยงานในท้องถิ่น คือ เทศบาลตำบลบ้านช่อง และภาคีภายนอกให้การสนับสนุน

“ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ช่วงนั้นเป็นช่วงโครงการของรัฐบาล เป็นโครงการแก้ปัญหาความยากจน เขาให้งบประมาณมา 1 แห่งบมาหนึ่งแสน ผมงกับเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล คิดว่าถ้าเงินมาแบ่งกัน เงินมันจะหมด ก็เลยมารวมกลุ่มกัน ช่วงนั้นเรามารวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มปลูกผัก ปลูกข้าว ก็มีเพื่อนๆ 12 คนเข้ามาร่วมกัน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2561)

“ เราไปดูงานที่ต่าง ๆ มาแล้วก็กลับมาลองผิดลองถูก ปี 2548 เราก็เริ่มทำ ช่วงแรกๆ ชาวบ้านก็มองว่าเราไม่ถนัด น่าจะไปไม่รอด คำนี้ที่ว่าไปไม่รอด มันเป็นประเด็นที่พวกเราต้องคิดว่าทำไงให้ไปรอด เราก็ทำกันมาเรื่อยๆ จาก 12 คน ชาวบ้านก็เริ่มมาเรื่อยๆ มารวมกลุ่ม บางทีเราทำงานร่วมกับเกษตรตำบล ก็มีหน่วยงานอื่นๆเข้ามา ก็ขยับมาเรื่อยๆ เป็น 30 คน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2561)

“ กลุ่มจะรับซื้อเห็ดจากสมาชิกในราคาประกัน ถ้าเป็นดอกตูมกิโลกรัมละ 70 บาท ดอกตูมเล็ก 50 บาท และดอกบานกิโลกรัมละ 40 บาท ส่วนเงินทุนหมุนเวียนของกลุ่มออมทรัพย์ทั้งหมดประมาณ 980,000 บาท ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2561)

2) มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อพัฒนาสวัสดิการชุมชน

ชุมชนได้เรียนรู้ปัญหาและกระบวนการแก้ไขปัญหาชุมชนโดยการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่าง ๆ ขึ้นมา และได้มีการพัฒนาโดยตลอด จนกระทั่งในปี 2548 สำนักงานพัฒนาชุมชนได้เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นในทุกหมู่บ้าน และกลุ่มเครดิตยูเนียน เพื่อเป็นการส่งเสริมการออมและเพื่อเป็นสวัสดิการแก่คนในชุมชน

“ ปี 2548 เริ่มปลูกผัก ปี 2550 เริ่มเพาะเห็ด ปี 2552 เริ่มจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ปี 2553 ก็ได้เป็นวิสาหกิจดีเด่นระดับประเทศ ช่วงปี 2555 – 2556 เป็นช่วงที่พีคมาก ปี 2554 2555 2556 ชาวบ้านเยอะ สมาชิก 300 - 400 คน หลักๆก็คือวิสาหกิจตัวกลุ่มตัวนี้ เราก็เอาระบบการออมเงินมาใช้ ก็คือมีรายได้แล้วออม คือเอามติชาวบ้านด้วยกันว่าเราจะออมกิโลกรัมละกี่บาท ก็ว่าออมกิโลกรัมละ 3 บาท ก็เป็นเงินออมตัวเอง อีกส่วนหนึ่งเรียกว่าเงินสร้างกองทุนกลุ่ม เก็บร้อยละบาท หักจากสมาชิก มี 2 แบบ หัก 3 บาทกับเงินเข้ากองทุนร้อยละบาท เงินออมของกองทุนก็เอามาให้สมาชิกได้ยืม คิดอัตราดอกเบี้ยร้อยละบาท ให้สมาชิก 2 คนค้ำกัน ในวงเงิน 50,000 บาทนี่คือรูปแบบหลักการบริหารหลักๆของที่นี่ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2561)

“ที่จริงบ้านหนองหว้ามีหลายกลุ่ม ระบบการเงินค่อนข้างเยอะประมาณ 60 – 70 กว่าล้าน ระบบเงินออม เงินกองทุนหมู่บ้าน เงินสัจจะออมทรัพย์ เงินกองทุนลูกละบาท อันนี้ก็คือรูปแบบของกลุ่มบริหาร ชาวบ้านเขาไปกู้ธนาคารไม่ได้อยู่แล้ว เขาก็ได้ยืมเงินกองทุนตรงนี้แล้วไปขยายกิจกรรมทางการเกษตร การเลี้ยงสัตว์ หรือกิจกรรมอื่น ๆ ของเขาเพิ่ม เวลาประชุมทีมเราก็จะแชร์ประสบการณ์กัน ทุกคนแทบร้องไห้หมดเลย เพราะเขาไม่เคยคิดว่าจะสามารถยืมเงินที่ไหนได้โดยที่เขาไม่ต้องไปกู้ธนาคาร และยังช่วยให้ชีวิตเขาดีขึ้นด้วย”

3) มีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

ปัจจุบันชุมชน ได้ยกระดับวิสาหกิจชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ของเทศบาลตำบลบ้านช่อง จำนวน 7 ระบบ 26 แหล่งเรียนรู้ เพื่อเป็นแหล่งความรู้ให้แก่ชาวบ้านและเยาวชนในชุมชน รวมทั้งชุมชนอื่น ๆ ที่สนใจเพื่อเป็นต้นแบบในการบริหารจัดการชุมชน ได้แก่

- (1) ระบบบริหารจัดการท้องถิ่น จำนวน 5 แหล่ง เช่น การบริหารจัดการตำบลแบบโปร่งใสและมีส่วนร่วม การพัฒนาศักยภาพของคนในตำบล ฯลฯ
- (2) ระบบเกษตรเพื่อสุขภาพ จำนวน 2 แหล่ง เช่น ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลบ้านช่อง
- (3) ระบบภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 3 แหล่ง เช่น เพลงพื้นบ้าน ฯลฯ
- (4) ระบบสุขภาพชุมชนและอาสา จำนวน 6 แหล่ง เช่น กลุ่มออม. กองทุนหลักประกันสุขภาพ ฯลฯ
- (5) ระบบองค์กรการเงิน จำนวน 4 แหล่ง เช่น กลุ่มเครดิตยูเนี่ยนบ้านหัวกระพี
- (6) ระบบเศรษฐกิจชุมชน จำนวน 4 แหล่ง เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวหอมมะลิ (ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด) ฯลฯ และ
- (7) ระบบการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชน จำนวน 2 แหล่ง เช่น โรงเรียนวัดหัวกระสังข์ ฯลฯ

“เรามีแหล่งเรียนรู้ของเราก็มาจากการลองผิดลองถูกและพัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ นี่แหละ จนเราสามารถที่จะทำให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ สามารถไว้ใช้สอนลูกหลาน สอนคนในชุมชนได้ เพราะเป็นสิ่งที่เราทำกันจนตกผลึกแล้ว ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2561)

“ตอนนี้เราก็มีการพัฒนาโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของเราให้เป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้เห็นความชำนาญของเราในแต่ละด้าน เราก็มีความหลากหลายนะ มีทั้งเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่องวิสาหกิจชุมชนที่เกี่ยวกับการเกษตรและเรายังเน้นการบริหารจัดการที่เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลด้วย ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2561)

“ ในแต่ละปีมีคนมาดูงานที่แหล่งเรียนรู้เราเยอะ แหล่งเรียนรู้เราจะแบ่งเป็นระบบ 7 ระบบ 26 แหล่งเรียนรู้ แต่ละระบบจะมีแหล่งเรียนรู้หลากหลายทั้งเรื่องการเกษตร การออมเงิน สุขภาพ อาชีพ ซึ่งแหล่งต่าง ๆ ก็เกิดมาจากปัญหาประสบการณ์ที่ชุมชนเราส่งสมมา วันนี้เรายินดีแล้วที่ตั้งใจอยากให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ของคนอื่น ๆ และเยาวชนรุ่นใหม่ ๆ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2561)

2.2 ชุมชนบ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี

ชุมชนบ้านทุ่งน้อยมีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

1) มีการร่วมมือกันในการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาพัฒนาชุมชน

บ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี ได้รับรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ปี พ.ศ. 2557 ให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จากการร่วมมือร่วมใจ ของชาวบ้าน ที่เกิดจากการเรียนรู้และลงมือปฏิบัติทำให้เกิดเป็นชุมชนเข้มแข็ง นอกจากนี้ยังสร้างกิจกรรมต่าง ๆ โดยนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทาง โดยแบ่งเนื้อที่ในหมู่บ้านให้แต่ละครัวเรือนมาทำการเกษตรแต่ไม่มีสิทธิ์ครอบครองในพื้นที่แห่งนี้ จนได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง และยังสามารถส่งเสริมให้จัดตั้งกลุ่มประมง กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มเลี้ยงกบ เพื่อเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย

“เมื่อก่อนนี้ปัญหาหลักของเราก็น่าจะเป็นการรวมกลุ่ม เพราะว่าต่างคนต่างทำมาหากิน เราก็ไม่ค่อยได้มาคบค้าสมาคมกันสักเท่าไรหรื นานๆ เราก็ค่อยจะได้มาเจอกันตอนประชุมชมหมู่บ้าน หรือมีการประชุมกองทุนหมู่บ้าน เราถึงจะมาเจอกันครั้งหนึ่ง แต่พอเราผันกลับเข้ามาเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เราก็มีการพบปะพูดคุย หรือมีการตั้งกลุ่มเล็กหรือกลุ่มย่อยขึ้นมาหลายๆกลุ่ม มันก็เป็นการดีกับการที่เราเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

“ปี 2554 ที่เราไปดูงานจากหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของบ้านจ่ารุง เราก็มาปรับประยุกต์ใช้กับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของเรา คือเราก็จะเริ่มพัฒนาตัวเองขึ้นมา เพราะว่าเราได้ไปเห็นของเขาว่าเขาทำแล้วเขาก็ดีนะ ไม่ต้องออกไปหารับจ้างที่อื่นเขาก็ยังอยู่กันได้ พวกเราก็เลยคิดว่าหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงมันก็เป็น

อะไรที่ดี ก็เลยมาเริ่มต้นที่จะทำ ซึ่งจริงๆ แล้วพวกเราได้รับการปลูกฝังมาแล้ว เราก็ทำกันอยู่แต่ยังขาดความรู้เลย ทำให้ก่อนหน้านี้ยังไม่สำเร็จเท่าไร จนได้ไปเรียนรู้อะไรก็เอามาปรับใช้กับเราซึ่งทุกคนก็เห็นด้วย ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

“ ปกติลุงป้าน้าอาที่ปลูกผักกันอยู่แล้ว ก็จะขายส่งกับพ่อค้าคนกลางอย่างเดียว ไม่เคยมารวมกลุ่มกันขาย หรือตั้งราคา ตั้งตลาดกันเอง แต่พอเราหันมาทำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มารวมกลุ่มกันขายก็ไม่ต้องพึ่งพ่อค้าคนกลางมาก เราสามารถขายกันเองได้มากขึ้น แต่ก็ต้องขายพ่อค้าคนกลางอยู่บ้างเพราะพืชผลเราเยอะ ถ้าขายเองอย่างเดียวก็คงไม่หมด ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

“ เริ่มต้นจากปี 2549 ที่บุกเบิกพื้นที่รกร้างที่ยังไม่เคยมีใครเข้ามาทำ ครั้งแรกแค่บุกเบิก ก็คุยกับคณะกรรมการว่าถ้าคนที่ไม่มีที่ทำกินแต่ขยันทำกินก็ให้มาใช้ที่ดินนี้ได้โดยการให้คณะกรรมการหมู่บ้านคัดเลือก ก็มีผู้สนใจก็เอาทะเบียนบ้านกับบัตรประชาชนมาสมัครไว้ ช่วงนั้นมันได้แค่ 10 คน คณะกรรมการก็มีกฎเกณฑ์ห้ามปลูกพืชยืนต้น ต้องเป็นพืชล้มลุก เวลาคนไหนออกไปเขาจะได้บริหารจัดการกันได้ง่าย ทุกคนก็ปฏิบัติตาม จนเราได้รางวัล ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

“เราปลูกพืชทุกชนิด เราก็สามารถกินของเราได้ ก็ไม่ต้องไปซื้อพืชอย่างอื่นเขามา หรืออย่างเราเลี้ยงปลาเราก็ได้แล้วเนื้อสัตว์ แล้วผักก็อยู่ที่ไร่ของเรา อีกอย่างเรามีการแลกเปลี่ยน อย่างฉันมีกะเพรา เธอมีใบโหระพา อีกคนมีแตงกวา เราก็แลกกัน”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

2) ประชาชนในชุมชนมีความสามัคคี

จากการที่ชุมชนประสบปัญหาเรื่องราคาพืชผลตกต่ำ ชาวบ้านยากจน คนในชุมชนขาดพื้นที่ทำกิน ทำให้ก่อเกิดผู้นำชุมชนในการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาพื้นที่ทำกิน โดยนำที่สาธารณะมาแบ่งให้ทำกินในชุมชน และความร่วมมือจากคนในชุมชนที่ช่วยกันสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการปฏิบัติตามกฎกติกาของชุมชน จึงส่งผลให้ชาวบ้านในพื้นที่มีรายได้เพิ่มมากขึ้น

“ ชุมชนเรามีจุดแข็งเรื่องความสามัคคี เรื่องคนเป็นสิ่งสำคัญมาก ถ้าคนไม่เอาอะไรมันก็ไม่เกิด ทุกวันนี้เราก็มีคุยกันว่าถ้าจะไปทำหมู่บ้านอื่น หมู่บ้านอื่นเขาเอากันหรือเปล่า ถ้าเขาไม่เอาจะไปหนุ่ยยังงั้นมันก็ไม่ขึ้น ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

“ นอกจากความสามัคคีแล้วสิ่งสำคัญอีกอย่างก็คือผู้นำ ผู้นำต้องร่วมด้วย ถ้าทำงานกับกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านที่ไม่สนับสนุนอะไรเลย อะไรก็ไม่อยากทำก็ลำบากก็ไปไม่รุ่ง เราก็ต้องดูด้วยว่าผู้นำเป็นยังไง ซึ่งชุมชนเราโชคดีผู้เอาด้วยและเข้มแข็ง วิ่งทำงานจริงจัง ประสานเครือข่าย ชาวบ้านก็เลยมีพลังด้วย”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

“ โชคดีที่ชุมชนเราชาวบ้านมีความสามัคคีมาก พุดคุยกันง่าย มีความเชื่อถือในตัวผู้นำ ขอความร่วมมือให้ปฏิบัติตามกฎกติกาอะไรก็ให้ความร่วมมืออย่างดี มีชั้นก็ส่งผลให้เราขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้ โครงการต่าง ๆ ก็ไปได้เร็ว ชุมชนฟื้นตัวเร็ว พอเรานำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ เราก็ประสบความสำเร็จค่อนข้างเร็ว ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

“ คำขวัญหมู่บ้านคือ มีความสามัคคีกัน อยู่ดีมีสุข ดังนั้นต้องสามัคคีเป็นหลัก การตั้งกลุ่มถ้าเกิดว่าตั้งแล้วขาดความสามัคคี หรือขาดผู้นำที่ช่วยผลักดันช่วยเหลือ ก็ไปไม่ได้เหมือนกัน เพราะว่าศูนย์เรียนรู้ของเราตั้งขึ้นมาเมื่อปี 2549พร้อมกันกับของตำบลเกษตรสุวรรณ ของเรายังมีชีวิตอยู่ แต่ของเขาไปแล้ว ของเรายังอยู่ เพราะความสามัคคีนี้แหละ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

3) มีหน่วยงานในท้องถิ่นสนับสนุน

บ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี ปัจจุบันมีหลายหน่วยงานเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนทั้งในส่วนของการให้ความรู้ในการทำการเกษตรแบบหมุนเวียนและการเกษตรแบบผสมผสาน รวมทั้งช่วยในเรื่องการจำหน่ายผลผลิต ส่งผลให้สามารถต่อยอดกิจกรรมอื่น ๆ ได้ เช่นการแปรรูปผลผลิต การผลิตปุ๋ย เป็นต้น

“ ส่วนราชการอย่างอบต. หน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องก็มาให้ความรู้เรา มาดูแลเรื่องวิธีการปลูกพืชผักที่ถูกต้องให้ได้ผลผลิตดี คอยแนะนำว่าเราจะใส่ปุ๋ยยังไง จะรดน้ำยังไง ดินเราควรปลูกอะไรและต้องเพิ่มแร่ธาตุอะไรบ้าง ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

“ มีหน่วยงานต่าง ๆ มาสอน เช่น อบต. เกษตรอำเภอ ก็เข้ามาดูแลให้คำปรึกษาเรื่องการปลูกพืช การบริหารองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนเช่นพวกกองทุนต่าง ๆ การออมเงิน สอนทำบัญชีครัวเรือน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

4) จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ของชุมชนเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชนและผู้สนใจ

“เรามีแนวทางในการปลูกพืช คือว่าให้คนปลูกของไม่ซ้ำกัน ให้เป็นจุดเรียนรู้และเป็นจุดสาธิตแต่ละแปลงให้ได้ ทำให้เป็นจุดสาธิตให้ได้ เพราะว่าเกษตรกรที่เขามาดูงานของเรา เมื่อก่อนนี่ก็แค่ในชุมชน แต่เดี๋ยวนี้ ลามออกไปถึงไหนก็ไม่รู้ เข้ามาขอคุณกันเป็นแถว ที่นี้เวลาเขาเข้ามาก็จะถามว่าต้นนี้ปลูกยังไง ขยายพันธุ์แบบไหน ก็ให้เขาปลูกในสิ่งที่ตัวเองถนัดและรู้ว่าจะทำการขยายพันธุ์ยังไง ให้ปุ๋ยยังไงมันถึงจะงาม ก็ให้เขาศึกษาของตัวเองและก็จะได้สาธิตให้คนอื่นเขาได้ด้วย ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

“เรามีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเรา เปิดให้คนเข้ามาศึกษาดูงาน ตอนนี้อยู่กันหลายพื้นที่มาก ทั้งในภูมิภาคเราและต่างภูมิภาค ก็มีคนให้ความสนใจศูนย์เรียนรู้เราเยอะ มาดูมาปรึกษาถึงวิธีการขั้นตอนต่าง ๆ ให้เราเป็นที่เลี้ยงให้ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

5) มีการจัดทำโครงการออมเงินและบัญชีครัวเรือน

ปัจจุบันชุมชนมีการจัดตั้งกองทุนต่าง ๆ ขึ้นในหมู่บ้าน เช่น กองทุนแม่บ้าน กองทุนสตรี กองทุนหมู่บ้าน กองทุนกขคจ. เป็นต้น เพื่อช่วยส่งเสริมการออมเงินของคนในชุมชน และจัดเป็นสวัสดิการให้แก่สมาชิกในชุมชน

“มีกองทุนหมู่บ้าน กองทุนกขคจ. กองทุนนี้มีแค่ 2 หมู่บ้านเอง คือ หมู่ 3 กับหมู่ 4 มีทั้งหมด 7 หมู่บ้าน แต่ได้ 2 หมู่บ้าน ปี 37 กองทุน 380,000 นะ และก็มีกองทุนเงินล้าน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

“กองทุนแม่บ้าน กองทุนสตรี มันมีไม่เยอะแต่เราก็ทำให้มันเยอะได้ ก็คือเราไม่ได้เอาเขาเต็มที่ อย่างกองทุนแม่บ้าน คนละ 15,000 และก็มีเงินกนช. ที่อื่น ประเทศอื่นเขาลืมไปแล้ว อันนี้ยังอยู่ ตอนนี้ได้ก็แสนแล้วก็ไม่รู้ ตอนแรกได้มาหนึ่งแสน และก็ให้ปุ๋ยมาเราก็จำหน่ายปุ๋ย เอาเงินเก็บ ให้วัวมาทุกวันนี่ก็ยังมีวัวอยู่และก็ยังมีความด้วย ได้รางวัลหมู่บ้านกนช.อีก 50,000 รวมแล้วได้ได้สามแสนกว่าบาทแล้ว เงินก็ยังอยู่ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

“ เรามีการทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายของตนเอง ก็รู้ว่าอะไรที่ควรจ่ายอะไรที่ไม่ควรจ่าย อย่างสามีของสมาชิกในกลุ่มคนหนึ่งเคยกินเหล้าประจำเดือนหนึ่ง ๆ เสียค่าเหล้าเยอะมาก ปัจจุบันพอเขาลองทำบัญชีครัวเรือนก็รู้ว่าหมดไปกับเรื่องนี้เยอะมาก ตอนนั้นก็ลดลงจากเคยกิน 1 ขวดก็ลดลงมาเหลือกึ่งหนึ่ง เพราะว่าจดบัญชีแล้วมันเยอะไปก็ลด ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

2.3 ชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน มีดังนี้

1) มีการรวมกลุ่มและเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

หมู่บ้านจำรุงเป็นหมู่บ้านที่มีภูมิปัญญาชาวบ้านหลากหลายสาขา ซึ่งส่วนมากได้รับการถ่ายทอดกันเป็นมรดกตกทอด เน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน จากแผนพัฒนาที่มุ่งเน้นความเติบโตทางเศรษฐกิจส่งผลให้ชุมชนเริ่มอ่อนแอลง มีการทำลายธรรมชาติมากขึ้น ชาวบ้านเริ่มมีหนี้สิน จึงได้มีการรวมกลุ่มกันพัฒนาตามวิถีของคนบ้านจำรุง โดยเริ่มจากกิจกรรมเล็ก คือ การนำผลทุเรียนที่เสียหายจากการถูกหนอนเจาะมาแปรรูป จนเกิดเป็นกลุ่มและเครือข่ายแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร

“ แต่เดิมชุมชนเราก็มีการรวมกลุ่มในการพัฒนาชุมชน แต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจเน้นเรื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจ คนในชุมชนก็ติดกับ เริ่มมีหนี้สินใช้จ่ายเงินเยอะ พี่ชก็เริ่มมาปลูกพวกพืชเศรษฐกิจ ก็เกิดปัญหามากมาย เราก็คิดว่าไม่ได้การต้องแก้ไข ก็มาประชุมพูดคุยกันก็เลยรวมกลุ่มกัน เพราะพืชเศรษฐกิจหลัก ๆ ของเราคือทุเรียนก็เริ่มจากการรวมกลุ่มกันเรื่องทุเรียนก่อนก็ได้ผลดี จนสามารถต่อยอดไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ ได้อีก ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

“ พอเกิดวิกฤตของชุมชนชาวบ้านเริ่มเป็นหนี้ เราก็รวมกลุ่มกันแปรรูปทุเรียน ตอนนั้นทุเรียนราคาตก เราก็เพิ่มมูลค่าแปรรูปเพิ่มมูลค่า และไม่ให้เสียของด้วย มีทั้งกวน ทั้งทำทุเรียนกรอบ ชาวบ้านก็เริ่มมีกำลังใจ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

“ เราเคยประสบปัญหาเหมือนชุมชนอื่นทั้งเรื่องความยากจน หนี้สิน ความอ่อนแอของคนในชุมชนที่มาจากความเครียดเพราะเราเคยตามกระแสของแผนพัฒนา จนวันหนึ่งเรารู้ตัวและหันมารวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาด่าง ๆ ของชุมชน จนเราสามารถยืนได้ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

2) เน้นการพึ่งพาตนเองโดยชุมชน

เมื่อชุมชนพัฒนาได้ในระยะหนึ่งจนกระทั่งปี พ.ศ. 2543 ก็ทำให้ชุมชนได้พบปัญหาสำคัญประการหนึ่งคือ มีเกษตรกรในชุมชนใช้สารเคมีกันมาก จนส่งผลกระทบต่อสุขภาพและเกิดสารพิษตกค้างในผลผลิต ปัญหาดังกล่าวทำให้ชาวบ้านเป็นโรคมะเร็ง มีสุขภาพแย่ลง ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น จึงเกิดการทบทวนตัวเองและคิดแก้ไขปัญหาไปสู่การรณรงค์ให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการลดใช้สารเคมี จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรพื้นบ้าน ทำโครงการเกษตรชีวภาพ โครงการผักพื้นบ้านปลอดสารพิษ สนับสนุนให้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ เพื่อขจัดสารเคมีตั้งแต่จุดเริ่มต้นของวงจรการผลิตจนถึงการบริการบริโภคในชุมชน และได้มีการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตเน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์ โดยกำหนดประเด็นในการพัฒนา 4 เรื่อง คือ คน ดิน น้ำ ป่า และเชื่อมโยงกับการสร้างห่วงโซ่ทางเศรษฐกิจ ทำให้ชุมชนเริ่มเกิดการพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น

“มีอยู่ช่วงหนึ่งชุมชนเราใช้สารเคมีกันมากเพื่อเร่งผลผลิต ก็เกิดสารพิษตกค้างชาวบ้านก็ประสบปัญหาสุขภาพกัน เราก็คิดกันว่าเศรษฐกิจไปได้แต่สุขภาพแย่ก็ไม่ได้ จึงเริ่มหันมามองทุนชุมชนของเราเองว่ามีอะไรอยู่แล้ว พบว่าเรามีธรรมชาติ มีดิน น้ำ ป่า ที่อุดมสมบูรณ์ ก็เลยปรับกันโดยนำเอาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในชุมชน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

“เรามีดิน มีต้นไม้ มีธรรมชาติ เราเคยทำร้ายธรรมชาติโดยการใช้สารเคมี แต่ตอนนี้เรากลับมาอยู่กับธรรมชาติ มาใช้เศรษฐกิจพอเพียง สุขภาพเราก็ดีขึ้น ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

“เรามีการเชื่อมโยงกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการสร้างห่วงโซ่เศรษฐกิจโดยเริ่มตั้งแต่การผลิตผ่านกลุ่มเกษตรกรพื้นบ้าน ร่วมกัน ลด ละ เลิก การใช้สารเคมี ผลิตด้วยระบบเกษตรอินทรีย์ เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้จัดการท่องเที่ยวชุมชนและเชื่อมโยงกับกลุ่มเครือข่ายแปรรูปผลผลิต สร้างกลไกการตลาด ในการบริหารชุมชน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

“ทำสวนปลูกหลายอย่าง เช่น ทูเรียน เงาะ ลองกอง มะปราง ส้มโอ กระท้อน เป็นไร่นาสวนผสม ใช้ทั้งปุ๋ยเคมีและสารเคมี แต่ตอนนี้ไม่ได้ใช้แล้ว ใช้ปุ๋ยหมักสบายใจกว่า ทำเกษตรแบบพอเพียง ถ้าเรารู้จักพอก็รวยแล้วทุกวันนี้ต้นทุนการผลิตลดลงมาก จากที่เคยเป็นหนี้ก็มีเงินเหลือฝากธนาคารมากขึ้น อาทิพย์ละ 500 บาท แค่นี้ก็พอใจแล้ว ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

3) จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ของชุมชนเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจ

ปัจจุบันบ้านจำรุงโดยการร่วมกันของชาวบ้านมีการดำเนินการจัดฐานกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจ โดยเป็นการจัดเป็นฐานศึกษาฐาน 10 ฐาน ประกอบด้วย ฐานที่ 1 กองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุง ฐานที่ 2 แปรรูปปลาไส้ตัน (น้ำปลา) ฐานที่ 3 รวบรวมผลผลิตยางพารา ฐานที่ 4 กลุ่มสวนผลไม้ ฐานที่ 5 บ้านพึ่งตนเอง ฐานที่ 6 กลุ่มรวบรวมตะพานน้ำ ฐานที่ 7 สวนผสมผสานบ้านยายของ ฐานที่ 8 กลุ่มผลิตภัณฑ์กะปิ ฐานที่ 9 กลุ่มขยะแลกบุญ ฐานที่ 10 โครงการหนึ่งไร่แก่ใจ

4) มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อเป็นสวัสดิการให้แก่คนในชุมชน

บ้านจำรุงมีการจัดตั้งกองทุนโดยเกิดจากแนวคิดที่สำคัญคือต้องการมีเงินทุนเพื่อใช้เป็นกองกลางในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยเป็นกองทุนของชุมชนเอง เพื่อการบริหารชุมชนแบบพึ่งตนเอง จึงเกิดการระดมหุ้นขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อปี 2529 เพื่อจัดตั้งร้านค้าชุมชน โดยขอความร่วมมือจากชาวบ้านในการซื้อหุ้น อย่างน้อยครัวเรือนละ 50 บาท ครั้งแรก ได้เงินทั้งสิ้น 30,000 บาท มีสมาชิก 120 คน นำเงินไปทำร้านค้าชุมชน จำหน่ายสินค้าแปรรูปของชุมชน

“พอเรามารวมกลุ่มกัน มีกิจกรรมเพิ่มขึ้นเราก็ต้องใช้เงินทุนมากขึ้น ใช้วิธีการระดมหุ้นกัน ไม่ได้มากมายครัวเรือนละ 50 บาท ได้เงินมาก่อนแรก 30,000 บาท ก็นำไปทำร้านค้าชุมชน เพื่อจำหน่ายสินค้าที่เราแปรรูปกัน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

“เรามีกลุ่มธนาคารชุมชน มีกลุ่มกองทุนรวมเพื่อการลงทุนและจัดซื้อที่ดินเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของสภาองค์กรชุมชน ทำให้มีสถานที่เป็นที่ยอมรับจากภาคีที่เกี่ยวข้อง รวมตัวกันจัดตั้งกองทุนสวัสดิการของตนเอง ดูแลกันเองตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งตาย ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

5) มีการบูรณาการกับเครือข่ายชุมชน

จากการพัฒนาและความร่วมมือของคนในชุมชน ปัจจุบันบ้านจำรุง ได้มีการร่วมมือกับเครือข่ายชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งการจัดการเศรษฐกิจ เกิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยใช้ชบวนองค์กรชุมชนเป็นกลไกขับเคลื่อนการทำงาน

“ เราวางเป้าหมายว่าในวันข้างหน้าเราอยากเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เป็นสังคมที่เรียนรู้ได้โดยไม่มีวันสิ้นสุด อยากเป็นแหล่งเรียนรู้ของทุกคนที่สนใจ เป็นแหล่งศึกษาดูงาน เป็นที่รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้เท่าทันกัน และพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริงในทุกๆด้าน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

“ เรามีการเอาเครือข่ายของชุมชนเรา เช่น สวนสละสุมาลีคุณพิชัย และโฮมสเตย์ มาร่วมเป็นสมาชิก ดำเนินกิจกรรมกับเรา ตอนนี้เรามีกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยว คนที่มาก็มาพักได้แล้วก็เข้าไปเที่ยวสวนผลไม้ ไปเที่ยวดูตามฐานต่าง ๆ ที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

2.4 ชุมชนบ้านโสนน้อย ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

1) จัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน

ชุมชนบ้านโสนน้อยเรียนรู้การแก้ปัญหาที่เกิดมาจากความยากจนของคนในชุมชน จึงได้รวมตัวกัน น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน โดยมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ขึ้นเพื่อให้ความรู้แก่คนในชุมชนได้สามารถนำไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนของตน โดยมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ประกอบด้วยฐานต่าง ๆ ได้แก่ (1) ฐานเรียนรู้โรงสีข้าวชุมชน ซึ่งจะบริการสีข้าวทุกชนิดให้แก่สมาชิกและประชาชนทั่วไปทั้งในหมู่บ้านและหมู่บ้านใกล้เคียง (2) ฐานเรียนรู้บ่อเลี้ยงปลาสาวย โดยจะนำปลาที่โตเต็มที่แล้วออกจำหน่ายให้ประชาชนในหมู่บ้านได้ซื้อรับประทานในราคาถูก หากมีปลาเหลือก็จะจำหน่ายให้คนภายนอกหมู่บ้าน ซึ่งรายได้จากการขายปลาจะนำเข้ากิจการโรงสีข้าว เพื่อจัดสรรรายได้และปันผลเมื่อสิ้นปีบัญชี

(3) ฐานเรียนรู้โรงเรียนเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ โดยจะมีการเก็บไข่ทุกวัน และนำไปวางจำหน่ายที่ร้านค้า ซึ่งจะมีแม่ค้ามารับไปขายในตลาดสดทั่วไป และมีผู้ประกอบการร้านอาหารซึ่งเป็นลูกค้าประจำมารับซื้อไข่ รายได้นำเข้าสู่ศูนย์เรียนรู้ “สามัคคีคือพลังที่ยั่งยืน” (4) ฐานเรียนรู้โรงเรียนหมูหลุม รายได้จากการขายหมูจึงนำเข้ามาเป็นรายได้ของกลุ่มโรงสีข้าวชุมชน (5) ฐานเรียนรู้โรงเรียนเลี้ยงไก่พื้นเมือง (6) ฐานเรียนรู้การเลี้ยงปลาคุกกี้ในบ่อดิน (7) ฐานเรียนรู้การปลูกผักอินทรีย์ (8) ฐานเรียนรู้การปลูกปาล์ม (9) ฐานเรียนรู้การทำน้ำหมักชีวภาพ

“ ฐานเรียนรู้การปลูกผักอินทรีย์ เป็นแปลงปลูกพืชผักสวนครัว เน้นเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ โดยเราจะปลูกเพื่อเป็นอาชีพเสริม เพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งเราก็ได้มีผักไว้กินเองด้วยและขายได้เงินด้วย พื้นที่ก็ได้ใช้ประโยชน์ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

“ ชุมชนเราเป็นชุมชนที่อยู่ตะเข็บชายแดน ฐานะก็ยากจนกัน แต่เราก็น้อมนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เน้นเรื่องทำให้ปากท้องอิ่ม โดยทุนชุมชนของเรา เรามีที่ก็เอามาทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ ตอนนี้อยู่บ้านในชุมชนดีขึ้นมากมีอาชีพหลักอาชีพเสริมกันทุกคน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

“ ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน มาจากการรวมตัวกันของคนในชุมชนและมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาสนับสนุน ศูนย์เรามีหลายฐานที่ให้ความรู้ ซึ่งทุกคนเข้าเป็นสมาชิกได้ และนำไปปรับใช้ในแต่ละครัวเรือนได้ ซึ่งทุกวันนี้ก็มีคนเข้ามาศึกษาความศูนย์เราด้วย ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

2) มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อเป็นสวัสดิการให้แก่คนในชุมชน

ชาวบ้านโสนน้อยต่างยึดมั่นการดำรงชีวิตตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่สนับสนุนลักลอบค้าสินค้าหนีภาษีข้ามชายแดน พวกเขาต้องการครอบครัวที่อบอุ่น และมีเงินออม ปัจจุบันชาวบ้านโสนน้อย มีรายได้ทุกวันพออยู่พอกิน มีโรงสีข้าวชุมชนขนาดใหญ่ สีข้าวได้ปริมาณ 5,000 ตัน/วัน ทุกวัน มีร้านค้าชุมชน มีเงินออมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต 1.4 ล้านบาท หมุนเวียนซื้อผลผลิตพุงราคา ไม่ให้พ่อค้าคนกลางเอาเปรียบ และมีการจัดตั้งกองทุนต่าง ๆ เพื่อสวัสดิการของคนชุมชน ได้แก่ (1) กองทุนหมู่บ้านโสนน้อย สมาชิกสามารถกู้ยืมเงินนำไปประกอบอาชีพได้ มีสวัสดิการต่าง ๆ แก่สมาชิก และการส่งเสริมการออมแก่

ชาวบ้านในชุมชน (2) กองทุนแม่ของแผ่นดินบ้านโสนน้อย ซึ่งได้รับพระราชทานเงินขวัญถุงกองทุนแม่ของแผ่นดินเมื่อปี 2557 ซึ่งใช้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวม (3) กองทุนธนาคารข้าว โดยการให้สมาชิกร่วมกันออมข้าว และแจกจ่ายข้าวให้สมาชิกยืมเพื่อบริโภคยามขาดแคลน (4) กองทุนปุ๋ยเคมี ซึ่งชาวบ้านที่ขาดแคลนปุ๋ยสามารถยืมได้ (5) กองทุนผู้สูงอายุ – ผู้พิการ โดยให้สมาชิกผู้สูงอายุ - ผู้พิการสามารถกู้ยืมเงินไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ครั้งละ 1,000 บาท โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาท/เดือน และ (6) กองทุนสตรี

“ที่ บ้านโสนน้อยเรามองกองทุนเยอะช่วยทั้งชาวบ้านที่ยากจน คนแก่ คนพิการ ใครอยากกู้เงิน ไปประกอบอาชีพก็มาพูดคุยกันได้ มาดูเงื่อนไข มาตกลงกัน ก็ทำให้ชาวบ้านพอจะมีเงินทุนไปลงทุนกันได้ ส่วนใหญ่ก็เอาไปซื้อพันธุ์ข้าว พันธุ์ผักกัน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

“ เราคนจนเมื่อก่อนไม่มีเงินเก็บเลย พอมีการตั้งกองทุนออมทรัพย์ขึ้นก็ดี ช่วยให้คนในชุมชนเรามีเงินเก็บมีสวัสดิการ ชีวิตความเป็นอยู่เราก็ดีขึ้น ลูกเงินอย่างไรก็ยังสามารถกู้ได้ดอกเบี้ยก็ไม่แพง ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

“ การจัดตั้งกองทุนของชุมชนเรามีการแยกประเภทหลายอย่าง เราก็สามารถสมัครสมาชิกได้ อย่างกลุ่มธนาคารข้าว หรือกลุ่มปุ๋ย พอเป็นสมาชิกเขาก็มีสิทธิต่างๆของสมาชิก เช่น สามารถยืมปุ๋ยได้ หรือขอยืมพันธุ์ข้าว หรือพันธุ์พืชต่างๆ หรือสมาชิกบางรายก็มีการขอยืมเงินไปลงทุน เช่น ในกรณีของสมาชิกรายหนึ่งที่เป็นผู้พิการ ซึ่งเขาจะไปกู้เงินจากธนาคารก็ไม่ได้ เพราะเขาไม่มีหลักประกันอะไร พอตอนนี้มีกองทุนของชุมชนเขาก็สามารถกู้ไปทำทุนในการประกอบอาชีพได้ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

2.5 ชุมชนบ้านดงขี้เหล็ก อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

ชุมชนบ้านดงขี้เหล็กมีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน
ดังนี้

1) มีการรวมกลุ่มและเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

แต่เดิมชุมชนบ้านคงจีเหล็กพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนในชุมชนกับธรรมชาติด้วยการเป็นเกษตรกร ทำนา ปลูกผักเลี้ยงชีพ มีการแปรรูปผลผลิต และประกอบกับพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนในชุมชนกับธรรมชาติ ด้วยการเป็นเกษตรกร ทำนา ปลูกผักเลี้ยงชีพ มีการแปรรูปผลผลิต พอนายทุนชาวใต้หวนมาเช่าที่ในตำบลสร้างโรงงานแปรรูปไผ่ตง ยิ่งทำให้ไผ่ตงเป็นที่นิยมปลูกกันมากขึ้น ทำให้ราคาตกต่ำ และต่อมาไผ่ตงตายหมดทั้งตำบล ชาวบ้านเริ่มเกิดปัญหาหนี้สิน ทำให้ต้องกู้ยืมทั้งหนี้นอกระบบและในระบบ ชาวบ้านจึงเริ่มตระหนักถึงการพึ่งพาตนเอง และหันหน้ามาร่วมกันแก้ปัญหา จนเกิดกองทุนหมู่บ้านเพื่อเป็นกองทุนหมุนเวียนขึ้นมาในชุมชน เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาชุมชนเรื่องหนี้นอกระบบและวินัยการใช้เงินของคนในชุมชน

“ ปัจจุบันก็ถือว่าเศรษฐกิจดีขึ้น ตอนที่ไผ่ตงราคาตกคนในชุมชนเป็นหนี้กันมาก เพราะต้องไปกู้เงินนอกระบบมาใช้จ่ายในครัวเรือนและต้องเอาไปหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ แต่ยิ่งทำยิ่งเป็นหนี้ ก็มานั่งคิดกันว่าจะแก้อย่างไร ก็เลยมารวมตัวกันจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านขึ้น ปัจจุบันเศรษฐกิจในครัวเรือนก็ดีขึ้น ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

“ พออะไรขายดีคนก็แห่ปลูกเหมือน ๆ กันหมด ราคาที่ตกเราก็เจอปัญหาแบบนั้น หนีเข้าไผ่ตงมาตายด้วย เอาผู้รู้ที่ไหนมาช่วยแก้ก็ไม่รอด เราก็ต้องสู้ ก็เลยมารวมตัวกันคิดหาวิธีที่จะแก้ไขปัญหาก็มาช่วยกันคิด ระดมสมอง ระดมเงินทุนช่วยเหลือกัน ตอนนี้ก็ดีขึ้น ถือว่าที่ผ่านมาเป็นบทเรียนให้เราเรียนรู้ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

2) มีการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง

ชุมชนมีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนพึ่งตนเอง ตามแนวคิดของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund : SIF) ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันคิด สืบหาข้อมูล วิเคราะห์ปัญหาเพื่อแก้ปัญหาการประกอบอาชีพ และเสริมสร้างคุณภาพชีวิตในระดับครัวเรือน และมีการจัดตั้งกองทุนและสวัสดิการชุมชน เพื่อจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก และคนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต

“ ทุกคนเรียนรู้กันจากปัญหาของชุมชน ช่วยกันวิเคราะห์ปัญหาของเรา และมีการจัดทำแผนชุมชนเพื่อให้ตรงจุดเรามากที่สุด ตอนนี้อย่างทุกคนมีสวัสดิการกันตั้งแต่เกิดจนตาย จากแต่ก่อนที่เราเป็นแค่ชาวไร่ชาวนากัน ไม่มีสวัสดิการอะไร เจ็บป่วยก็ลำบาก ทุกวันนี้ถือว่าชุมชนเราฟื้นขึ้นมาได้มาก ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

“ ปัจจุบันเรามีเงินทุนหมุนเวียนสถาบันการเงินออมทรัพย์เพื่อการผลิตประมาณ 200 ล้านบาท มีสวัสดิการชุมชน มีแผนชุมชนของเรา มีการนำทรัพยากรที่มีอยู่ของเรามาสร้างมูลค่า ซึ่งทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดีขึ้น ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

“ เรามีการระดมความคิดเห็นร่วมกันในการจัดทำแผนชุมชน ทำให้เรารู้ความต้องการของเรา เหมือนมีเข็มทิศ แผนที่ชี้ทางว่าเราควรเดินกันทางไหน ทำอย่างไรจะได้แก้ปัญหาชุมชนให้ยั่งยืนได้ ก็เรียนรู้ปรับกันมาตลอดจนตอนนี้ก็ลงตัวแล้ว ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

2.6 ชุมชนบ้านสองพี่น้อง อำเภอกำแพง จังหวัดจันทบุรี

ชุมชนบ้านสองพี่น้องมีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

1) มีการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

จากการที่ชุมชนต้องประสบปัญหาหาค่าพืชผลตกต่ำ ปัญหาความยากจน ปัญหาสุขภาพที่มาจากความเสื่อมโทรมจากการตกค้างของสารเคมี ทำให้ผู้นำแต่ละหมู่บ้านเริ่มปรึกษาหารือกันถึงปัญหาของแต่ละหมู่บ้าน และแนวทางแก้ไข โดยเริ่มจากการจัดประชุมผู้นำสัญจรเดือนละ 1 ครั้งเวียนตามหมู่บ้านจนครบ 17 หมู่บ้าน ซึ่งจะมีผู้นำในทุกหมู่บ้านเข้าร่วมเพื่อแลกเปลี่ยนและรับรู้ปัญหาซึ่งกันและกัน จากนั้นจะจัดเวทีเพื่อระดมความคิดเห็นจากผู้นำ และตัวแทนชาวบ้านเพื่อนำมากำหนดแผนชุมชนและเป้าหมายในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน เมื่อได้ข้อสรุปผู้นำชุมชนก็จะจัดให้มีการทำเวทีประชาคมหมู่บ้านเพื่อนำแผนมากำหนดวิธีการในการทำงานแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพโอท็อป กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต การรวมกลุ่มกันของชาวชุมชนตำบลสองพี่น้องมีความสามัคคีและเข้มแข็ง ในที่สุดก็ได้มีการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลสองพี่น้อง เมื่อปี 2552 โดยได้มีการทำงานเชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคีอย่างหน่วยงานราชการ/อปท. เครือข่ายเกษตรอินทรีย์ สมัชชาสุขภาพ ในการพัฒนาชุมชนและผลผลิตทางการเกษตรและได้มีการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ มาโดยตลอด

“เมื่อก่อนชุมชนเราติดกับคักทางเศรษฐกิจในการเพาะปลูก อะไรที่เขาว่าดีเราก็ปลูกและใช้สารเคมีเร่ง เพื่อให้ได้ผลผลิตมาก ปรากฏว่าดินเราเสียหายคนที่กินเข้าไปก็สุขภาพเสีย แทนที่จะมีรายได้เพิ่มขึ้น กลับยิ่งแย่ เราก็หันหน้ามาพูดคุยกันรวมตัวกัน ตอนนี่ก็แก้ปัญหาไปได้ ทุกอย่างตอนนี้เราเป็นเกษตรอินทรีย์”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 22 ธันวาคม 2560)

“หลังจากที่มารวมตัวกันและอยากให้ทุกบ้านมีส่วนร่วมเราก็เลยจัดให้มีการประชุมแบบผู้นำสัญจร สลับไปประชุมให้ครบทุกหมู่บ้าน เพื่อทุกคนจะได้มีส่วนร่วม ไม่ต้องเดินทางไกล ก็ได้รับการตอบรับดี ทุกคนมีการนำเสนอ ช่วยกันคิดหาทางแก้ไข และก็ทำให้เรารู้จักกันมากขึ้น”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 22 ธันวาคม 2560)

“เวลาจะทำอะไรที่เป็นเรื่องใหญ่ ๆ เรามีการจัดประชามหมู่บ้าน อย่างตอนที่เราจะแก้ปัญหาครั้งแรกก็มีการประชามเพื่อทำแผนแก้ไขปัญหของชุมชน มันก็ทำให้เราได้วิธีแก้ปัญหาที่ตรงจุด ก็สามารถแก้ได้เร็ว และยั่งยืน”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 22 ธันวาคม 2560)

2) ขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาพัฒนาชุมชน

กิจกรรมที่เกิดจากการรวมตัวของชาวบ้าน ปราชญ์ชุมชน และผู้นำชุมชน หลัก ๆ ที่เป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย

(1) กิจกรรมการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ โดยก่อเกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ จำนวน 12 หมู่บ้าน จาก 17 หมู่บ้าน โดยระดมเงินทุนในการดำเนินงานจากประชาชนในพื้นที่หมู่บ้าน/ ตำบล และจากการบูรณาการเงินโครงการ SML มีการสร้างงานสร้างรายได้ และบริหารจัดการให้เกิดผลกำไรที่สามารถปันผลให้แก่สมาชิก เป็นรายได้เสริมให้แก่ครัวเรือนอีกทางหนึ่ง ปัจจุบันร่วมกับเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่จังหวัดจันทบุรี จัดทะเบียนเป็นสหกรณ์เกษตรอินทรีย์จังหวัดจันทบุรี

(2) กิจกรรมการทำนาข้าวอินทรีย์วิถีพุทธ

ชุมชนได้น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาผสมผสานกับการดำเนินงานเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ และเครือข่ายสมาชิกสุขภาพ ด้วยการนำนโยบายสำคัญของจังหวัดทางด้านเกษตรปลอดสาร อาหารปลอดภัย การแก้ไขปัญหาความยากจน การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก และการพลิกฟื้น/ พัฒนาสิ่งแวดล้อม มาขยายผลการปฏิบัติให้ประชาชนเห็นเป็นรูปธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

“เรามีการจัดกิจกรรมร่วมกันของทุกหมู่บ้าน โดยเน้นเรื่องของเกษตรอินทรีย์ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้สามารถพัฒนาพื้นที่ทำกินได้อย่างยั่งยืน”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 22 ธันวาคม 2560)

“ เน้นการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยผู้นำหลัก ๆ ก็เป็นกลุ่มปราชญ์ชุมชน กลุ่มผู้นำ เรามีการทำวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์-ชีวภาพ อันนี้ประสบความสำเร็จมาก ก็ได้รางวัลมากมาย ขยายใหญ่โต มีการปันผลกำไรให้สมาชิก ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 22 ธันวาคม 2560)

“ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์-ชีวภาพ มีชาวบ้านเป็นสมาชิกจำนวนมาก ปันผลกำไรให้สมาชิกทุกปี ตอนนี้อยู่ถือว่าเป็นรายได้เสริมให้ครอบครัวได้เลย และตอนนี้ก็ยกระดับโดยได้จดทะเบียนเป็นสหกรณ์เกษตรอินทรีย์จังหวัดจันทบุรีด้วย ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 22 ธันวาคม 2560)

2.7 ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาวมีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน fy'ouh

1) การรับรู้และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยน้ำขาวมีการรับรู้และตระหนักปัญหาร่วมกัน ทั้งในส่วนของ การเข้ามาตัดไม้ทำลายป่าของกลุ่มนายทุนสัมปทานป่าไม้ในช่วงปี พ.ศ. 2525 – พ.ศ. 2529 ซึ่งผู้นำท้องถิ่นได้เป็นแกนนำในการพูดคุยให้ชาวบ้านได้ตระหนักร่วมกันถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากที่ป่าชายเลนในพื้นที่ถูกทำลาย และร่วมกันออกมาเดินขบวนเพื่อคัดค้านการทำสัมปทานป่าไม้ของนายทุน จนในที่สุดก็สามารถขับไล่ นายทุนออกไปจากพื้นที่ได้ นอกจากนี้ในช่วงปี พ.ศ. 2541 – พ.ศ. 2545 ยังเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าชายเลน และการเข้ามาจับสัตว์น้ำบริเวณแนวชายฝั่งและในลำคลองของเรืออวนรุนและเรือคราดหอย ทำให้สภาพแวดล้อมบริเวณชายฝั่งและในลำคลองเสื่อมโทรมลง จำนวนสัตว์น้ำลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ผู้นำและชาวบ้านในชุมชนจึงได้มารวมกลุ่มกันเพื่อพูดคุยปรึกษาหารือในเรื่องสภาพปัญหาร่วมกัน

“ ตอนแรกชาวบ้านก็ไม่รู้ว่าเรืออวนรุนที่ใช้ในการประมงจะไปทำลายแหล่งป่าชายเลน พอรู้ทุกคนก็มาคุยกันแล้วก็ทำความเข้าใจร่วมกันว่า ในการหาวิธีอื่น จะได้ไม่ทำลายป่าชายเลนของชุมชน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2561)

“ ป่าชายเลนเราเสื่อมโทรมมากเมื่อก่อน ทั้งปัญหาแต่เดิมที่กลุ่มนายทุนเข้ามาบุกรุก และพวกเราเองที่ใช้เรืออวนรุน เรือคราดหอยรुक้าเข้าไป ทำให้แย่งไปอีก แต่ชาวบ้านก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ก็ต้องทำมาหากิน

แต่ผ่านมาระยะหนึ่งมันกระทบ คือเมื่อป่าชายเลนมันเสื่อมโทรมมาก สัตว์น้ำก็ลดจำนวนลงก็ยิ่งแย่ไปใหญ่เลยมารวมตัวกันมาสร้างความเข้าใจว่าเราควรจัดการอย่างไร ทั้งในเรื่องการจับสัตว์น้ำ และการอนุรักษ์ป่าชายเลนด้วย ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2561)

2) มีการบูรณาการกับเครือข่ายชุมชนอื่น ๆ

ชาวบ้านร่วมกันหาแนวทางแก้ไข โดยได้มีการพูดคุยทำความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชนอื่นที่ประกอบอาชีพเรืออวนรุนและเรือคราดหอย เพื่อให้หาวิธีการจับสัตว์น้ำด้วยวิธีอื่น และร่วมกันกับชุมชนใกล้เคียงร่วมกับท้องถิ่นในการอนุรักษ์ป่าชายเลน

“ ก็มีการตกลงกันว่าเราจะจับปลา หาสัตว์น้ำด้วยวิธีการที่ไม่ไปกระทบปลาหรือสัตว์น้ำในฤดูวางไข่หรือพวกลูกปลา และจะช่วยกันอนุรักษ์ป่าชายเลนเพื่อจะได้เพิ่มจำนวนสัตว์น้ำ และก็มีการประชุมกับชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้กัน ทำประมงเหมือนกัน เพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน และติดต่อท้องถิ่นในการจัดทำโครงการอนุรักษ์ป่าชายเลน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2561)

“ ชุมชนใกล้เคียงให้การต้อนรับดีนะ เพราะเขาก็เจอปัญหาเดียวกัน ท้องถิ่นก็ลงมาช่วยเหลือเรื่องความรู้ เครื่องไม้เครื่องมือดี ส่วนชาวบ้านเองก็มาร่วมมือกัน ตอนนี้สภาพป่าชายเลนและสัตว์น้ำก็ดีขึ้น ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2561)

3. ผลการศึกษาปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออก

3.1 ชุมชนบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านช่อง มีดังนี้

1) การให้ความร่วมมือของประชาชนในชุมชนในการขับเคลื่อนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

ชุมชนบ้านช่องได้นำหลักการดำเนินงาน ที่เรียกว่า 5 ประสานไปสู่ชุมชนจัดการตนเอง โดยเกิดจากการทำงานและการประสานเชื่อมร้อยของ 5 ภาคส่วน ประกอบด้วย

- (1) เทศบาลตำบลบ้านช่อง
- (2) ผู้นำชุมชน
- (3) กลุ่มและองค์กรชาวบ้านในชุมชน
- (4) หน่วยงานราชการในท้องถิ่น เช่น สำนักงานเกษตรอำเภอ ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 7 สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จ.ฉะเชิงเทรา
- (5) หน่วยงานภาคีภายนอก

2) มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

ชุมชนได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริมาปรับใช้ โดยเน้นการนำปัญหาของชุมชนมาเป็นหลักในการร่วมกันคิดหาร่วมกันทางแก้ไขปัญหาโดยคนในชุมชน เพื่อนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง ส่งผลทำให้คนในชุมชนบ้านช่องวันนี้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากการทำเกษตรแบบพอเพียง มีรายได้ที่เพิ่มขึ้น รายจ่ายลดลง

“ คนในชุมชนให้ความร่วมมือ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เราจึงพลิกฟื้นวิกฤตขึ้นมาได้ และก็มีหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ สถานศึกษาเข้ามาช่วยเหลือให้ความรู้คนในชุมชนมากขึ้น เราก็ได้แนวทางในการนำมาปรับใช้จนทุกวันนี้ชีวิตคนในชุมชนดีขึ้นมาก ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2561)

“ เราทุกคนมีเป้าหมายเหมือนกัน คือต้องการให้ชีวิตดีขึ้น หมดหนี้สิน ก็ร่วมกันคิดหาทางแก้ไข นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ พร้อมกับพากันออกไปหาความรู้ว่าที่ชุมชนอื่น ๆ เขาทำกันอย่างไร และได้พี่เลี้ยงจากส่วนราชการต่าง ๆ มาช่วย ก็ทำให้เราสามารถก้าวพ้นปัญหาและต่อ ยอดมาได้จนทุกวันนี้ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2561)

“ การแก้ปัญหาของชุมชนที่สำเร็จในวันนี้มาจากการที่ทุกคนมาร่วมพูดคุยกัน มาร่วมกันหาทางแก้ไขกันอย่างจริงจัง และการที่เราเดินตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง วันนี้ชุมชนเรามีรายได้เพิ่มขึ้นทุกครอบครัว หนี้สินก็ลดลงจากแต่ก่อนมาก คนในชุมชนก็มีความสุขมากขึ้น ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2561)

3.2 ชุมชนบ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอปอทอง จังหวัดชลบุรี

ปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านทุ่งน้อย มีดังนี้

1) ชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วม

คนในชุมชนเกิดจากการเรียนรู้และเน้นการปฏิบัติอย่างแท้จริง เน้นการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน โดยมีหลักในการบริหารจัดการชุมชนให้เกิดความสงบสุข และเกิดระเบียบ จนได้รับการกล่าวขานว่าเป็น “ชุมชนสีขาว”

2) มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

ชุมชนมีการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับพื้นที่และครัวเรือน โดยนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของชุมชน โดยจัดแบ่งเนื้อที่ที่มีอยู่ในหมู่บ้านให้แต่ละครัวเรือนมาทำการเกษตรผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปโดยไม่มีสิทธิครอบครองพื้นที่แห่งนี้

3) มีศูนย์เรียนรู้ของชุมชนทำให้เกิดการพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้

มีการพัฒนาชุมชนให้เป็นหมู่บ้านโอทอปเพื่อการท่องเที่ยวด้านผ้าบาติก และมีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบให้ผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาได้

“สิ่งที่ทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาอันดับแรกเลยคือ ทุกคนให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา และมีการขับเคลื่อนกันอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ก็ทำให้เห็นพลังของความสามัคคีจนทำให้ชุมชนได้รับขนานนามว่าเป็นชุมชนสีขาว”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

“กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนก็จะยึดแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลัก จะมีการแบ่งพื้นที่ให้แต่ละครัวเรือนได้ทำกิน ซึ่งทุกคนจะได้ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเข้ามาทำกิน ก็จะทำให้ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน แบ่งปันกัน เหลือกินก็เอาไปขายสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

“ปัจจุบันชุมเรากลายเป็นศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบที่มีชุมชนต่าง ๆ เข้ามาศึกษาดูงานกันมาก เราเองก็ต้องทำให้ดีขึ้นเพื่อพัฒนาต่อไป และเน้นให้เกิดความยั่งยืน”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

3.3 ชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านจำรุง มีดังนี้

- 1) ชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มีภูมิปัญญาหลากหลายสาขาอาชีพ และกลุ่ม/องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง
- 2) มีการสืบสานประเพณี และวัฒนธรรมของหมู่บ้านจากรุ่นสู่รุ่น
- 3) มีผู้นำที่เข้มแข็งและมีภาวะผู้นำ และมีกลุ่มผู้นำตามธรรมชาติช่วยขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน
- 4) มีแหล่งเงินทุนในการหมุนเวียนให้คนในชุมชนใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ กองทุนหมู่บ้าน และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนของสมาชิกทุกคนในชุมชน
- 5) มีศูนย์เรียนรู้ของชุมชนทำให้เกิดการพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้และมีสถานีวิจัยชุมชนที่คอยประชาสัมพันธ์ข่าวสารของทางราชการให้ประชาชนได้รับทราบโดยทั่วกัน

“ชุมชนเรามีผู้นำที่เก่งและเข้มแข็ง สามารถรวมกลุ่มคนในชุมชนให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และขับเคลื่อนชุมชนให้เป็นที่ยอมรับและแก้ปัญหของชุมชนได้”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

“ปัจจุบันเรามีการเน้นการทำงานทอ้งเที่ยว และการเกษตรควบคู่กัน และเป็นศูนย์ศึกษาดูงานด้วย ชุมชนเราได้รับการยอมรับจากชุมชน หน่วยงานราชการ และสถานศึกษาต่าง ๆ โดยมีหน่วยงานที่เคยมาเที่ยว ชุมชนเรา มาดูงานต่าง ๆ เยอะมาก”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

“เรามีกองทุนต่าง ๆ ที่เป็นสวัสดิการให้คนในชุมชน ที่ได้มาจากการทำกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ ก็เอามาช่วยเหลือดูแลกัน ในชุมชนก็ทำให้ทุกคนมีทั้งเงินออม มีสวัสดิการ มีปันผลจากการเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ด้วย”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

3.4 ชุมชนบ้านโสนน้อย ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านโสนน้อย มีดังนี้

- 1) ผู้นำชุมชนมีความเสียสละ มีภาวะผู้นำ
- 2) ชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน
- 3) มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อส่งเสริมการออม และเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนให้แก่สมาชิกทุกคนในชุมชน
- 5) มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
- 6) มีศูนย์เรียนรู้ของชุมชนทำให้เกิดการพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้

“ผู้นำของเราต้องยอมรับว่าเก่ง ขยัน พยายามขับเคลื่อนคนในชุมชน ทำทุกอย่างเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างให้คนในชุมชนยอมรับ และสามารถรวมตัวกันได้”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

“ชุมชนเรามีการจัดตั้งกองทุนเพื่อสวัสดิการของคนชุมชน สมาชิกสามารถกู้ยืมเงินนำไปประกอบอาชีพได้ มีสวัสดิการต่าง ๆ แก่สมาชิก และการส่งเสริมการออมแก่ชาวบ้านในชุมชน อย่างกองทุนธนาคารข้าว ก็ให้สมาชิกร่วมกันออมข้าว และแจกจ่ายข้าวให้สมาชิกยืมเพื่อบริโภคยามขาดแคลน คนแก่ คนพิการก็มีกองทุนไว้กู้ยืมและเป็นสวัสดิการได้”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

“ชุมชนเรามีศูนย์การเรียนรู้หลายฐาน ไม่ว่าจะเป็นฐานเรียนรู้โรงสีข้าวชุมชน ฐานเรียนรู้บ่อเลี้ยงปลา สวาย ฐานเรียนรู้โรงเรียนเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ ฐานเรียนรู้โรงเรียนหมูหลุม ฐานเรียนรู้โรงเรียนเลี้ยงไก่พื้นเมือง ฐานเรียนรู้การเลี้ยงปลาตกในบ่อดิน ฐานเรียนรู้การปลูกผักอินทรีย์ ฐานเรียนรู้การปลูกปาล์ม และฐานเรียนรู้การทำน้ำหมักชีวภาพ แต่ละฐานก็มีไว้ให้ความรู้คนในชุมชนและคนนอกชุมชนที่สนใจก็เข้ามาเรียนรู้ได้”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

3.5 ชุมชนบ้านดงขี้เหล็ก อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

ปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดงขี้เหล็ก มีดังนี้

1) ชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของชุมชน มีจุดยืนของตนเองที่ชัดเจน เมื่อเข้าร่วม โครงการฯ จึงมีการประชุม เพื่อจัดตั้งคณะกรรมการ โครงการฯ ซึ่งเป็นตัวแทนจาก 14 หมู่บ้านร่วมกันวางแผนกับเจ้าหน้าที่ในการลงพื้นที่ โดยเน้นการทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ แนวคิด เป้าหมาย และขั้นตอนการดำเนินงาน โครงการฯ และเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมมากที่สุด รวมถึงจัดเวทีสัญจรระดับหมู่บ้าน เพื่อค้นหาปัญหา ศักยภาพ ของชุมชน

2) มีการส่งเสริมการออมเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนของสมาชิกทุกคนในชุมชน โดยการบริหารจัดการเงินกองทุน เช่น สถาบันการเงินออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านขอนแก่นเป็นแม่บ้านขยายฐานกลุ่มออมทรัพย์ไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ โดยมีกิจกรรมต่างๆเป็นตัวเชื่อมโยงกับชุมชน เกิดเงินทุนหมุนเวียนให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพ เศรษฐกิจในชุมชนมีความคล่องตัวและเข้มแข็ง ทำให้มีสวัสดิการและเงินปันผลให้แก่สมาชิก

3) มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

4) มีศูนย์เรียนรู้ของชุมชนทำให้เกิดการพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้

“ ปัจจุบันเรามีการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนอย่างเข้มแข็ง มีการทำสัญจรไปตามหมู่บ้าน เพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมและรับรู้กิจกรรมของชุมชน ผู้นำอยากให้การดำเนินกิจกรรมหรือการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เป็นไปเพื่อตอบโจทย์ชุมชนอย่างแท้จริง ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

“ มีการตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการกองทุนต่าง ๆ ให้กับสมาชิก ไว้เป็นเงินออม และเงินทุนหมุนเวียน ชาวบ้านก็เหมือนมีหลักประกัน ลูกเงินก็มาพูดคุยกันได้ ก็ทำให้เกิดสภาพคล่องในการทำงานของคนในชุมชนด้วย ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

“ สุดท้ายแล้วการเดินทางรอยเท้าในหลวง ร.9 นำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ดีที่สุด เราต้องรู้จักตัวเอง รู้ว่าเรามีอะไร จะใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไร หันกลับมามองตรงนี้ หนี้สินลดไปเลย ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 6 ธันวาคม 2560)

3.6 ชุมชนบ้านสองพี่น้อง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

ปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านสองพี่น้อง มีดังนี้

- 1) การให้ความร่วมมือและร่วมแรงร่วมใจเป็นอย่างดีจากผู้นำและสมาชิกในชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
- 2) มีผู้นำที่มีความสามัคคีกันในหมู่ผู้นำและเป็นผู้ที่มีจิตอาสา จึงทำให้การขับเคลื่อนกระบวนการการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
- 3) การให้ความร่วมมือและการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ และภาคเอกชนในพื้นที่ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
- 4) มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
- 5) มีศูนย์เรียนรู้ของชุมชนทำให้เกิดการพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้

“ชุมชนเราจะอยู่กันแบบช่วยเหลือกันใครมีอะไรก็ไปร่วมด้วยช่วยกัน หรือทางท้องถิ่นมีอะไรต้องการให้ชุมชนร่วมด้วยเราก็ไปร่วมกันไป ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรม งานบุญประเพณีต่าง ๆ ซึ่งท้องถิ่นเองก็ดูแลใส่ใจชาวบ้านดี ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, วันที่ 5 มีนาคม 2561)

“เราได้รื้อฟื้นนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาปฏิบัติและขยายผลโดยการณรงค์ ส่งเสริมวิถีชีวิตและพัฒนาตำบลตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและด้านเกษตรอินทรีย์ เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินและความยากจนแก่เกษตรกรและประชาชน จนปัจจุบันทุกหมู่บ้านเราได้ เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงเต็มพื้นที่ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, วันที่ 5 มีนาคม 2561)

“ชุมชนมีศูนย์เรียนรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่หมู่ 12 เรียกว่าฐานการเรียนรู้ และศูนย์กิจกรรมธรรมชาติ ที่หมู่ที่ 2 ด้านเกษตรอินทรีย์ ที่หมู่ที่ 7 ผลิตภัณฑ์ OTOP พริกไทยดำปลอดเชื้อจุลินทรีย์และเกษตรอินทรีย์-ชีวภาพ แล้วก็สอนชาวบ้านให้เรียนรู้นำไปปฏิบัติก็ได้ผลดีมาก ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, วันที่ 5 มีนาคม 2561)

“มีหน่วยงานภาครัฐ ละท้องถิ่นในพื้นที่เข้ามาให้ความรู้ ช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ชุมชนอย่างต่อเนื่อง เราก็สามารถแก้ปัญหาได้เร็วเพราะภาคราชการเอาด้วย ถือว่าเป็นการบูรณาการร่วมกันแบบเครือข่าย ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, วันที่ 5 มีนาคม 2561)

3.7 ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

ปัจจัยความสำเร็จของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว มีดังนี้

1) การให้ความร่วมมือและร่วมแรงร่วมใจเป็นอย่างดีจากผู้นำและสมาชิกในชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

2) การให้ความร่วมมือและการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ และภาคเอกชนในพื้นที่ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

“คนในชุมชนมีความเข้าใจในปัญหาร่วมกัน ก็ทำความเข้าใจกันง่าย เรียกมาประชุมร่วมกันก็มาช่วยกันคิดแบบชาวบ้านนี้แหละ แต่ก็ได้เห็นความสามัคคีที่ชัดเจน”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2561)

“การที่เราจะสามารถขับเคลื่อนกิจกรรมบางอย่างได้ คนในชุมชนต้องให้ความร่วมมือกันก่อนเป็นลำดับแรกเลย นี่คือหัวใจของความสำเร็จเลย และผู้นำเองก็ต้องมีความเสียสละ ซึ่งพอเราทุกคนได้ทำความเข้าใจร่วมกันทุกคนก็ช่วยเหลือกันให้ความร่วมมือกับกิจกรรมทุกอย่างของชุมชน พวกเราจึงได้ก้าวข้ามปัญหามาได้”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2561)

“ตอนนี้ก็มีท้องถิ่น ส่วนราชการ และสถานศึกษาคอยให้การสนับสนุนเรื่ององค์ความรู้ เครื่องมือ เครื่องมือต่าง ๆ อยู่ ก็นับว่าเราโชคดี ก็ทำให้เราแก้ปัญหาได้เร็วขึ้น”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2561)

4. ผลการศึกษาปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของประชาชนในชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออก

4.1 ชุมชนบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านช่อง มีดังนี้

- 1) ปัญหาการไม่สามารถจัดการกลุ่มที่มีสมาชิกจำนวนมาก เช่น กรณีของกลุ่มเพาะเห็ดฟางที่เคยมีจำนวนสมาชิกมากกว่า 1,000 ราย และเคยประสบปัญหาหลาย ๆ เรื่องในด้านการจัดการกลุ่ม
- 2) ปัญหาการเข้ามาถือครองที่ดินของนายทุนและคนจากพื้นที่อื่น ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมจากสมาชิกของชุมชนในกลุ่มนี้มีค่อนข้างน้อย

“ตอนนี้มีนายทุนมาถือครองที่ดินเยอะ แล้วก็มีคนนอกเข้ามาเยอะก็กลัววันหนึ่งชาวบ้านขายกันหมดหรือเป็นของนายทุนหมด ชุมชนเราก็จะไม่เหลือที่ทำกิน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2561)

“ตอนนี้เราขาดองค์ความรู้ในการจะบริหารกลุ่ม เคยมีตอนที่กลุ่มเห็ดฟางโตมาก ๆ มีสมาชิกเป็นพันคนสุดท้ายก็ไปไม่รอด ก็ไม่อยากจะให้เป็นแบบนี้เพราะกว่าเราจะก่อตั้งกันมาได้มันยาก อยากหากคนมาช่วยสอนช่วยดูแลเรื่องระบบการบริหารจัดการที่ดี ๆ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2561)

“บางทีพอเวลากลุ่มมันโตมาก ๆ บางคนเขาเห็นขายดี เขาก็แยกออกไปทำเอง ก็ทำให้กลายเป็นกลุ่มย่อยมากมาย ก็ทำให้แย่งตลาดกันเอง ตอนนี้ก็ต้องกลับมาหันมองเรื่องการบริหารจัดการเรื่องของกลุ่มให้มากขึ้น ตอนนี้ก็คิดว่าแต่ก่อน แต่ก็ต้องปรับต้องไขไปเรื่อย ๆ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2561)

4.2 ชุมชนบ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี

ปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านทุ่งน้อย มีดังนี้

- 1) ปัญหาการไม่สามารถปลูกพืชขึ้นต้นได้ในแปลงที่ดินสาธารณะที่ใช้ทำกิน ทำให้ไม่มีผลผลิตที่สามารถเก็บเกี่ยวได้โดยไม่ลงทุนลงแรงใหม่ทุกครั้ง
- 2) ปัญหาการขาดแคลนเยาวชนและกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เข้ามามีส่วนร่วมและสืบทอดกิจกรรมด้านการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

“ชาวบ้านในชุมชนต้องปลูกพืชหมุนเวียน เพราะเป็นที่ดินสาธารณะที่ทุกคนมีสิทธิเข้ามาทำกินได้ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นพืชผักเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่กินได้ขายได้บ้าง จะไม่ใช่พวกไม้ผลหรือไม้ที่เก็บดอกออกผลได้ระยะยาว ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

“เราต้องสร้างคนรุ่นใหม่มาสานงานต่อ เพราะงานที่เสียสละแบบนี้ก็เชื่อว่าหากคนที่อยากทำได้ง่าย ๆ เพราะต้องทุ่มเท ยิ่งเด็กรุ่นใหม่ี่ยากเลย ส่วนใหญ่เขาก็จะมีความฝันของเขา อยากไปทำงานในเมืองบ้าง อยากทำธุรกิจเองบ้าง ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 20 ธันวาคม 2560)

4.3 ชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านจำรุง มีดังนี้

1) ระดับการรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาชุมชนของผู้นำและชาวบ้านในระยะแรกยังมีความแตกต่างกันมาก ทำให้ในระยะแรกความร่วมมือของชาวบ้านมีค่อนข้างน้อย แต่ค่อยๆเพิ่มขึ้นเมื่อปรากฏผลความสำเร็จในการส่งเสริมความเข้มแข็ง

2) ปัญหาการจัดการและการเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงผู้นำ ซึ่งทางชุมชนไม่ได้มีการดำเนินการในเรื่องนี้ไว้ล่วงหน้า ทำให้กระบวนการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้องชะงักตัวลงไปในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำ

“ ตอนแรก ๆ ชาวบ้านเขาก็ไม่ค่อยเชื่อนะว่าพวกผู้นำจะทำได้จริง ตอนนั้นก็ทำงานลำบากหน่อย เพราะความที่ทุกคนมีหนี้ก็จะให้ความสำคัญกับการทำมาหากินใช้หนี้ กว่าจะรวมกันได้ขนาดนี้ยากมาก แต่ตอนนี้กลายเป็นผู้นำบอกอะไรเอาด้วยหมดเลยนะ ตอนนี้ก็มองหาคนที่จะมาสานงานต่อ ก็ยากอีกทั้งหากคนยาก และก็ไม่รู้ชาวบ้านเค้าจะให้ความร่วมมือแค่ไหน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 14 มกราคม 2561)

4.4 ชุมชนบ้านโสนน้อย ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านโสนน้อย มีดังนี้

1) ความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชนถึงแม้จะมีความร่วมมือดี แต่ก็ยังไม่กระจายอย่างทั่วถึง ด้วยสาเหตุของการประกอบอาชีพที่ชาวบ้านต่างต้องให้ความสำคัญ จึงทำให้บางครั้งประสบปัญหาในการระดมความคิดเห็นจากชาวบ้านกลุ่มใหม่ ๆ ซึ่งส่วนใหญ่มีภาระในการประกอบอาชีพ จึงยังคงเป็นผู้เข้าร่วมในกลุ่มเดิม ซึ่งอาจจะทำให้ขาดความคิดสร้างสรรค์ในเรื่องใหม่ ๆ

2) คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยนิยมทำการเกษตร อาจจะทำให้ขาดผู้นำในการสานต่อกิจกรรมต่าง ๆ

“ เวลาที่จะมีการระดมความคิดเห็น ตอนนี้ก็พยายามจะหาวันเวลาที่กลุ่มคนทำงานเขาจะเข้าร่วมได้มากขึ้น อยากรู้ความคิดเห็นที่หลากหลายขึ้น และอยากให้เป็นข้อคิดเห็นที่มาจากทุกกลุ่ม จะได้นำมาดำเนินกิจกรรมแก่ไขกัน ได้ตรงจุด ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

“ ทุกวันนี้คนรุ่นใหม่เราก็นิยมไปทำงานในเมืองเศรษฐกิจต่าง ๆ กันเยอะ ที่เหลือก็ผู้เฒ่าผู้แก่ เด็กน้อย อยากรู้คนรุ่นใหม่ ๆ ที่จะมาทำงานชุมชนต่อ แต่ก็ต้องใช้เวลาในการฝึกฝนต้องมาคลุกคลี เพราะวันหนึ่งเราก็ต้องเปลี่ยนมือกันทำงาน ตอนนี้ก็มิมอง ๆ ไว้อยู่แต่ก็ฝึกฝนไปก่อน”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

4.5 ชุมชนบ้านดงขี้เหล็ก อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

ปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดงขี้เหล็ก มีดังนี้

1) ปัญหาการขาดแคลนเยาวชนและกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เข้ามามีส่วนร่วมและสืบทอดกิจกรรมด้านการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

2) การบริหารจัดการระบบน้ำ ต้องมีแผนและกำลังคนที่จะต้องช่วยกันดูแลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

“ ตอนนี้เราทำไว้ดี วางรากฐานไว้ แต่ก็หวังว่าในอนาคตที่เราทำไม่ไหว ลูกหลานเราจะมีใครอยากมาสานต่อหรือไม่ เพราะงานตรงนี้เหนื่อย และต้องเสียสละมาก ค่าตอบแทนอะไรก็มี มีแต่ช่วยกันพัฒนาชุมชนเราได้เท่านั้น ก็หวังว่าคนรุ่นใหม่เขาจะเอากันไหม ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

“ ระบบบริหารจัดการน้ำตอนนี้เราวางไว้อย่างดีแล้ว แต่ก็ต้องมีคนที่มาคอยช่วยกันดูแล เช่นพวกการขุดลอกคลองต่าง ๆ เราก็ทำสม่ำเสมอเพื่อป้องกันน้ำท่วม และการกักเก็บน้ำไว้ใช้ยามฤดูแล้ง อันนี้ก็กังวลเรื่องการบริหารจัดการอยู่ ว่าอนาคตพอเปลี่ยนผู้นำจะเป็นอย่างไร ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2560)

4.6 ชุมชนบ้านสองพี่น้อง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

ปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านสองพี่น้อง มีดังนี้

1) การที่กลุ่มคนรุ่นใหม่ในชุมชนสำเร็จการศึกษาในระดับสูง ไม่นิยมกลับมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ ทำให้อาจไม่มีผู้นำที่จะมาสานต่อกิจกรรมการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

2) การขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาของประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ปัญหาน้ำท่วม-ฝนแล้ง เป็นต้น ยังไม่ค่อยได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับประเทศ

“ คนในชุมชนร่วมมือกันดี ท้องถิ่น ส่วนราชการในพื้นที่ก็สนับสนุนเราดี ยังขาดส่วนระดับประเทศที่อาจจะยังต่อกันไม่ติด ซึ่งถ้ามีวิธีการเชื่อมโยงกันได้ การแก้ไขปัญหาของชุมชนจะยั่งยืนและยิ่งไปได้เร็วกว่านี้ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, วันที่ 5 มีนาคม 2561)

“ เรามีมหาวิทยาลัยใกล้ ๆ เยอะ เด็ก ๆ พอเรียนจบกันมาสูง ๆ ให้มาตัวดำเป็ยกเหงื่อในสวนก็ไม่ค่อยเอากันแล้ว ตอนนี้กลับมาที่มาแปรรูปกันมากกว่ามาทำเกษตร ก็ยังเป็นห่วงนะว่าในอนาคตใครจะมาสานต่อ ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, วันที่ 5 มีนาคม 2561)

4.7 ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

ปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว มีดังนี้

1) ยังขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐระดับประเทศ ที่จะเข้ามาช่วยเหลือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) ระดับความเข้าใจในปัญหาของชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่บริเวณใกล้เคียง อาจยังไม่มากพอ และอาจหย่อนยานในเรื่องของการจัดการปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน และการจับสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่ง

“ชุมชนเราก็อำนาจเต็มที่ในการแก้ไขปัญหาเพราะเรามีกลุ่มผู้นำในการขับเคลื่อนจริงจัง แต่ก็ยังกังวลชุมชนใกล้เคียง แม้จะมีการทำความเข้าใจกันแล้ว แต่ก็ไม่แน่ใจว่าเขาจะจริงจังสมำเสมอมั้ย เพราะปัญหานี้เราแก้แค่ชุมชนเดียวคงไม่ได้ คงต้องช่วยกันในการดูแล ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2561)

“ถ้ามีหน่วยงานภาครัฐระดับประเทศมาให้ความช่วยเหลือ หรือชี้แนะเพิ่มเติมก็จะเป็นการดีเพราะจะได้ขยายวงกว้างไปได้มากยิ่งขึ้น เราก็จะแก้ปัญหาได้เร็ว คงต้องบูรณาการร่วมกันในหลาย ๆ หน่วยงาน ”

(ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2561)

5. ผลการศึกษา แนวทางการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกและในภาคอื่น ๆ ของประเทศ

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนของทั้ง 7 ชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งสามารถนำไปเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออก และในภาคอื่น ๆ ของประเทศ ได้ดังนี้

(1) การรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาร่วมกัน

(1.1) คนในชุมชนร่วมพูดคุยปรึกษาปัญหาร่วมกัน

(1.2) คนในชุมชนร่วมกันประเมินปัญหา

(1.3) คนในชุมชนตระหนักถึงปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง

(2) ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา

(2.1) ชุมชนมีการจัดประชุมกลุ่มย่อยในระดับหมู่บ้านเพื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหา

(2.2) นำข้อสรุปจากการจัดประชุมย่อยระดับหมู่บ้านมาจัดประชุมร่วมกันในระดับชุมชน เพื่อสรุปถึงปัญหาที่แท้จริงของชุมชน

(3) ร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไข

(3.1) มีการจัดประชุมสัญจรตามหมู่บ้านเพื่อระดมความคิดเห็นถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหา

(3.2) คนในชุมชนร่วมกันกำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องกับการในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

(3.3) คนในชุมชนร่วมกันตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบและติดตามกิจกรรมของชุมชน

(3.5) ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ และศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน

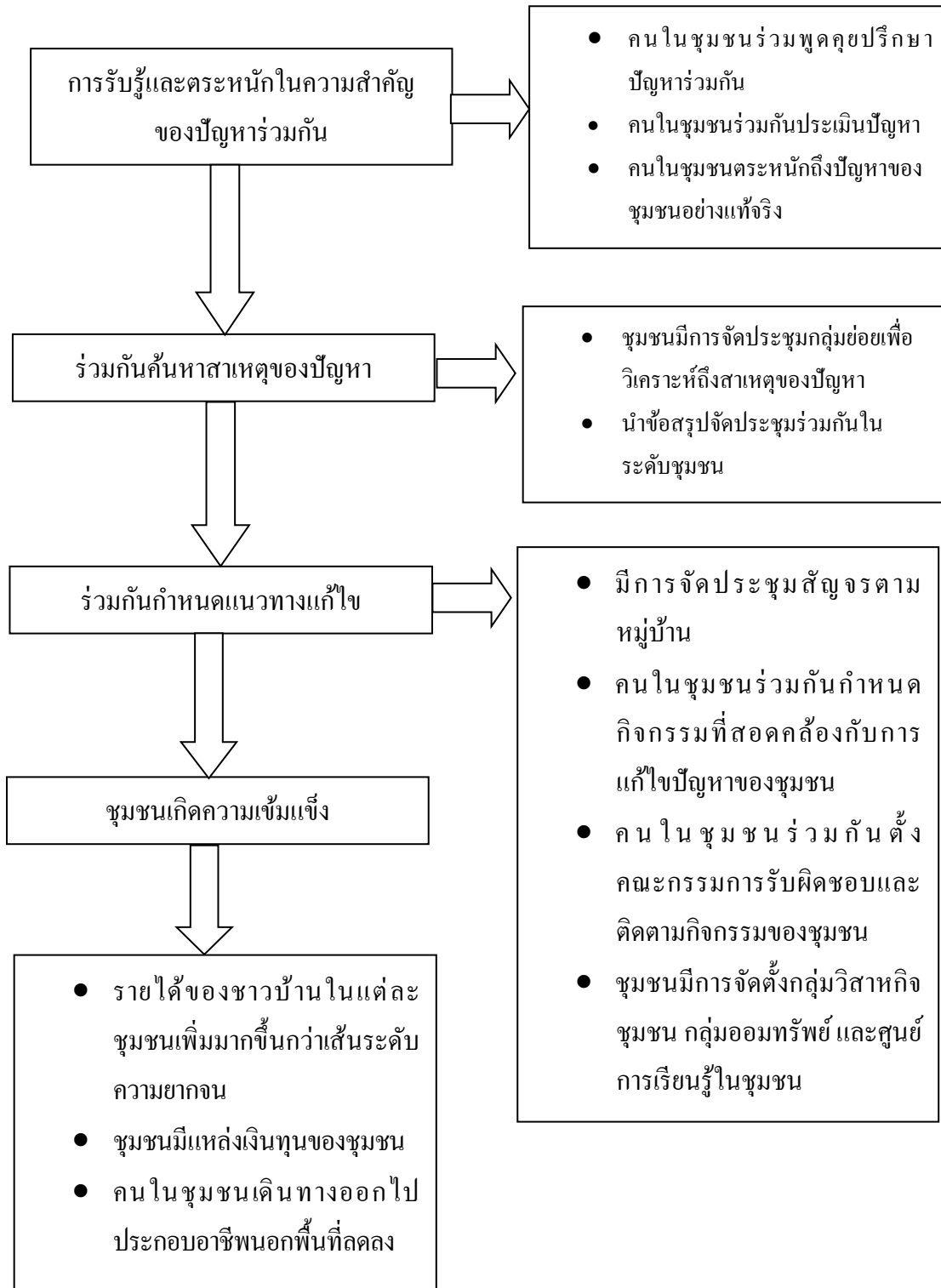
(4) ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

(4.1) รายได้ของชาวบ้านในแต่ละชุมชนเพิ่มมากขึ้นกว่าเส้นระดับความยากจน

(4.2) ชุมชนมีแหล่งเงินทุนของชุมชนเพื่อช่วยเหลือและเป็นสวัสดิการให้แก่คนในชุมชน

(4.3) คนในชุมชนเดินทางออกไปประกอบอาชีพนอกพื้นที่ลดลง

ทั้งนี้สามารถนำมาสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 4.1 แนวทางการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน
ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participation Action Research : PAR) โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ (1) ศึกษากระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2) ศึกษาปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ (4) กำหนดแนวทางประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และในภาคอื่น ๆ ของประเทศ การศึกษาได้ดำเนินการใน 7 ชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ประสบความสำเร็จในการใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning) ในการส่งเสริมความสามารถในการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเองของประชาชนในชุมชน รวมทั้งการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยมีหลักฐานเป็นที่ประจักษ์ชัด ประกอบด้วย

- (1) จังหวัดฉะเชิงเทรา : ชุมชนบ้านช่อง อำเภอนวมสารคาม
- (2) จังหวัดชลบุรี : ชุมชนบ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอบ่อทอง
- (3) จังหวัดระยอง : ชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง
- (4) จังหวัดสระแก้ว : ชุมชนบ้านโสนน้อย ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ
- (5) จังหวัดปราจีนบุรี : ชุมชนบ้านดงจี่เหล็ก อำเภอเมืองปราจีนบุรี
- (6) จังหวัดจันทบุรี : ชุมชนบ้านสองพี่น้อง อำเภอท่าใหม่
- (7) จังหวัดตราด : ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว อำเภอเมืองตราด

ผลการศึกษาทั้งหมดที่ได้นำเสนอไปในบทที่ 4 สามารถนำมาสรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และกำหนดข้อเสนอแนะได้ดังนี้

1. สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาที่เป็นข้อค้นพบและคำตอบของทั้ง 4 วัตถุประสงค์ มีประเด็นสำคัญซึ่งสรุปได้ตามลำดับดังนี้

1.1 กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียง

1.1.1 ชุมชนบ้านช่อง อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ชุมชนบ้านช่องมีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

1) การรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาร่วมกัน

ประชาชนในชุมชนบ้านช่องมีการรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาร่วมกัน โดยเริ่มจากสมาชิกของชุมชนส่วนหนึ่งได้มีการพูดคุยปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาที่ประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ประสบ คือปัญหาความยากจน ซึ่งเป็นความยากจนที่ประชาชนในชุมชนได้ประสบมายาวนานและยากที่จะหลุดพ้น

2) ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา

สาเหตุของปัญหาความยากจนเกิดจากการที่ประชาชนส่วนใหญ่ร้อยละ 80 ในชุมชน มีอาชีพหลักทางด้านเกษตรกรรม โดยเฉพาะอาชีพทำนา ซึ่งต้นทุนการผลิตสินค้าเกษตรค่อนข้างสูงและมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่ราคาผลผลิตทางการเกษตรค่อนข้างตกต่ำ อีกทั้งยังถูกกดราคารจากพ่อค้าคนกลาง ทำให้ประชาชนในชุมชนประสบปัญหาความยากจนซ้ำซาก

3) ร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไข

ประชาชนในชุมชนได้ร่วมมือกันแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

(1) รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อาทิ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวหอมมะลิ เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองกับพ่อค้าคนกลางและร่วมมือกันลดต้นทุนการผลิต

(2) รวมกลุ่มกันประกอบอาชีพเสริม อาทิ กลุ่มเพาะเห็ดบ้านบางหว้า และดำเนินการด้านการประกันราคาให้แก่สมาชิก

(3) จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อส่งเสริมการออม สร้างแหล่งเงินทุนในชุมชน และจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกในชุมชน

(4) จัดตั้งแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเพื่อเป็นแหล่งพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้ในด้านต่างๆให้แก่สมาชิกในชุมชนและผู้ที่สนใจ

4) ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

หลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนบ้านช่องมีดังนี้

(1) รายได้ของครัวเรือนในชุมชนบ้านช่องส่วนใหญ่เพิ่มสูงขึ้นกว่าเส้นความยากจน (Poverty Line)

(2) สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีรายได้ทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม ทำให้ช่วยลดความเสี่ยงในด้านรายได้

- (3) มีแหล่งเงินออมและแหล่งเงินทุนของชุมชน
- (4) มีการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกของชุมชน

1.1.2 ชุมชนบ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอปотоทอง จังหวัดชลบุรี

ชุมชนบ้านทุ่งน้อยมีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนดังนี้

1) การรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาาร่วมกัน

ประชาชนในชุมชนบ้านทุ่งน้อยมีการรับรู้และตระหนักปัญหาาร่วมกัน โดยผู้นำชุมชนเป็นแกนนำให้ชาวบ้านมาร่วมกันพูดคุยปรึกษาหารือ ในเรื่องปัญหาความยากจนและปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินของชาวบ้านหลายครอบครัว ซึ่งในทั้งสองปัญหานี้ทำให้ชาวบ้านในกลุ่มนี้ไม่สามารถหลุดพ้นจากกับดักความยากจนได้

2) ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา

ปัญหาความยากจนที่สมาชิกในชุมชนประสบมีสาเหตุสำคัญดังนี้

- (1) ราคาผลผลิตทางการเกษตรที่เป็นแหล่งรายได้หลักของชาวบ้านมีการตกต่ำอย่างต่อเนื่อง
- (2) ประชาชนขาดที่ดินทำกินทำให้ต้องเช่าที่ดินและมีต้นทุนการผลิตเพิ่ม
- (3) การขายผลผลิตของเกษตรกรส่วนใหญ่ต้องพึ่งพิงพ่อค้าคนกลาง ทำให้ถูกกดราคา

3) ร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

ประชาชนในชุมชนได้ร่วมมือกันแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

- (1) จัดหาพื้นที่สาธารณะเพื่อนำมาให้ชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกินได้มีพื้นที่เพาะปลูก
- (2) รวมกลุ่มกันค้าขายผลผลิตทางการเกษตร ทำให้ลดการพึ่งพิงพ่อค้าคนกลาง
- (3) นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายของครัวเรือน
- (4) กำหนดแนวทางการเพาะปลูกพืชที่ไม่ซ้ำซ้อนกัน
- (5) กำหนดให้ทุกครัวเรือนมีการจัดทำบัญชีครัวเรือน และพยายามลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น

4) ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

หลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนบ้านทุ่งน้อยมีดังนี้

- (1) ทุกครัวเรือนมีที่ดินทำกิน ไม่ต้องเช่าที่ดิน ทำให้ต้นทุนการผลิตลดลง
- (2) จากหลักฐานบัญชีครัวเรือน ครัวเรือนในชุมชนส่วนใหญ่สามารถเพิ่มรายได้และลด

รายจ่าย

(3) มีการจัดการแหล่งเงินทุนที่มีประสิทธิภาพ ทำให้สมาชิกของชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้อย่างทั่วถึง

(4) มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ของชุมชนเพื่อเป็นแหล่งพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่เยาวชนและผู้สนใจ

1.1.3 ชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ชุมชนบ้านจำรุงมีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนดังนี้

1) การรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาาร่วมกัน

ประชาชนในชุมชนบ้านจำรุงมีการรับรู้และตระหนักปัญหาาร่วมกัน เริ่มจากผู้นำชุมชนได้มาร่วมพูดคุยปรึกษาหารือกันในเรื่องปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน จากการที่ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราและสวนผลไม้ ซึ่งมักจะประสบปัญหาในด้านราคาผลผลิตตกต่ำ การขาดอำนาจในการต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง ทำให้ต้องประสบกับปัญหาความยากจน มีหนี้สินเป็นจำนวนมาก และส่วนหนึ่งต้องละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมออกไปประกอบอาชีพอื่นในพื้นที่ห่างไกล เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ทำให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น โดยผู้นำชุมชนที่เป็นกลุ่มเริ่มต้นนี้ได้มีการขยายการรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาไปสู่ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชน ผ่านเวทีการพบปะพูดคุย ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2) ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา

สาเหตุของปัญหาความยากจนที่ส่งผลกระทบไปถึงการเกิดปัญหาทางสังคม จากการที่หัวหน้าและสมาชิกในครอบครัวต้องออกไปประกอบอาชีพอื่น ๆ ในพื้นที่ห่างไกล ทำให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น และบางครั้งก็เกิดปัญหาหลาย ๆ ปัญหาติดตามมา เกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว ได้แก่ ยางพารา และสวนผลไม้ โดยใช้วิธีการผลิตที่ต้องพึ่งพิงเทคโนโลยีการผลิตแบบสมัยใหม่ อาทิ ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช เป็นต้น ทำให้มีต้นทุนการผลิตที่สูง ในขณะที่ราคาผลผลิตที่ถูกควบคุมโดยพ่อค้าคนกลางอยู่ในสถานะที่ตกต่ำอย่างต่อเนื่อง จนเกษตรกรที่ในแต่ละปีต้องประสบกับภาวะการขาดทุนมาอย่างต่อเนื่องต้องไปกู้เงินจากแหล่งเงินทุนทั้งในระบบและนอกระบบมาใช้ในการลงทุน ทำให้ประสบปัญหาภาระหนี้ที่เพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆ

3) ร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ดังต่อไปนี้

(1) รวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน อาทิ การแปรรูปผลไม้

(2) การแสวงหาช่องทางการตลาดใหม่ในการกระจายผลผลิตทางการเกษตร จากช่องทางเดิมที่ต้องพึ่งพิงพ่อค้าคนกลาง อาทิ การจัดตั้งร้านค้าชุมชนเพื่อจำหน่ายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาศึกษาดูงาน

(3) จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อส่งเสริมการออมและสร้างแหล่งเงินลงทุนในชุมชนที่สมาชิกสามารถเข้าถึงได้โดยทั่วกัน

(4) จัดสรรรายได้จากการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อเป็นรายได้เสริมและนำมาจัดสวัสดิการแก่สมาชิกในชุมชน

(5) จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ของชุมชนเพื่อเป็นแหล่งพัฒนา สะสมและถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง

4) ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

หลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนบ้านจำรุงมีดังนี้

(1) รายได้ของครัวเรือนในชุมชนบ้านจำรุงส่วนใหญ่เพิ่มสูงขึ้นกว่าเส้นความยากจน (Poverty Line)

(2) สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีรายได้ทั้งจากอาชีพหลักและอาชีพเสริมจากการขายผลผลิตแปรรูปทางการเกษตร และการท่องเที่ยวชุมชน

(3) มีแหล่งเงินออมและแหล่งเงินทุนของชุมชนที่สมาชิกสามารถเข้าถึงได้โดยทั่วกัน

(4) มีการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกในชุมชนที่ครอบคลุมความจำเป็นพื้นฐานในทุกด้าน

(5) จำนวนสมาชิกในชุมชนที่ออกไปประกอบอาชีพในพื้นที่อื่นลดลง ปัญหาสังคมในพื้นที่ลดลง

1.1.4 ชุมชนบ้านโสนน้อย ตำบลท่าข้าม อำเภอรัฐประเศ จังหวัดสระแก้ว

ชุมชนบ้านโสนน้อย มีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนดังนี้

1) การรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาร่วมกัน

ประชาชนในชุมชนบ้านโสนน้อย มีการรับรู้และตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน โดยมีการมารวมกลุ่มกันและร่วมพูดคุยปรึกษาหารือถึงปัญหาสำคัญของชุมชน คือ ปัญหาความยากจน และปัญหาหนี้สินของคนในชุมชน ที่ทำให้คนในชุมชนต้องประสบกับความทุกข์ยากมาเป็นระยะเวลานาน

2) ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา

สาเหตุของปัญหาความยากจนและปัญหาหนี้สินของคนในชุมชนมีสาเหตุสำคัญมาจากชาวบ้านมีรายได้น้อยจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และความเจริญที่เริ่มรุกคืบเข้ามาทำให้เกิดการถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง และการเริ่มละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมของคนรุ่นใหม่ ที่หันไปนิยมการประกอบอาชีพรับจ้างมากกว่าเนื่องจากได้รับค่าตอบแทนที่ดีกว่า ซึ่งปัญหาเหล่านี้ทำให้ประชาชนในชุมชนต้องประสบกับปัญหาความยากจนและการถูกเอาเปรียบซ้ำซาก

3) ร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

ประชาชนในชุมชนได้ร่วมมือกันแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

(1) ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ประกอบด้วย (1) ฐานเรียนรู้โรงสีข้าว (2) ฐานเรียนรู้บ่อเลี้ยงปลาสาวย (3) ฐานเรียนรู้โรงเรียนเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ (4) ฐานเรียนรู้โรงเรียนหมูลุม (5) ฐานเรียนรู้

โรงเรียนเลี้ยงไก่พื้นเมือง (6) ฐานเรียนรู้การเลี้ยงปลาในบ่อดิน (7) ฐานเรียนรู้การปลูกผักอินทรีย์ (8) ฐานเรียนรู้การปลูกปาล์ม และ (9) ฐานเรียนรู้การทำน้ำหมักชีวภาพ

(2) มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อเป็นสวัสดิการให้แก่คนในชุมชน ได้แก่ (1) กองทุนหมู่บ้าน โสนน้อย (2) กองทุนแม่ของแผ่นดินบ้าน โสนน้อย (3) กองทุนธนาคารข้าว (4) กองทุนปุ๋ยเคมี (5) กองทุนผู้สูงอายุ – ผู้พิการ และ (6) กองทุนสตรี

4) ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

หลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนบ้าน โสนน้อยมีดังนี้

(1) รายได้ของครัวเรือนในชุมชนบ้าน โสนน้อย ส่วนใหญ่เพิ่มสูงขึ้นกว่าเส้นความยากจน (Poverty Line) สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีรายได้ทั้งจากอาชีพหลักและอาชีพเสริม

(2) มีแหล่งเงินออมและแหล่งเงินทุนของชุมชนที่สมาชิกสามารถเข้าถึงได้โดยทั่วกัน

(3) มีการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกในชุมชนที่ครอบคลุมความจำเป็นพื้นฐานในทุกด้าน

(4) จำนวนสมาชิกในชุมชนที่ออกไปประกอบอาชีพในพื้นที่อื่นลดลง ปัญหาสังคมในพื้นที่ลดลง

1.1.5 ชุมชนบ้านดงจีเหล็ก อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

ชุมชนบ้านดงจีเหล็ก มีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนดังนี้

1) การรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาร่วมกัน

ประชาชนในชุมชนบ้านดงจีเหล็ก มีการรับรู้และตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน โดยมีการมารวมกลุ่มและร่วมพูดคุยปรึกษาหารือถึงปัญหาสำคัญของชุมชน คือ ปัญหานี้สินที่มาจากการกู้หนึ่นนอกระบบเพื่อนำเงินมาหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ ทำให้คนในชุมชนต้องประสบกับความทุกข์มาเป็นระยะเวลานาน

2) ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา

สาเหตุของปัญหานี้สินของคนในชุมชนเกิดมาจากการที่เริ่มมีนายทุนเข้ามาสร้างโรงงานแปรรูปไผ่ตง ทำให้มีการนิยมปลูกไผ่ตงจำนวนมากจนล้นตลาด ส่งผลให้ราคาตกต่ำ และประกอบกับในระยะเวลาต่อมาไผ่ตงที่ชาวบ้านปลูกไว้ก็ล้มน ทำให้ชาวบ้านขาดทุนทรัพย์ในการจะประกอบอาชีพใหม่ จึงต้องไปกู้ยืมเงินนอกระบบมาเพื่อหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ ทำให้ประชาชนต้องประสบกับปัญหานี้สินล้นพ้นตัวจนยากจะแก้ไขได้

3) ร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

ประชาชนในชุมชนได้ร่วมมือกันแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหานี้สิน คัดต่อไปนี้

(1) มีการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองตามแนวคิดของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund : SIF)

(2) และมีการจัดตั้งกองทุนและสวัสดิการชุมชน เพื่อจัดสวัสดิการให้กับสมาชิก และคนในชุมชน ตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต

4) ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

หลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนบ้านดงจีเหล็ก มีดังนี้

- (1) รายได้ของครัวเรือนในชุมชนบ้านดงจีเหล็ก ส่วนใหญ่เพิ่มสูงขึ้น
- (2) มีแหล่งเงินออมและแหล่งเงินทุนของชุมชนที่สมาชิกสามารถเข้าถึงได้โดยทั่วกัน
- (3) มีการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกในชุมชนที่ครอบคลุมความจำเป็นพื้นฐานในทุกด้าน

1.1.6 ชุมชนบ้านสองพี่น้อง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

ชุมชนบ้านสองพี่น้อง มีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนดังนี้

1) การรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาร่วมกัน

ประชาชนในชุมชนบ้านสองพี่น้อง มีการรับรู้และตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน โดยมีการมารวมกลุ่มและร่วมพูดคุยปรึกษาหารือถึงปัญหาสำคัญของชุมชน คือ ปัญหาพืชผลราคาตกต่ำ ทำให้ชาวบ้านขาดรายได้ มีหนี้สิน

2) ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา

สาเหตุของปัญหาพืชผลราคาตกต่ำ เนื่องจากคนในชุมชนปลูกพืชผลประเภทเดียวกันจำนวนมาก และขาดตลาดรองรับ จึงทำให้ผลผลิตล้นตลาด ถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา ทำให้ผลผลิตขายได้ในราคาต่ำ

3) ร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

ประชาชนในชุมชนได้ร่วมมือกันแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

(1) มีการจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อนำมากำหนดแผนชุมชนและเป้าหมายในการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน

(2) มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน กลุ่มอาชีพ โอท็อป กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

(3) มีกิจกรรมการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ โดยก่อเกิดกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตปุ๋ยอินทรีย์-ชีวภาพ

(4) มีการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาผสมผสานกับการดำเนินงานเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ และเครือข่ายสมาชิกสุขภาพ โดยมีการดำเนินกิจกรรมการทำนาข้าวอินทรีย์วิถีพุทธ

4) ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

หลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนบ้าน โสนน้อยมีดังนี้

- (1) รายได้ของครัวเรือนในชุมชนบ้าน โสนน้อย ส่วนใหญ่เพิ่มสูงขึ้นกว่าเส้นความยากจน (Poverty Line) สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีรายได้ทั้งจากอาชีพหลักและอาชีพเสริม
- (2) มีแหล่งเงินออมและแหล่งเงินทุนของชุมชนที่สมาชิกสามารถเข้าถึงได้โดยทั่วกัน
- (3) มีการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกในชุมชนที่ครอบคลุมความจำเป็นพื้นฐานในทุกด้าน
- (4) จำนวนสมาชิกในชุมชนที่ออกไปประกอบอาชีพในพื้นที่อื่นลดลง ปัญหาสังคมในพื้นที่ลดลง

1.1.7 ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด

ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาวมีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนดังนี้

1) การรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาร่วมกัน

ประชาชนในชุมชนบ้านห้วยน้ำขาวมีการรับรู้และตระหนักปัญหาร่วมกัน ทั้งในส่วนของ การเข้ามาตัดไม้ทำลายป่าของกลุ่มนายทุนสัมปทานป่าไม้ในช่วงปี พ.ศ. 2525 – พ.ศ. 2529 ซึ่งผู้นำท้องถิ่นที่ได้เป็นแกนนำในการพูดคุยให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงปัญหาร่วมกันถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากที่ป่าชายเลนในพื้นที่ถูกทำลาย และร่วมกันออกมาเดินขบวนเพื่อคัดค้านการทำสัมปทานป่าไม้ของนายทุน จนในที่สุดก็สามารถขับไล่ นายทุนออกไปจากพื้นที่ได้ นอกจากนี้ในช่วงปี พ.ศ. 2541 – พ.ศ. 2545 ยังเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าชายเลน และการเข้ามาจับสัตว์น้ำบริเวณแนวชายฝั่งและในลำคลองของเรืออวนรุนและเรือคราดหอย ทำให้สภาพแวดล้อมบริเวณชายฝั่งและในลำคลองเสื่อมโทรมลง จำนวนสัตว์น้ำลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ผู้นำ และชาวบ้านในชุมชนจึงได้มารวมกลุ่มกันเพื่อพูดคุยปรึกษาหารือในเรื่องสภาพปัญหา และร่วมกันหาแนวทางแก้ไข โดยได้มีการพูดคุยทำความเข้าใจกับชาวบ้านในชุมชนอื่นที่ประกอบอาชีพเรืออวนรุนและเรือคราดหอย

2) ร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา

ปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าชายเลน และสภาพแวดล้อมบริเวณชายฝั่งและในลำคลอง ส่งผลให้สัตว์น้ำลดจำนวนลง ทำให้ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงมีรายได้ลดลง และชาวบ้านที่ไม่ได้มีอาชีพประมงแต่เคยจับสัตว์น้ำไปบริโภคในครอบครัว กลับต้องมีการค่าใช้จ่ายสำหรับการดำรงชีวิตที่เพิ่มขึ้น ซึ่งสาเหตุของปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนและแหล่งทรัพยากรสัตว์น้ำมีดังนี้

- (1) การตัดไม้ทำลายป่าชายเลนของกลุ่มนายทุนสัมปทานป่าไม้
- (2) การบุกรุกป่าชายเลนเพื่อเลี้ยงกุ้งและเลี้ยงปลาของกลุ่มนายทุนและชาวบ้าน

(3) การใช้วิธีการที่ผิดในการจับสัตว์น้ำโดยใช้เรืออวนรุนและเรือคราดหอย ทำให้สัตว์น้ำลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว

3) ร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา

ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังต่อไปนี้

- (1) ชาวบ้านร่วมกันแสวงหาวิธีในการจับสัตว์ ทดแทนวิธีเดิมที่ใช้เรืออวนรุนและเรือคราดหอย
- (2) ชาวบ้านร่วมกันเดินขบวนขับไล่กลุ่มนายทุนที่เข้ามาสัมปทานป่าไม้ และบุกรุกป่าไม้ในพื้นที่ของชุมชนออกไปได้
- (3) ชาวบ้านลดการบุกรุกป่าชายเลน และร่วมกันอนุรักษ์ป่าชายเลนให้กลับมาสมบูรณ์ดังเดิม
- (4) ชาวบ้านร่วมพูดคุยกับชุมชนใกล้เคียง ภาครัฐหรือข่าย ต่าง ๆ ทั้งภาคส่วนราชการ ท้องถิ่น และสถานศึกษาในการร่วมกันหาแนวทางฟื้นฟูป่าชายเลน และจำนวนพันธุ์สัตว์น้ำ

4) ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

หลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนบ้านโสนน้อยมีดังนี้

- (1) รายได้ของครัวเรือนในชุมชนบ้านโสนน้อย ส่วนใหญ่เพิ่มสูงขึ้นกว่าเส้นความยากจน (Poverty Line) สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่มีรายได้ทั้งจากอาชีพหลักและอาชีพเสริม
- (2) มีแหล่งเงินออมและแหล่งเงินทุนของชุมชนที่สมาชิกสามารถเข้าถึงได้โดยทั่วกัน
- (3) มีการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกในชุมชนที่ครอบคลุมความจำเป็นพื้นฐานในทุกด้าน
- (4) จำนวนสมาชิกในชุมชนที่ออกไปประกอบอาชีพในพื้นที่อื่นลดลง ปัญหาสังคมในพื้นที่ลดลง

1.2 ปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออก

1.2.1 ชุมชนบ้านช่อง อำเภอนมสาร จันทบุรี

ชุมชนบ้านช่องมีปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

- (1) ผู้นำชุมชนมีความเสียสละ ทุ่มเทแรงกายแรงใจในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆของชุมชน
- (2) ชุมชนมีผู้นำทางศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของสมาชิกในชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคี
- (3) มีแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่หลากหลายทำให้เกิดการพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้
- (4) มีการจัดหาแหล่งเงินทุนภายในชุมชนที่ดอกเบี้ยต่ำและสมาชิกในชุมชนเข้าถึงได้ง่าย

1.2.2 ชุมชนบ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอปอทอง จังหวัดชลบุรี

ชุมชนบ้านทุ่งน้อยมีปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

- (1) ชาวบ้านในชุมชนมีความสามัคคีในการร่วมกันขับเคลื่อนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
- (2) ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งและจริงจังในการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
- (3) สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้อย่างทั่วถึง
- (4) มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
- (5) มีศูนย์เรียนรู้ชุมชนของชุมชนทำให้เกิดการพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้

1.2.3 ชุมชนบ้านจ่ารุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ชุมชนบ้านจ่ารุงมีปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

- (1) ผู้นำชุมชนมีความเสียสละ พุ่มเทแรงกายแรงใจในการขับเคลื่อนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
- (2) ชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นอย่างดี
- (3) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง อาทิ กรมการพัฒนาชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้การสนับสนุนกิจกรรมเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างจริงจัง
- (4) มีการส่งเสริมการออมเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนของสมาชิกทุกคนในชุมชน
- (5) มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
- (6) มีศูนย์เรียนรู้ของชุมชนทำให้เกิดการพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้

1.2.4 ชุมชนบ้านโสนน้อย ตำบลท่าข้าม อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ชุมชนบ้านโสนน้อยมีปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

- (1) ผู้นำชุมชนมีความเสียสละ มีภาวะผู้นำ
- (2) ชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน
- (3) มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อส่งเสริมการออม และเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนให้แก่สมาชิกทุกคนในชุมชน
- (5) มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

(6) มีศูนย์เรียนรู้ของชุมชนทำให้เกิดการพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้

1.2.5 ชุมชนบ้านดงขี้เหล็ก อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

ชุมชนบ้านดงขี้เหล็ก มีปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

(1) ชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือและมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

(2) มีการส่งเสริมการออมเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนของสมาชิกทุกคนในชุมชน

(3) มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

(4) มีศูนย์เรียนรู้ของชุมชนทำให้เกิดการพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้

1.2.6 ชุมชนบ้านสองพี่น้อง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

ชุมชนบ้านสองพี่น้อง มีปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

(1) การให้ความร่วมมือและร่วมแรงร่วมใจเป็นอย่างดีจากผู้นำและสมาชิกในชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

(2) มีผู้นำที่มีความสามัคคีกันในกลุ่มผู้นำและเป็นผู้ที่มีจิตอาสา จึงทำให้การขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(3) การให้ความร่วมมือและการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ และภาคเอกชนในพื้นที่ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

(4) มีการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

(5) มีศูนย์เรียนรู้ของชุมชนทำให้เกิดการพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้

1.2.7 ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว มีปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

(1) การให้ความร่วมมือและร่วมแรงร่วมใจเป็นอย่างดีจากผู้นำและสมาชิกในชุมชนในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

(2) การให้ความร่วมมือและการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ และภาคเอกชนในพื้นที่ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

1.3 ปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออก

1.3.1 ชุมชนบ้านช่อง อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

ชุมชนบ้านช่องมีปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

- (1) ปัญหาการไม่สามารถจัดการกลุ่มที่มีสมาชิกจำนวนมาก เช่น กรณีของกลุ่มเพาะเห็ดฟางที่เคยมีจำนวนสมาชิกมากกว่า 1,000 ราย และเคยประสบปัญหาหลายๆเรื่องในด้านการจัดการกลุ่ม
- (2) ปัญหาการเข้ามาถือครองที่ดินของนายทุนและคนจากพื้นที่อื่น ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมจากสมาชิกของชุมชนในกลุ่มนี้มีค่อนข้างน้อย

1.3.2 ชุมชนบ้านทุ่งน้อย ตำบลวัดสุวรรณ อำเภอบ่อทอง จังหวัดชลบุรี

ชุมชนบ้านทุ่งน้อยมีปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

- (1) ปัญหาการไม่สามารถปลูกพืชอินทรีย์ได้ในแปลงที่ดินสาธารณะที่ใช้ทำกิน ทำให้ไม่มีผลผลิตที่สามารถเก็บเกี่ยวได้โดยไม่ลงทุนลงแรงใหม่ทุกครั้ง
- (2) ปัญหาการขาดแคลนเยาวชนและกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมและสืบทอดกิจกรรมด้านการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

1.3.3 ชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง

ชุมชนบ้านจำรุงมีปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

- (1) ระดับการรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาชุมชนของผู้นำและชาวบ้านในระยะแรกยังมีความแตกต่างกันมาก ทำให้ในระยะแรกความร่วมมือของชาวบ้านมีค่อนข้างน้อย แต่ค่อยๆเพิ่มขึ้นเมื่อปรากฏผลความสำเร็จในการส่งเสริมความเข้มแข็ง
- (2) ปัญหาการจัดการและการเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงผู้นำ ซึ่งทางชุมชนไม่ได้มีการดำเนินการในเรื่องนี้ไว้ล่วงหน้า ทำให้กระบวนการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้องชะงักตัวลงไปในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้นำ

1.3.4 ชุมชนบ้านโสนน้อย ตำบลท่าข้าม อำเภอรัฐประเทศ จังหวัดสระแก้ว

ชุมชนบ้านโสนน้อยมีปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

(1) ความร่วมมือของชาวบ้านในชุมชนถึงแม้จะมีความร่วมมือดี แต่ก็ยังไม่กระจายอย่างทั่วถึง ด้วยสาเหตุของการประกอบอาชีพที่ชาวบ้านต่างต้องให้ความสำคัญ จึงทำให้บางครั้งประสบปัญหาในการระดมความคิดเห็นจากชาวบ้านกลุ่มใหม่ ๆ ซึ่งส่วนใหญ่มีภาระในการประกอบอาชีพ จึงยังคงเป็นผู้เข้าร่วมในกลุ่มเดิม ซึ่งอาจจะทำให้ขาดความคิดสร้างสรรค์ในเรื่องใหม่ ๆ

(2) คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยนิยมทำการเกษตร อาจจะทำให้ขาดผู้นำในการสานต่อกิจกรรมต่าง ๆ

1.3.5 ชุมชนบ้านดงขี้เหล็ก อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

ชุมชนบ้านดงขี้เหล็กมีปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

(1) ปัญหาการขาดแคลนเยาวชนและกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เข้ามามีส่วนร่วมและสืบทอดกิจกรรมด้านการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

(2) การบริหารจัดการระบบน้ำ ต้องมีแผนและกำลังคนที่จะต้องช่วยกันดูแลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

1.3.6 ชุมชนบ้านสองพี่น้อง อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี

ชุมชนบ้านสองพี่น้องมีปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

(1) การที่กลุ่มคนรุ่นใหม่ในชุมชน ไม่นิยมกลับมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ ทำให้ขาดไม่มีผู้นำที่จะมาสานต่อกิจกรรมการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน

(2) การขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาของประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ ยังไม่ค่อยได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับประเทศ

1.3.7 ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาว อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด

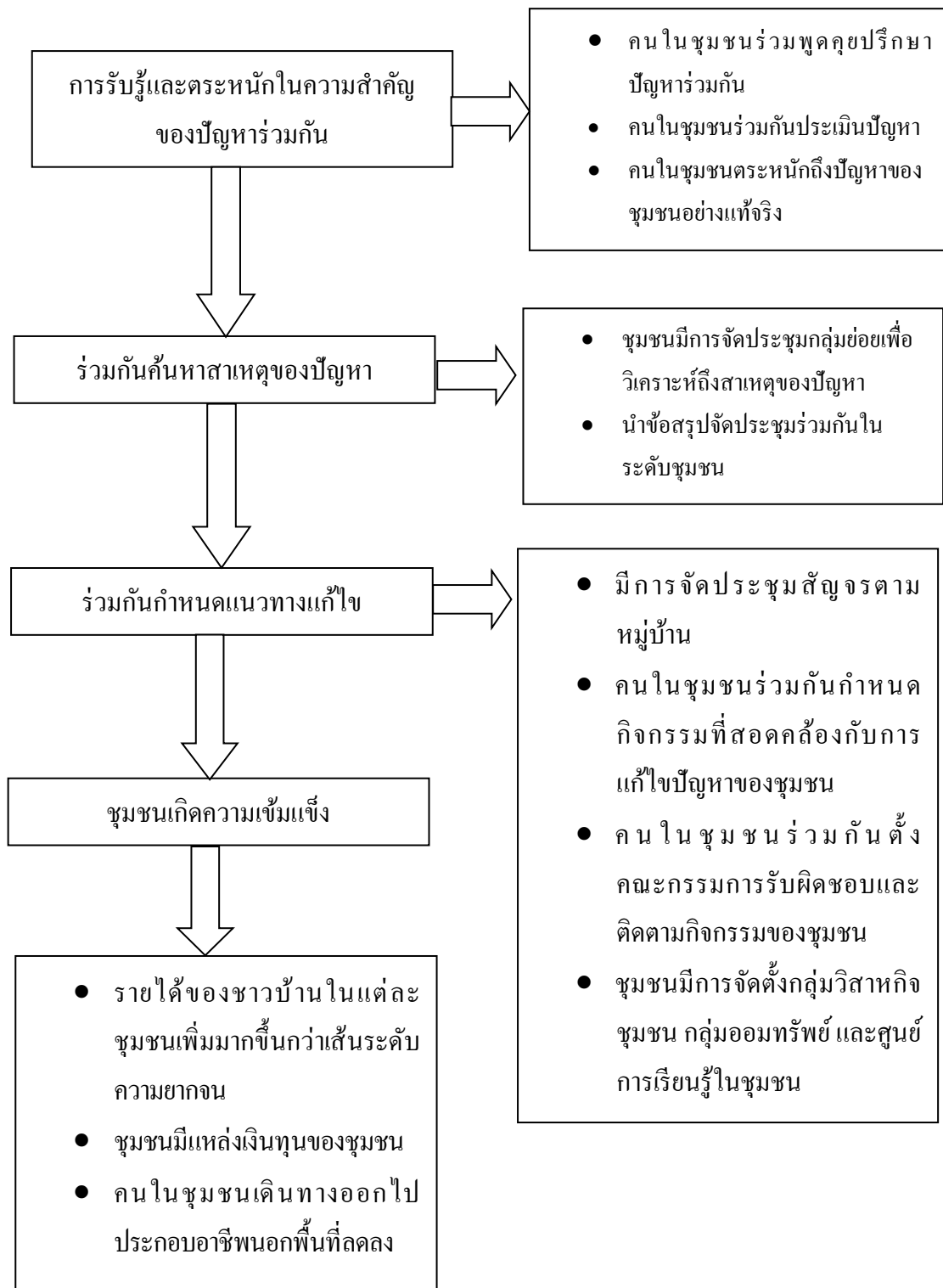
ชุมชนบ้านห้วยน้ำขาวมีปัญหาและอุปสรรคในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

(1) ยังขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐระดับประเทศ ที่จะเข้ามาช่วยเหลือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

(2) ระดับความเข้าใจในปัญหาของชุมชนอื่น ๆ ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง อาจยังไม่มากพอ และอาจหย่อนยานในเรื่องของการจัดการปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน และการจับสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่ง

1.4 แนวทางการประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงและในภาคอื่น ๆ ของประเทศ

การประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานของทั้ง 7 ชุมชน มีกระบวนการก่อเกิดและประยุกต์ใช้ที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งสามารถนำไปเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงและในภาคอื่น ๆ ของประเทศ สามารถนำมาสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้ง 7 ชุมชน ส่วนใหญ่จะครอบคลุมกระบวนการทั้งในส่วนของ การรับรู้ และตระหนักในความสำคัญของปัญหาหารือกัน การร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา การร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา และการที่ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ผลการศึกษาดังกล่าวนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ กิจฐะเชต ไกรวาส (บทคัดย่อ, 2557) เรื่อง ประชาธิปไตยชุมชนที่ผลิตานในดินแดนอีสานของไทย ที่พบว่า กระบวนการประชาธิปไตยชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนต้นแบบที่ดี 3 แห่งที่เคยศึกษา จะเริ่มจากการพูดคุยปรึกษาหารือ หรือการจัดเวทีประชาคมเพื่อรับฟังปัญหาของประชาชนในชุมชน และตระหนักถึงความสำคัญและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาร่วมกัน จากนั้นจึงร่วมกันหาแนวทางและวิธีการในการแก้ไขปัญห และร่วมกันขับเคลื่อนกระบวนการการแก้ไขปัญห นอกจากนี้ผลการศึกษาดังกล่าวยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Kittachet Krivart (Abstract, 2015) เรื่องประชาธิปไตยชุมชนที่ผลิตานในดินแดนล้านนาของไทย ที่พบว่า ชุมชนต้นแบบทั้ง 3 ชุมชนที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ มีกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหของชุมชนที่ใกล้เคียงกัน โดยเริ่มจากการที่ทำให้สมาชิกในชุมชนตระหนักในความสำคัญของปัญหา จากนั้นจึงร่วมกันหาแนวทางและวิธีการแก้ไขปัญห ต่อด้วยการฝึกกำลังของสมาชิกในชุมชนในการแก้ไขปัญห

ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อการแก้ไขปัญหและส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน กับกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหของชุมชน มีแนวคิดบนพื้นฐานพุทธปัญญานิยมเหมือนกัน โดยเฉพาะในเรื่องอริยสัจ 4 อันประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดังนั้นจึงทำให้ผลการศึกษากระบวนการดำเนินงานของผลงานทั้ง 3 เรื่องมีความสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

2. ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้ง 7 ชุมชน มีความคล้ายคลึงกันทั้งในประเด็นผู้นำชุมชนมีความเสียสละ มุ่งเทแรงกายแรงใจ, ชาวบ้านในชุมชนมีความสามัคคี และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน ผลการศึกษาดังกล่าวแตกต่างไปจากการศึกษาของวิเชียร บุราณรักษ์ (บทคัดย่อ, 2548) เรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ศึกษากรณี : กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี ที่พบว่า ปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ได้แก่ วัฒนธรรมชุมชน การระดมทรัพยากร โครงสร้างโอกาสทางการเมือง และโครงสร้างโอกาสทางสังคม อย่างไรก็ตามผลการศึกษาในส่วนนี้มีความสอดคล้องกับการศึกษาของพรทิพย์ อุกุศลรัตน์ และคณะ (2556) เรื่องแหลมใหญ่ : การพลิกฟื้นวัฒนธรรมชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากร ที่พบว่า ปัจจัย

สำคัญที่จะทำให้การแก้ไขปัญหาของชาวบ้านและชุมชนสามารถลุล่วงไปได้จะต้องอาศัยพลังท้องถิ่นที่เข้มแข็ง และผลการศึกษาดังกล่าวยังสอดคล้องกับการศึกษาของทวิ วัชรเกียรติศักดิ์ (บทคัดย่อ, 2559) เรื่อง การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดพลสงคราม อำเภอ โนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ที่พบว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินการส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนคือ การมีชุมชนเป้าหมายเป็นศูนย์กลางของการสร้างความเข้มแข็ง

ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปัจจัยความสำเร็จในการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานมาใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้นแบบที่ดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 7 ชุมชน ปัจจัยความสำเร็จที่ทำให้การแก้ไขปัญหาของชาวบ้านและชุมชนแหลมใหญ่ลุล่วงไปได้ รวมถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานที่ส่วนใหญ่เป็นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชน ส่วนปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชนของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานที่ชุมชนจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับองค์กรอื่น ๆ อาทิ หน่วยงานราชการ เป็นต้น ดังนั้นจึงทำให้ปัจจัยความสำเร็จในทั้งสองส่วนมีความแตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาตามที่ได้นำเสนอไปทั้งหมดข้างต้น สามารถนำมากำหนดเป็นข้อเสนอแนะได้ดังนี้

1. ชุมชนอื่นที่ต้องการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ควรมีกระบวนการดำเนินงานดังนี้
 - 1) สร้างการรับรู้และตระหนักในความสำคัญของปัญหาร่วมกันของสมาชิกในชุมชน
 - 2) สมาชิกในชุมชนร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา
 - 3) สมาชิกในชุมชนร่วมกันกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา
 - 4) สมาชิกในชุมชนร่วมกันดำเนินการส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและสร้างความยั่งยืน
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชุมชน อาทิ กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ควรดำเนินการพัฒนาปัจจัยความสำเร็จในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนทางด้านทรัพยากรมนุษย์ ทั้งในส่วนของการสร้างและพัฒนาบทบาทผู้นำ และการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านทุนทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน อาทิ กรมการพัฒนาชุมชน, ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และกรมส่งเสริมสหกรณ์ เป็นต้น ควรเข้าไปดำเนินการส่งเสริมการออมเพื่อสร้างแหล่งเงินทุนในชุมชน รวมทั้งส่งเสริมการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปใช้ในการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่ายและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

4. ชุมชนที่มีการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ควรให้ความสำคัญกับการสร้างศูนย์เรียนรู้ของชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนา สะสมและถ่ายทอดองค์ความรู้สำหรับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

5. ชุมชนที่มีการนำกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ควรมีการวางแผนในการเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงผู้นำ เพื่อไม่ให้กระบวนการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนต้องประสบปัญหาในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำ

บรรณานุกรม

- กิจฐเขต ไกรवास. (2556). **ประชาธิปไตยที่เบ่งบานในดินแดนอีสานของไทย**. รายงานสืบเนื่องจากการประชุม
วิชาการรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติ ครั้งที่ 14 (พ.ศ.2556) ณ มหาวิทยาลัย
อุบลราชธานี.
- ทศนา แคมมณี. (2545). **ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**.
กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทองจันทร์ หงส์คารมภ์. (2538). “การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก” ข่าวสารกองบริการการศึกษา.
6 (พฤศจิกายน – ธันวาคม 2538) 5-121.
- ทวี วัชรเกียรติศักดิ์. (2559). “การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน โดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ
ในพื้นที่ตำบลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา”. วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ. สหประชา
สถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2559) 43-54.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2556). **การศึกษารูปแบบประชาธิปไตยชุมชน**. กรุงเทพฯ : สำนักงาน คณะกรรมการ
บริหารกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง.
- ไพสิฐ พาณิชย์กุล. (2554). “แนวทางการออกข้อบัญญัติ/เทศบัญญัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อ
สนับสนุนงานพัฒนาที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน”. ข่าวชุมชน. ฉบับที่ 130 (มกราคม – กุมภาพันธ์
2554)
- พรทิพย์ อุกุรัตนและคณะ. (2556). **แหลมใหญ่ : การพลิกฟื้นวัฒนธรรมชุมชนเพื่อจัดการ ทรัพยากร**.
กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- มณฑรา ธรรมบุศย์. (2545). “การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้โดยใช้ PBL(Problem – Based Learning)”.
วิชาการ. 2 (กุมภาพันธ์) 11-17.
- วัลดี สัตยาชัย (2547) **การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก รูปแบบการเรียนรู้โดยผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**
กรุงเทพมหานคร : บัคเน็ท.
- วิเชียร บุราณรักษ์. (2548). **ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ศึกษากรณี : กลุ่มอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี**. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต) สาขาวิชาการเมืองและการ
ปกครอง เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วัชราน เล่าเรียนดี. (2547). **เทคนิควิธีจัดการเรียนรู้สำหรับครูมืออาชีพ**. นครปฐม : โครงการส่งเสริมการผลิต
ตำราและเอกสารการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.

- สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล. (2556). **แหลมใหญ่การพลิกฟื้นวัฒนธรรม ชุมชน เพื่อการจัดการทรัพยากร**. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
 สุนทรี คนเที่ยง. (2544). “การจัดการเรียนการสอนตามแนวปฏิรูปการศึกษา”. **ข่าวสารกองบริการศึกษา**. 12 (พฤษภาคม – มิถุนายน) 10-19.
- สมทรง บรรจงจิตทานต์ สุทธิดา แจ่มใสไวท์ และปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2554). การบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยองค์กรชุมชน. **วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์**. ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2554).
- Arends, R.I. (1998). **Learning to Teach**. 4th ed. Singapore : The McGraw-Hill.
- Allen, D.E., Duch, B.J. and Groh, S.E. (1996). **The Power of Problem Based Learning in Introductory Science Courses**. San Francisco : Jossey-Bass.
- Boud, D., and Feletti. (1996). **The Challenge of Problem Based Learning**. London : Kogan Page.
- Barrows, H.S. (1996). **Problem Based Learning in Medicine and Beyond : A Brief Overview**. San Francisco : Jossey – Bass.
- Barrows, H.S. and Tamblyn, Roblyn M. (1980). **Problem Based Learning : An Approach to Medical Education**. Newyork : Spinger.
- Dolmans, D.H.J.M. and Snellen, B.H. (1997). “Seven Principles of Effective Case Design for a Problem-Based Curriculum”. **Medical Teacher**. 19 (September 1997) 185-189.
- Dolmans, D. and Schmidt, H. (1995). **The Advantages of a Problem-Based Curriculum**. Netherlands : Department of Educational Development and Research University of Limburg.
- Edens, K.M. (2000). “Preparing Problem Solvers for 21st Cen Ury though problem – based learning”. **College Teaching**. 48 (February 2000)
- Gijselaers, W.H. (1996). **Connecting Problem-Based Pratices with Educational Theory**. San Francisco : Jossey-Bass.
- Gallayher, S.A. et al. (1995). “Implementing Problem-Based Learning in Science Classroom”. **School Science and Mathematics**. 95(March 1995) 136-147.
- Hmelo, C.E. and Lin Ziaodong. (2000). **Becoming Self-Directed Leaners : Strategy Development in Prolem – Based Learning**. Mahwah, New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates.
- Konwles, M.S. (1975). **Self-Directed Learning : A Guide For Learners and Teachers**. Chicago : Follett Publishing Company.

- Krivart, Kittachet. (2015). "The Community Democracy Blossom in Lanna Region of Thailand" **Proceeding from The Second (2nd) National and International Conference on Quality in Management and Innovation**. July 18th 2015.
- Mierson, S. and Parikh, A.A. (2000). Stories from the Field. **Chang**. 32 (January – February 2000) 21-31.
- Willkerson, L. & Feletti, G. (1989). "Problem-Based Learning : One Approach to Increasing Student Participation". **New Directions for Teaching and Learning**. (Spring 1989) 51-60.